Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi

Yazan
Bursalı Mehmed Nihad
Erkan-ı Harbiye Kaymakamı
(Kurmay Yarbay)

Yayına Hazırlayan
Kasım Bolat

ÇATALCA KAYMAKAMLIĞI

Balkan Savaşlarının 100. yılı

Balkan Harbi'nde

Çatalca Muharebesi

Yazan

Bursalı Mehmed Nihad

Erkan-ı Harbiye Kaymakamı

(Kurmay Yarbay)

Yayına Hazırlayan

Kasım Bolat

ÇATALCA KAYMAKAMLIĞI

İSTANBUL 2013

İÇİNDEKİLER

Çatalca Kaymakamı Dr. Nevzat Taşdan Bey'in Sunuş Yazısı…….…… iii

Hazırlayanın Önsözü…….……..vi

Balkan Savaşları Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 1912-1913 ixx

Çatalca'da Osmanlı Ordusu ve Savunma Hattının Önemi..... xix

Bozgunun Sebepleri xxv

Bursalı Mehmed Nihad'ın Hayatı ve Eserleri..... xxxvi

Yazarın Önsözü..... 2

Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi (1912-1913) 3

Giriş..... 3

Lüleburgaz Muharebesi Hakkında Birkaç söz 9

Lüleburgaz'dan Çatalca'ya 15

Osmanlı Ordusunun Hücumu..... 16

Bulgar Ordusunun Çatalca'nın ilerisine Yürüyüşü..... 21

Çatalca Hattında Osmanlı Ordusu..... 25

Savaşın Vaziyeti..... 31

Çatalca Hattı Müdafaası..... 37

Çatalca'da Bulgarlar..... 40

Çatalca Muharebesinde Osmanlı Ordusunun Durumu 44

Çatalca Muharebesi..... 46

4-5 Teşrinisani Gecesi [17-18 Kasım 1912] 50

Alaiye [Alanya] Taburu 52

Osmanlı Ordusu 56

Mütareke 60

Mütarekeden sonra Cereyan eden Hal 64

Sunuş

Türk Tarihi, Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine geçişte ibret alınacak önemli dönüm noktaları yaşamıştır. Bu dönüm noktalarından birisi de 1. Balkan Savaşıdır. Bu savaşın Bulgarların geri püskürtülerek Osmanlı'yı zafere götüren bölümü Çatalca sınırlarında gerçekleştiğinden Çatalca savaşları bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan baktığımızda Balkanlar, Trakya bölgesi ve İstanbul'un kapısı hükmündeki Çatalca'nın coğrafi konumunun ve savaşta oynadığı rolünün yeni nesillere gerçeklere en uygun şekilde aktarılması gerekmektedir. Ancak bu güne kadar tarihçilerin bu konuda yeterli çalışmalar yaptığına ve bu savaşın evrelerinin gerektiği gibi ortaya konulduğuna dair yeterli bilginin bulunmayışı şahsımı oldukça şaşırtmıştır. Zira Balkan Savaşlarının 100. Yılı münasebetiyle Çatalca'da Çatalca Kaymakamlığı tarafından organize ettiğimiz şehitlerimizi anma törenlerinde ve bu amaçla yapılan bilimsel sunularda 1. Balkan Savaşının Çatalca ayağı ile ilgili neredeyse yok denecek derecede çok az bilgi ve belgenin olduğunu tespit ettim. Ne Çatalca ve Kaymakamlık kütüphanesinde, ne de herhangi bir askeri ve sivil kurumun dokümanları ve kitaplıkları arasında bu konuda bilimsel geçerliliği olan bir doküman bulunmuyor. Bu konuda Kaymakamlıkça Çatalca'da düzenlediğimiz 100. Yılda Çatalca şehitlerini anma konulu bilimsel iki oturumda da konuşmacılarca Balkan savaşlarından genel olarak bahsedilmesi ve savaşın Çatalca evrelerinden hemen hiç bahsedil(e)memesi bu alanda bir boşluğun olduğunu gösterdi. Bu yönde bilgi edinebilmek amacıyla İstanbul Üniversitesi ve Rumeli Balkan Federasyonunun 5-6-7 Aralık 2012 tarihinde düzenlemiş olduğu ve iki gün süren sempozyumlara katıldığımda yine bu konuya hemen hiç değinilmediğine şahit oldum. Bunun gibi bu amaçla bu kez Kırklareli Üniversitesi ve Bağcılar Belediyesi tarafından düzenlenen Balkan savaşlarının 100. Yılı adıyla kitaplaştırılan 692 sayfalık kitabı da dikkatle incelememe rağmen Çatalca savaşları ile ilgili tek cümleye rastlamamam bu konuda ki bilgi açlığımın sürmesine neden oldu.

Balkan savaşlarının Çatalca Muharebeleri ile ilgili bilgi edinebilme konusunda tam da ümitlerim tükenmiş iken Fatih Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı Sayın Erdoğan Keskinkılıç'dan hiç ummadığım anda bir müjde aldım. Sayın Hocam Çatalca'da düzenlemiş olduğumuz ve kendisinin de bir bildiri ile katıldığı bilimsel sunumda bu konuda ki eksikliği görmüş olmalı ki üniversitesine dönüşte kendi öğrencilerinden birisine bu konuyu araştırması için talimat vermiş. Bu görevi verdiği öğrencisi Kasım Bolat da günler süren sıkı bir araştırma sonucu bu konuda Çatalca savaşlarına katılan Yarbay Mehmet Nihat'ın (rahmetle ve minnetle anıyorum) yazdığı ancak bu güne kadar hiçbir zaman gün yüzüne çıkmayan ve yaklaşık yüz yıldır tarihçilerin kendisini keşfetmesini bekleyen bir kaynağa ulaşmayı başarmış. Böylece bu kaynak Kasım Bolat'ın akademik çalışma konusunu da oluşturmuş. Bu müjdeyi alınca Çatalca Kaymakamlığı olarak bu çalışmayı daha zenginleştirerek kitap haline getirilmesi halinde bu kitabın basımı için her türlü fedakârlığı yapabileceğimizi Sayın Hocama ilettim. Böylece hem bu konuda tarihi bir görev üstlenerek bu kaynağın gelecek kuşaklara doküman olarak aktarılması sağlanacak hem de öncelikle Çatalca halkı olmak üzere Türk halkının bu yörede gerçekleşen çok önemli bir savaşın safhalarını öğrenebilmesi mümkün olacaktı. Sayın Hocamın bu teklifimi seve seve kabul etmesi üzerine de bu eser ortaya çıkmış oldu. Görüleceği gibi, Balkan Savaşlarının 100. Yılı münasebetiyle hazırlanan bu eser, bu savaşlarda Çatalca'mızın nasıl bir imtihandan geçtiğini gözler önüne sermektedir.

Bu kitaba kaynaklık eden çalışma, savaşa katılan Kurmay Yarbay Bursalı Mehmed Nihad tarafından yazılmış monografik bir eserdi. Yani sadece Balkan Savaşlarında Çatalca bölgesinde olan o büyük savunmayı anlatıyordu. Sayın Kasım Bolat, Osmanlıca olarak 1925'te basılmış olan bu eseri 6 aylık bir zaman diliminde tercüme ederek gün yüzüne çıkardı. Bu zaman zarfında eserin hazırlanmasını heyecanla bekledim ve takip ettim ve biran önce hazırlanması için de elimden gelen desteği sağlamaya çalıştım. Sonuç olarak ortaya şu anda elinizde olan eser ortaya çıktı. Kültürümüze ve Tarihimize katkı sağlayacağını düşündüğüm ve bundan şüphe etmediğim eserin özellikle Çatalcalı gençlere ve ilgililere faydalı olacağı kanaatindeyim. Zira, Mehmet Akif'in de dediği gibi, " *Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı; Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı*" biz de bu amaçla şehrimizin bilinmeyen ya da az bilinen tarihine hem de Balkan Savaşlarının 100. Yılı münasebetiyle böyle bir eseri yayımlamanın mutluluğu içerisindeyiz.

Eser okunduğunda yüzlerce " Mehmet'in" vatan uğruna Çatalca'da da şehit oldukları görülecektir. Ancak Çatalca'da öyle bir hadise var ki, acısı her zaman taze kalacaktır. Vatan uğruna şehit olan Alaiye Taburunun şehadeti hiç şüphesiz Balkan Harbinin en dramatik sahnelerinden ve olaylarından biridir. 17-18 Kasım 1912 günü, 650'den fazla askerin bir gece baskını ile şehit edilmesi akla gelince hüzünlenmeye neden olan bir hadisedir. Ancak ilahi bir tevafuk ile bu kayıp Osmanlı Ordusunu intikam arzusu ile şahlandırmış daha sonra Bulgarların da itiraf ettiği gibi Türk ordusunun büyük karşı saldırısına dayanamayan Bulgarlar savaşı kaybederek perişan bir

şekilde ve yaklaşık 11.000 kayıp vererek çekip gitmişlerdir. Bu arada Vatan ve din uğruna Alanya'dan Çatalca'ya gelen ve burada şehit olan bu isimsiz kahramanlar unutulmamış, şehit olan Alaiye Taburu için bir anıt mezar meslektaşım Ertan Yüksel'in büyük gayretleri ile yapılarak onlara ithaf edilmiştir. Çatalca'lılar ve Alanya'lılar dışında çok az kişinin bildiği bu anıt mezar Çanakça ile Dağyenice köyleri arasında, şehit edildikleri yerde bulunmaktadır. İşte bu yüzden az bilindiğinden ya da hiç bilinmediğinden dolayı kitabın arka kapağı Alaiye Taburu şehitleri için ayrılmıştır. Bu vesile ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelmiş açlık, hastalık ve düşman saldırısı sonucu Çatalca'da şehit düşmüş, gazi olup sonradan hayatını kaybetmiş askerlerimize ve vatan evlatlarımıza şükranlarımızı ve minnetlerimi sunuyoruz. Ruhları şad, mekânları cennet olsun.

Alaiye Taburunun ve diğer tüm şehitlerimizin hikâyesini okuyan meraklıların, şehitlerimizin ruhlarına bir Fatiha okumaları benim kişisel istirhamımdır. Eğer o şehit ve gazilerimiz canlarını siper ederek Çatalca'da düşmana karşı cesaret göstermiş olmasaydılar, belki de İstanbul o zaman işgal edilecek ve bizi çok daha zor günler bekleyecekti.

Sonuç olarak, bu çalışmanın ortaya çıkması ve kitap haline geçmesinde emek ve katkıları bulunan Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Sayın Doç. Dr. Erdoğan **KESKİNKILIÇ**'a ve Fatih Üniversitesi Tarih bölümü öğretim görevlisi Prof. Dr. Mehmet **İPŞİRLİ**'ye, kitabın ve çalışmaların finansmanını sağlayan Dağyenice köyü muhtarı Ruhi **ALDIRMAZ** ve Çatalca Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Encümen üyelerine teşekkür ve şükranlarımı bir borç bilirim. Kasım **BOLAT**'ı ise bu güzel çalışmasından dolayı tebrik eder, Çatalca'mız için çok önemli bir konuda böylesi bir eseri ortaya çıkarıp okuyucuya sunmasından dolayı da ayrıca teşekkür ederim.

Dr. Nevzat **TAŞDAN**
ÇATALCA KAYMAKAMI
16 Mayıs 2013

Çatalca Kaymakamlığının Organize Ettiği, İstanbul Milletvekillerinden Sayın Harun Karaca, Tülay Kaynarca ve Mevlüt Aslanoğlu'nun, Alanya Kaymakamı, Alanya Belediye Başkanı ve Çatalca Belediye başkanının da Katıldığı: Çatalca'da Şehit Olan Balkan Şehitleri İçin Okutulan 1537 Hatim Duası Sonrasında Protokol Konuşması.

Çatalca Kaymakamlığının Organize Ettiği, Alanya Kaymakamı ve Alanya Belediye Başkanının da Katıldığı Balkan Savaşları Şehitlerine Saygı Yürüyüşü.

Hazırlayanın Önsözü

Balkan Savaşına katılan ve hatıra yazan komutanların ortak temennisi, kendi yazdıklarından yola çıkarak gelecek nesillerin bu olaylardan bir ders çıkarmasıdır. Hatta Mahmud Muhtar Paşa, Balkan Harbi hatıralarını yazmayı bir vatan borcu olarak görmektedir.[1] Gustav von Hochwachter ise: "*Türkiye savaşın kendisine gösterdiği hataları anlarsa kendisini bekleyen büyük görevlerin üstesinden gelebilir. Ancak o zaman ülkenin yaptığı fedakârlıklar meyvesini verecektir! İnşallah*" demektedir.[2] Bursalı Mehmed Nihad, "Balkan Harbi Trakya Seferi" isimli eserinin 1. cildinin giriş kısmında, bu eserden maksadının "gelecek için bir ibret ve ders niteliğinde olduğunu" ifade etmektedir.[3]

Her ne kadar hatıra türünden eserlere temkinli yaklaşmak gerekiyorsa da, tarihin anlaşılmasında vazgeçilmez kaynaklar arasındadırlar. Özellikle Meşrutiyet ve Balkan Harbi'ne dair hatıralar bu türün en iyi örneklerini teşkil eder. Bu eserlerin asıl gayesi her zaman doğru bilgi vermek olmayabilir. Tarih önünde yargılanacaklarını bilen şahıslar, bunun hayatta olmadıkları bir zaman dilimine rastlarsa yazdıklarıyla kendilerini savunmayı planlamaktadırlar. Ancak konu metodolojik bir süzgeçten geçtikten sonra sağlıklı kimliğine kavuşabilir.

Balkan Harbi'nin 100. Yılı münasebetiyle yaptığım kaynak taramasında şu anda yayına hazırladığım Bursalı Mehmed Nihad'ın bu eserine tesadüf ettim. Daha önce hiç duymadığım bu isim hakkında kısa bir araştırma yaptıktan sonra, diğer eserlerini de hayranlıkla gördüm. Özellikle "Balkan Harbi Trakya Seferi" isimli 3 ciltlik eseri ve tercüme kitapları gerçekten heyecan vericiydi. Eserlerinin yazılmasından 80-90 sene geçmiş olmasına rağmen bugünün insanlarının faydalanabileceği bir şekilde hazırlanmamış olması, bir o kadar da üzüntü vericiydi. Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı, hocam Sayın Doç. Dr. Erdoğan Keskinkılıç'ın, "Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi" isimli bu çalışmanın yayına hazırlanmasının konu hakkındaki literatüre büyük bir katkı sağlayacağını belirterek beni teşvik etmesi üzerine hemen çalışmaya başladım.

Yazarın bizzat kendisinin de Balkan Harbi'ne katılması, eserin önemini daha da artırıyordu. Eserin kaynakçasında "özel hatıra ve notlarım" olarak belirtilen bu katkılar dikkat çekicidir. Bir bakıma bu eser, yüksek karakterli bir asker tarafından, sıcağı sıcağına Çatalca Muharebesi'ndeki olayların tetkik edilip, hatıralar da kullanılarak

---

[1] Mahmud Muhtar Paşa, *Balkan Harbi; 3. Kolordunun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, Haz . M. Ziyaettin Engin, Tercüman 1001, İstanbul; 1979, s. 14

[2] Gustav von hochwachter, *Balkan Savaşı Günlüğü: Türklerle Cephede*, çev. Sumru Toydemir, Türkiye İş bankası Yayınları, İstanbul:2012, s. 110

[3] Bursalı Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, cilt 1, Matba-i Askeriye, İstanbul:1340, s. 13

yazılmasından oluşuyordu. Ordunun içinde bulunması ve gördüğü aksaklıkları korkusuzca yazması eseri ve eserlerini daha da önemli bir hale getirmektedir. Kullandığı kaynaklar dönemin en önemli komutanlarının yazdıkları hatıralardan oluşmaktadır. Özellikle Mahmud Muhtar Paşa ve Abdullah Paşa'nın hatıraları bu konuda ilk sırada gelen eserlerdir. Bursalı Mehmed Nihad, kullandığı hatıra kitapları ile birlikte kendi notlarını da belirtmiş ve ortaya özgün bir eser çıkmıştır. Eserini önemli hale getiren bu durum sonrasında kendi içinde bulunduğu birime de sert eleştiriler yapması ayrıca dikkat çekmektedir.

Eser okuduğunda görülecektir ki; bu eleştirilerde en büyük payı Karargâh-ı Umûmî almaktadır. Zira askerin siyasete bulaşmış olduğunu yazarımız altını çize çize vurgulamaktadır. Diğer yandan karargâhın düşman kadar savaşa istekli olmaması ve bir sonuç elde etmeden barış yapma teşebbüslerinde bulunması eleştirilen diğer konular arasında gelmektedir. Eser küçük hacimli olmasına rağmen, önemli bilgiler vermekte ve Çatalca Muharebesine katılan komutanların, askerlerin, Karargâhın ve Erkan-ı Harbiye'nin halet-i ruhiyesini çok iyi gözler önüne sermektedir.

Bütün bunlara rağmen yazarımız savaşa katılan komutanların hatıralarını yazmasını istemektedir. Bununla birlikte yazdığı bu eserin savaşa katılan komutanlar tarafından okunmasını ve eğer yanlış bir hüküm verdiyse düzeltilmesini rica etmektedir. Eserde olayın perde arkasına değinmesi ve emin değilse bunu belirtmesi ayrıca takdire şayandır. Savaşın sadece askeri harekât ve istihkâmını vermekle yetinmemiş savaşın bütün boyutlarına dikkat çekmiştir. Emir komuta zincirindeki aksaklık ilk sırada gelmekle beraber cepheye götürülen askerin acemi olması muharebenin gidişatını nasıl değiştirdiğini göstermektedir.

Eserin yayına hazırlanması fikrini veren ve destek olan Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı, hocam Sayın **Doç Dr. Erdoğan KESKİNKILIÇ**'a, bilgisinden olduğu kadar tecrübelerinden de istifade ettiğimiz, eserin hazırlanmasını yakından takip eden hocam Sayın **Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ**'ye teşekkür ederim. Eserin düzeltmesini sınırlı zamanına rağmen gerektiğinde orijinal metin ile karşılaştırarak yapan ve önemli tavsiyelerde bulunan Sayın **Hakan ÖZDEMİR** Bey'e de teşekkür ederim. Bu süre içerisinde bizimle aynı heyecanı paylaşan Kaymakamlık personeli **Alev KAYA**, **Ahsen AVCU**, **Sebahattin DEMİR'e**, fotoğrafların çekiminde bize rehberlik eden ve tavsiyelerde bulunan **Serhat ÇAĞLAR**'a, her daim irtibatta olduğumuz basım sürecinde sık sık bilgisine başvurduğum kapak fotoraflarını paylaşan Sayın **Sinan DURMUŞ**'a da teşşekkür ederim.

Eserin basılmasında maddi-manevi destek sağlayan, birinci derecede ilgilenen, hazırlanan eserin taslağını ve getirdiğim kaynakları okuyup yorum yapan, tarih bilgisine ve merakına hayran olduğum Çatalca Kaymakamımız Sayın **Dr. Nevzat TAŞDAN** Bey'e çok teşekkür ederim. Milli manevi değerlere hassasiyet ile yaklaşması ve tarihe olan ilgisi bu eserin hazırlanmasında bizleri motive etmiştir. Kendilerinin araç tahsis ederek Çatalca Muharebesinin yapıldığı yerleri görmemizi sağlaması da ayrıca

önemlidir. Böylece eser sadece yazılı değil görsel manada da hazırlanmış oldu. Kitaplarda geçen Çatalca'nın killi toprak yapısını bizzat görmüş, bu vesileyle tarih-mekân olgusunu bizatihi müşahede etme fırsatı bulmuş oldum. Toprağın suya doygun olması ve bölgenin sulak olması muharebenin zorluğunu bizlere daha da iyi göstermiş oldu.

Bütün bu değerli katkı ve görüşlere rağmen, eserde tesadüf edilecek hataların hepsi kendi şahsıma aittir.

Yöntem olarak ise latin harflerine geçerken bazı teknik kullanımlarda tasarrufta bulunduk. Bu hem eserin ahengini bozmamak hem de okuyucuyu yormamak için gerekli görüldü. Diğer yandan rütbeler, tabirler ve ordu birimleri bugünki karşılığı ile verildi. Takvimlerin karşılığı tamamen miladi olarak verildi. Böylece okuyucunun daha rahat bir takvim zamanı takip etmesi amaçlandı. Bazı dipnotlar ile de eser daha anlaşılabilir bir hale getirilmeye çalışıldı. Kendi yazım roma rakamıyla gösterilirken eserin kendisi günümüzün rakamları ile gösterilmiştir. Balkan savaşları ile ilgili yapılan genel bir değerlendirme konuyu anlama da faydalı görülmüştür. Böylece okuyucu kitap vasıtasıyla ilgi duyguğu konuda daha fazla okuma yapma fırsatı sağlamış olacaktır. Fotoğrafların birçoğu artık kamuya malolmuş görsellerdir.[4] Balkan savaşları ile ilgili bir yazılan birçok konuda benzer fotoğraflar kullanılmıştır. Bu yüzden tek tek fotoğrafların kaynağını belirtme ihtiyacı duymadık. Ancak haritalar TSK'nın hazırlamış olduğu I. ve II. Çatalca Muharebesi başlıklı kitaplarından alınmıştır.

Kasım Bolat

İstanbul, Nisan 2013

[4] http://www.haber7.com/foto-galeri/23922-balkan-harbinin-gorulmemis-kareleri/p22#gallery

Balkan Savaşları Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 1912-1913

Burada yazdıklarım ancak genel bir değerlendirme şeklinde kaldı. Okuyucu dipnotlardan faydalanarak yazılmış en temel eserleri görebilecektir.

Osmanlı Devleti, Balkanlar'da güçlü bir hâkimiyet kurmuş ve bu düzen 500 yıl kadar sürmüştür. Bu coğrafyanın isimlendirilmesi dahi bölgedeki Türk nüfuzunu belli etmektedir. Gerek Balkan kelimesi,[5] gerekse Rumeli[6] kelimesi Türkçe kelimelerdir. Her iki kelime de bugün aktif bir şekilde bu coğrafya için kullanılmaktadır. Diğer yandan bu coğrafya o kadar çok içselleştirilmiştir ki; yazılan güncel kitaplarda, bölgeye olan aidiyeti vurgulamak için '*Bizim Rumeli'* şeklinde kullanımlar mevcuttur.[7] Ancak Fransız İhtilalinden sonra Balkan coğrafyası barut fıçısı haline gelmiştir. Özellikle dış müdahalelerde bulunulması Osmanlı Devleti'nin elini zayıflatıyor ve çözümü imkânsız hale getiriyordu. 19. Yüzyılda iki yıkıcı güç olarak emperyalizm ve milliyetçilik Osmanlı topraklarında nüfuzunu göstermeye başladı. Her iki durumda tamamen büyük güçlerin tekelinde hareket ediyordu. Osmanlı topraklarından istifade edebilmek için devletin zayıflaması gerekiyordu. Bunun için milliyetçilik Osmanlı topraklarında büyük güçler tarafından pompalanmaya başlandı. Özellikle Rusya, Balkanlar'ı kendi tekeline almak istiyordu. Uyguladığı panslavizm politikası sayesinde Osmanlı aleyhtarı, ama Rus sempatizanı ve kimlik algısı olan nesiller yetiştirmeye başladı. Balkanlar'daki slav ırklar; özellikle Bulgar, Hırvat, Romen ve Sırplar, panslavizm politikasından oldukça etkilenmişler ve kimlik anlayışlarında değişme meydana gelmiştir. Bu dönemde Rus ve Bulgar yakınlaşması ayrıca dikkat çekmektedir.[8] Rusya'nın Balkanlar'da ilerlemesi ve kontrolü kendi eline alması daha büyük problemlerin ortaya çıkmasına neden oluyordu. Özellikle Rusya'nın Balkanlar'da konsolosluk kurma hakkı elde etmesi, önlenemez yıkıcı faaliyetlerine güç katmıştır. Buradaki konsoloslar panslavist politika doğrultusunda çalışmalar yapmışlar ve Osmanlı aleyhtarı propagandalar için çaba harcamışlardır. Dahası Balkanlardaki devrimci çeteleri desteklemişler ve her türlü imkânı onlar için sağlamaya çalışmışlardır.[9]

19. yüzyılda Osmanlı devleti çok yoğun ve hızlı dönüşümler yaşamaya başladı. Sorunların çözümünde devletin iç mekanizması yetersiz kalıyordu. Balkanlar'da her ne

---

[5] Kemal Karpat, "Balkanlar", *DİA*, cilt 5, s. 25-32

[6] Halil İnalcık, "Rumeli", MEB İA, cilt 9, s. 766-773

[7] Yılmaz Çetiner, *Şu Bizim Rumeli*, Milliyet Yayınları, İstanbul:1994

[8] Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", *Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi*, Sayı: 2-4, Ankara:1953, s. 241-278

[9] Osman Köse, "Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Türkoloji Dergisi 1*, Sayı: 2, Yıl: 2006, s. 141-155

kadar Pax- Ottomana sağlanmış olsa da bu durum artık bozulma gösterdi. Balkanlar'da slav isyanlarının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin bu isyanları şiddetli bir şekilde bastırmaya çalışması bu sempatiyi ortadan kaldırdı. 17. yüzyıldan beri Fransa'nın 19. yüzyıldan sonrada Amerikalı misyonerlerin faaliyetleri Osmanlı Hristiyanları arasında mezhep farklılığını canlandırdı. Ortodoks oldukları için Bulgarlar, Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıydı. Ama kendi dilleri yerine Rumca dua etmelerinden dolayı memnun değillerdi. Bu durum misyonerler tarafından çok güzel şekillendirildi.[10]

Osmanlı Devleti'nde iktisadi yönden en kuvvetli unsur Hristiyanlardı. Özellikle Ortodoks Hristiyanlar ticareti kendi ellerine almışlardı. Dil bilmeleri bu ticaretin gelişmesinde etkili oldu. Bu yüzden ticari olarak ilişki kurdukları Avrupa'daki gelişmeleri en yakın tüccarlar takip ediyordu. Dolayısıyla milliyetçi fikirler bu şekilde coğrafya değiştirmeye başladı. Özellikle azınlık ve misyoner okullarının açılması, Balkanlarda milliyetçiliğin parlamasına neden oldu.[11] Eğitim için açılan bu okullar daha çok devrimci milliyetçilerin toplandığı kurumlar haline geldi. Özellikle II. Abdülhamid döneminde bu okullara yönelik düzenlemeler yapılmış belli bir kurala bağlanmıştı. Her ne kadar teftiş edilseler, ders programları gözetimden de geçse, çeşitli yolları kullanarak milliyetçi gayeleri yolunda çalışmalar yapıyorlardı.[12] Bu okullarda Hristiyanlar devrimci ve milliyetçi doktrinleri öğreniyorlardı. Örneğin Bulgar devrimcileri İstanbul'da Amerikan Robert Koleji'nde eğitim alıyordu. Hatta kolejin kurucusu Cyrus Hamlin'e başarılarından ve çalışmalarından dolayı Bulgar madalyası dahi verildi.[13]

Milliyetçilik din ve dil üzerinden gelişme gösterdi. İdeolojileri desteklemek için tarihten ilham alındı. Ancak bunların hepsi dışardan destekli olarak rehberlik sonucunda ortaya çıkıyordu. Romanlar, şiirler ve tarihler yazılmaya başlandı. İlginç olan Ermenilerle ilgili ve modern sayılan bu kitaplar Viyana'da basılıyor ve ülkeye oradan sokuluyor olmasıydı. Diğer yandan Rum kitapları da Viyana'da basılıyordu. Bulgarlar, Rumlar, Ermeniler, Sırplar hızlı ve yoğun bir yayın faaliyetine başladılar. Yüzlerce, binlerce kendi dillerinde kitap yazdılar, sözlük hazırladılar. Bütün bunlar milli kimliklerinin inşa edilmesinde çok etkili oldu. Milli kimliklerini inşa ederlerken kara propagandayı da eksik bırakmıyorlar;[14] Böylece Osmanlı'ya karşı büyük bir nefret doğmasını sağlıyorlardı. Bu nefret, ilerde meydana gelecek olan katliamların temelini atacaktır. Yazılan kitapların çoğunda Müslümanlar ve Türklerin öldürülmesi, köylerinin

---

[10] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım, İstanbul:2006, s. 110-115.

[11] İlber ortaylı, "Balkanlar'da Milliyetçilik", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 4, s. 1026-1031.

[12] Hakan Özdemir, "Osmanlı İdaresinin Ermeni Okullarına yaklaşımı 1878-1900", *Tarih Okulu Dergisi*, Sonbahar-Kış 2012, s. 115-148.

[13] Justin McCarthy, *The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923*, Longman: London and New York: 1997, s. 207.

[14] *A.g.e.,* s. 207.

yakılıp ve yıkılması telkin ediliyordu. 17 Nisan 1876'da isyan hazırlığında olan Bulgarlar, Georgi Benkovski başkanlığında Panagyurişte'de toplanırlar. Toplantının tutanaklarından ilginç ve dehşet verici cümleler vardır. "*Karışık köylerde, bizim isteklerimize karşı koyan Türklere nasıl davranılsın*? diye sorulan bir soruya verilen cevap çok çarpıcıdır: "*Katliam yapılsın ve evlerinin tamamı yok edilsin*".[15]

Bütün bu faaliyetlerin sonucunda zincirleme olarak isyanlar patlak verdi. Avrupa'nın baskı yapması sonucunda Osmanlı Devleti Hristiyan memleketlerinde reform yapma kararı aldı. Böylece Hristiyanlar memnun edilecek ve bu isyanlar son bulacaktı. İsyanların sebebi; Hristiyanların haklarının gasp edildiği düşüncesiydi. Bu durum gerçek dışı olmasına rağmen Osmanlı yönetiminin bunu kabul etmesi yönünde baskılar yapıldı. Sonuç olarak bölgede reform yapmayı kabul etmek zorunda kaldı. Ancak etkili ve kalıcı reformlar için maddi kaynak gerekiyordu. Bunun için devlet borçlanmaya dahi gitti. Avrupa bir yandan Osmanlı'ya baskı yapıyor ve Hristiyan topraklarındaki isyanların son bulması için reform talep ediyor, diğer yandan da isyancıları destekliyor ve güçlendiriyordu. Sonuç olarak reform çalışmaları yerinde saymaktan öte gitmedi. Alınan paraların çoğu ise kaybedilen savaşların tazminatı olarak ya da savunma için harcanmak zorunda kaldı.[16]

İmparatorluğun kan kaybetmesi Balkanlar'daki isyanları körükledi. Bir isyan bastırılmadan bir diğer isyan patlak veriyordu. Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'da ayrı ayrı isyanlar çıkıyordu. Bu isyanlar zaman zaman sessiz kalsa da içten içe yeni yapılanmalara gidiyordu. Bastırıldığı ya da kontrol altına alındığı sanılan isyanlar bir sonraki isyanın gücünü artırıyordu.[17]

Bütün bu isyanlar daha farklı problemlerin ve sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Amaç Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve miras paylaşımıydı. Ama bu kontrolsüz bir şekilde olsun istenmiyordu. Çünkü gerek Rusya, İngiltere ve Fransa gerekse yavaş yavaş Amerika bölgede kendi hâkimiyetini kurmak istiyordu. Bu da 19. yüzyılın en büyük meselesi olan "Şark Meselesi" ni doğurdu. Bundan sonraki diplomasi tamamen denge politikası üzerine kuruldu. Çok çalışmakla birlikte kamuoyunu kendine mal etmekte işin içine girdi. Sırp isyanları Şark Meselesinin çekirdeğini oluşturmakla kalmadı. Aynı zamanda bir dönüm noktası haline de geldi.[18]

II. Abdülhamid dönemi tam manasıyla bir diplomasi dönemi oldu. Büyük güçlerin ne yapmak istediğini çok iyi bilen II. Abdülhamid, bu durumu kendi lehine

---

[15] Leman Ergenç, *Bulgar Yayınlarında Türkler*, TTK, Ankara:1989, s. 63

[16] McCarthy, *The Ottoman*.., s. 212

[17] A. Hajek, "Sırbistan", *MEB İA,* cilt 10, s. 556-566; Besim Darkot, "Karadağ", *MEB İA*, cilt 6, s. 221-230

[18] Lawrence P. Meriage, "The First Serbia Uprising 1804-1813 and the Nineteenth- Cumtury: Origins of the Eastern question", *Slavic Review*, cilt: 37, sayı:3, yıl: 1978, s. 421-439

çevirmek için çalışmalara başladı. Saldırgan bir politika ile Osmanlı Devleti'nin kurtuluşa ereceği görünmüyordu. Bunun için dönemin en önemli silahı olan diplomasi gerektiği gibi çok sistemli bir şekilde kullandı. Büyük güçlerin hepsine yakın gibi dursa da, aslında onları birbirleri ile dengeliyor ve bu şekilde Osmanlı devleti tarafsız kalmayı başarıyordu. Özellikle Rusya'nın Balkanlarda ne yapmak istediği açıkça belliydi. Şark Meselesi de bu çerçeve de gelişme gösteriyordu. Buna nazaran II. Abdülhamid Şark Meselesini artık Garb Meselesi haline getirme yolunda önemli adımlar attı. Dengeyi tam manasıyla sağlamak için Almanlar'a daha fazla yakınlık gösterdi. Aynı zamanda diğer büyük güçlerle de irtibatı koparmadı. Amaç daha az sorun çıkarmaları idi. Balkan ittifakının sağlanmaması için de Balkan uluslarına uğraşacakları bir mesele ortaya çıkardı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlara hâkim olmadan önce Balkanlı ulusların kendi aralarında çeliştikleri gibi dini mevzular tekrar gündeme getirildi. Kiliseler Meselesi böylece farklı bir boyutta bu sefer Osmanlı Devleti'nin kendi elinde olmaya başladı. Ancak bu durum sadece diplomasi kanadını iyi bilen II. Abdülhamid tarafından son derece sistemli uygulanıyordu. İttihad ve Terakki bu kıvrak zekâ ürünü siyaseti kavrayamadı. Sorun çözülünce Osmanlı'nın Balkan sorunu çözülür zannetti. Aslında özünde Kilise sorunu, Osmanlı Devleti'nin çözüm anahtarıydı.[19]

Balkanlarda kamuoyu oluşturacak olan büyük güçlerin planlanmış hedef kitleleri vardı. Bu hedef kitleleri kazanmada en etkili araç dini duygulardı. Aracılar ise din adamlarıydı. Bu dönemde toplumsal gerilimleri artıran ve kışkırtan en önemli aktörler Hristiyan din adamlarıydı. Huzur için geldikleri topraklarda huzursuzluk çıkartıyorlardı.[20] Dolayısıyla bu dönemde misyonerlik önemli bir görev haline geldi. Balkanlarda yerleşen ve kurumsallaşan bu misyonerlerin duyguları her zaman dini yayma düşüncesi olmamıştır. Geldikleri ülkelere ajanlık yapan ve bu güdümle çalışan aktör görevi de üstlenmişlerdir. Gerek hükümetten gerekse bağışlardan dolayı ellerinde büyük miktarda para kaynağı oluyordu. Bu kaynağı çok akıllı ve sistematik bir şekilde kullandıklarından dolayı hedef kitleye ulaşmada zorluk çekmiyorlardı. Amerikan misyonerlerinin diğer misyonerlerde olduğu gibi hedef kitlesi Bulgarlar ve Ermenilerdi. Doğal olarak misyonerler istedikleri bütün coğrafyada hakim olmayı belirlerler. Ancak bu her zaman mümkün olmaz. Bundan dolayı potansiyel çalışmayı daha yatkın unsurlara çevirirler. Örneğin Yunanistan'daki ilk misyonerlik çalışmalarını İngiliz misyonerler başlatmıştır. Ama buna hayat veren Amerikan misyonerleri olmuştur. Ne var ki, Amerikan misyonerleri, Bulgarlar üzerinde sağladıkları başarı kadar Yunanlılar üzerinde sağlayamamışlardır.[21]

---

[19] Mim Kemal Öke, "Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları 1876-1909", *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul:1982, s. 247-276

[20] Stanford Shaw, "Osmanlı İmparatorluğunda Azınlıklar Sorunu", *TCTA*, cilt 4, s. 1005

[21] Mithat Aydın, *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul:2008, s. 33

19. yüzyılda Osmanlı'nın asli tebaası ve vatandaşı olan azınlık ve Hristiyanlar Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve zayıflatmak için kullanıldı. Hükümetlerin bu konuda çalışmaları Osmanlı devleti ile Hristiyan azınlık tebaası ile arasını açtı. Bu durum özellikle Balkanlar'da kendini daha somut bir şekilde gösterdi. Osmanlı yönetimi kara propagandaya maruz kalıyor ve haksız bir şekilde karalanıyordu. Burada en büyük rolü İngiltere başbakanı Gladstone oynamaktadır. Gerek başbakanlığında gerekse muhalif olduğu dönemlerde bölgeye olan ilgisini kaybetmemiştir. Ancak Gladstone'nin konuşmaları ve yazmaları tamamen gerçek dışıdır. Asılsız makale ve kitaplar yazarak Osmanlı Devleti'ni hedef almıştır. Bu açıdan Gladstone'nin Bulgar ajitasyonu ayrıca dikkat çekmektedir. Yazdığı kitapta Balkanlarda Bulgar kanı döküldüğünü ve Osmanlıların-Türklerin Bulgarları vahşi bir şekilde katlettiği belirtiliyordu. Hristiyan bir Avrupa birliği kurulmak isteniyorsa Türklerin mutlaka Balkanlardan atılması gerekiyordu. Balkanlardaki Müslümanlar, özellikle başıbozuklar ve Çerkezler Avrupa'nın asayişini bozmakla suçlanıyorlardı. Dahası Bulgarlara karşı en büyük katliamı bunlar yapıyordu. Osmanlı Devleti'nin bölgede asayişi sağlamak için aldığı ve uyguladığı kararlar, Bulgarları katletmeye yönelik gösteriliyordu. Rakamlar veriliyor ve bu rakamlarda abartılara gidilerek Bulgarların nasıl Türkler tarafından boğazlandığı ispat edilmeye çalışılıyordu.[22]

Bütün bu çalışmalar, Tanzimat'tan sonra daha yoğun yapılır oldu. Böylece Osmanlı Devleti'nin asli tebaası olan vatandaşlar bir süre sonra sorun haline geldi. Yukarda da belirttiğimiz gibi burada Bulgarlar daha dikkat çeker hale geldi. Gerek toprak meselesinden gerekse siyasal meselelerden dolayı Bulgarlar uluslararası arenada gündemi işgal ettiler. Bütün bu meseleler birikmeye başladı. En ufak bir radikal müdahale de önlenemez gelişmelere neden olacaktı. Bu açıdan Bulgar Meselesi Balkanlar'daki siyasal gelişmelerin can damarı durumundadır.[23]

Balkanlar'da en büyük kırılma noktası 93 harbi olarak tabir edilen 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı olmuştur.[24] Bu savaşın pek çok önemli nedeni var. Ancak en önemli neden Rusya'nın diğer büyük güçlere bakmaksızın Osmanlı Devleti'ni kendi kontrolü altına almak istemesi ön sırada gelmektedir.[25] Bu savaşta Osmanlı devleti ağır bir askeri yenilgiye uğradı. Ruslar Yeşilköy'e kadar geldiler. Bu tehdit üzerine başkentin dahi

---

[22] Taha Niyazi Karaca, *Büyük Oyun*, Timaş, İstanbul:2011, s. 143-208

[23] Bulgar Meselesinin ortaya çıkması ve gelişmesi açısından son derece önemli olan şu iki esere bakmak, Balkanlar'daki gelişmeleri anlama açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul:1992; M. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875*,TTK, Ankara:1992

[24] Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı", *Türkler*, cilt 13, ed. Hasan celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara:2002, s. 15-24

[25] Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı- Rus harbinin Sebepleri", TTK, *Belleten*, cilt: XXVI, Sayı: 103-, Ankara:1962, s. 568-592

yerinin değiştirilmesi gündeme geldi.[26] 93 Harbi hem doğu hem de Balkanlar olmak üzere iki cephe de meydana geldi. Doğu cephesinde bir nebze olsun karşılık verilmesine rağmen, Balkan cephesinde durum tam bir felaket oldu. Plevne'de Gazi Osman Paşa, başarılı bir direniş gösterse de yeterli olmadı.[27] Bu askeri yenilgi diplomaside de devam etti. Ayestafanos ve Berlin antlaşmalarıyla Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki siyasi hâkimiyeti son buldu. Görünürde Rumeli hala Osmanlı toprağıydı. Ancak bu sadece kâğıt üzerinde böyleydi. Pratikte Balkan ulus devletlerinin bağımsız olmalarında en önemli adımdı. Bunda da Rusya'nın büyük payı vardı. Böylece Rusya, savaş sonunda Balkanlar'da istediği gibi rahat hareket eder bir duruma geldi. Osmanlı Devleti'ne son darbeyi vurabilmek için Balkan uluslarını daha sistemli bir şekilde organize etmeye devam etti.[28]

1878'de Bulgaristan Prensliğinin kurulması Balkanların elden çıkacağının sinyalini veriyordu. Gerek savaş sürecinde gerekse savaştan sonra bölgedeki Türkler büyük bir katliama uğradı. Sistematik olarak bölgedeki Türkler ve Müslümanlar nüfus olarak eritiliyordu. Bu eritme faaliyetinde en etkili yöntem ölüm ve sürgün yöntemiydi. 1877'de Rusya'nın savaş açmasından sonra Rus ve Bulgar askerleri sistematik olarak Türk köylerini basıyor ve halkı katlediyordu. Sonuçta ölümden kurtulmak isteyenler çileli bir mücadeleye; göç etmeye başlıyorlardı. Bu göçler sonrasında Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti daha somut bir şekilde silinmeye başlandı. Balkanlarda Müslüman-Tük nüfusunun azalması Balkan ittifakını daha mümkün hale getiriyordu. Bu politika aynı zamanda uluslaşmanın da bir parçasıydı.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin nüfusu 30 milyon kadardı. Savaşlar ve isyanlar sonucunda ve en önemlisi uygulanan politikalardan dolayı 1821-1922 arasında 10.5 milyon insan ülkelerinden göç etmek zorunda kaldı. Bundan dolayı 5 milyondan fazla Müslüman göç etmek zorunda kalmıştır. 5.5 milyonu ise çeşitli nedenlerden dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Böylece Balkanlarda kurulması istenen milli devlet Türklerden kurtulmuş oluyordu. Bu kurulacak olan devlet için daha az problem demekti. Böylece kurulan bu devletler masum Müslümanların ve Türklerin kanları üzerinde inşa edilmiş oldu.[29] Oysa Osmanlı Devleti azınlıklara hiçbir şekilde sert müdahalede bulunmamıştır. Bu durum en iyi Anadolu'da görülebilir. Justin McCarthy'nin yaptığı araştırmada Osmanlı Anadolusunda İmparatorluğun sonuna kadar nasıl bir nüfus dengesi olduğu gayet net bir şekilde görülmektedir.[30]

---

[26]Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *DİA*, cilt 9, s. 498-499

[27] Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi Balkan Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara:2004, s 447-450.

[28] Esad Fuad Tugay, "1877-78 Türk- Rus Savaşından Sonra Balkanlar'da Durum", TTK, *Belleten*, cilt: XXXVI, sayı 141, Ankara:1972, s. 15-30.

[29] Justin McCarthy*, Ölüm ve Sürgün*, çev. Bilge Umar, İnkılap, İstanbul: 998, s. 1.

[30] Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, çev. Bilge Umar, İnkılap, İstanbul: 1998

Özellikle Bulgaristan topraklarında Rusya'dan destekli olarak uygulanan Türk ve Osmanlı aleyhtarı propagandalar, Müslüman- Türk emlaki üzerinde de kendisini net bir şekilde gösteriyordu. Osmanlı hakimiyetinin zayıfladığı bu topraklarda Müslüman Türkler her gün ayrı bir sıkıntı içinde boğuluyorlardı. Dini inançlarını özgürce yaşayamaz oldular. Ana dilleri Türkçe'yi dahi konuşmaları yasaklandı. Zorla isimleri değiştirildi. Türk kızları zorla Bulgarlarla evlendirilerek etnik olarak Bulgarlaştırma faaliyeti yapıldı. Nefsini ve dinini muhafaza için Osmanlı topraklarına göç etmeler başladı. Bu göçler balkanlardaki politikalara göre zaman zaman artıyor zaman zaman ise azalıyordu. Osmanlı Devleti politika gereği bu göçleri durdurmak istese de her zaman başarılı olamıyordu.[31] Örneğin 93 harbi döneminde Osmanlı topraklarına 1876'da 276.389, 1877'de 198.000, 1878'de 76.000 kişi göç etmiştir.[32]

Bütün bu insanlar geride evlerini ve vatanlarını bırakıyordu. Geri dönüşlerini engellemek için Türklerin evleri resmen gasp ediliyordu. Geri dönenler evlerinde Bulgarları buluyor ya da tahrip edilmiş görüyorlardı. Bunun için mecburi istikamet Anadolu oluyordu. Bu tahribattan sadece özel mülkiyet ve emlak değil; aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin bölgede kalan devlet binaları ve vakıfları da bu tahribattan ya da Bulgarlaştırmadan nasibini alıyordu. Bu durumun belirlenmesi için Ali Ferruh Bey 1902'de Bulgaristan Emareti Komiserliğine atanır. Ölümüne kadar yani 1904'e kadar bölgede Türk vakıflarının durumuyla alakalı son derece önemli ve sağlıklı raporlar hazırlar ve bunu merkeze gönderir. Rapor okunduğunda Bulgaristan'daki Türk vakıflarının durumu gerçekten de içler acısıdır. Özellikle Sofya'daki vakıfların önceki ve şimdiki durumlarını gösterir raporlar durumun vahametini anlatmaktadır. Örneğin Sofya'daki 44 Camiden sadece 1'i Müslümanların elinde kalmış diğerleri ise bir şekilde kaybedilmiştir.

Diğer yandan aynı şekilde Müslümanlara ait olan han, hamam, dükkân, cami, medrese, tekkelerden sadece bir veya bir kaçı elde kalmış diğerleri zapt edilmiştir. Bu durumun sebebi Bulgar makamlarına sorulmuş ve neden olarak, şehrin tanzimi, yeni caddelerin açılması ve eski sokakların genişletilmesi gibi basit cevaplar alınmıştır. Diğer yandan Bulgar makamları aynı şekilde İstanbul, Bursa ve İzmir'de de vakıf eserlerinin yıkıldığını ileri sürmüşler ve olayın büyütülmemesini istemişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti, kendi uyguladıkları ile Bulgarların uyguladıklarını birbirine karıştırmamasını Bulgar makamlarına bildirmiştir. Sonuç olarak çabalar yetersiz kamış, Bulgar makamları ne istemişse onu yapmaya devam etmişlerdir.[33] Bu sistem tüm hızıyla devam etti. Bulgaristan'da Müslümanlara ve Türklere dair ne varsa radikal bir şekilde ortadan kaldırılmaya başlandı. Müslüman Türklerin köyleri bir daha hatırlanmamak ve

[31] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, TTK, Ankara:1999, s. 22-33

[32] Stanford Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, cilt 2, çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul:2006, s. 153

[33] Mehmet İpşirli, "Bulgaristan'daki Türk Vakıflarının Durumu (20. Yüzyıl Başları)", TTK, *Belleten*, cilt: LIII, sayı:207-208, Ağustos- Aralık, ankara:1989, s. 679-707

bulunmamak üzere ortadan kaldırıldı. Çoğu Türk köylerinin ismi Bulgarca ile değiştirildi. Mezarlıklar tahrip edildi. Sadece isim değiştirmekle kalmadı. Çoğu köy gün yüzünü çıkmamak üzere barajlar yapılarak sulara gömüldü.[34]

Şark Meselesi 19. yüzyılın problemi olarak 20. yüzyıla miras kalmış, ama bu sefer kimlik değiştirerek Makedonya sorunu olarak kendini göstermiştir. Balkan Savaşlarının ana kaynağı ve kökeni de Makedonya Meselesi olmuştur. Bu mesele Balkan uluslarının milli devletlerini kurmadan önce içinde boğuştukları bir konudur. Bu meselenin çerçevesi Balkan topraklarının hangi Balkan ulusları arasında nasıl paylaşılacağı meselesidir. Sırp, Yunan, Bulgar ve Karadağ arasında çok sıkı bir hesaplaşma söz konusudur. Osmanlı Devleti ise bütün bunlara rağmen Balkanlar'daki sınırlarını ve varlığını koruma çabası vermektedir. Balkanlar'da kurulan komiteler Makedonya'daki halkı Yunan, Sırp ve Bulgar politikaları için kullanmakta hatta buna inandırmaktaydılar. Bu dönemin asıl karakteri sınırlar ve nüfus çoğunluğu oldu. Her bir ırk Makedonya'da hak iddia edebilmek için kendi nüfusunu çok gösteriyordu. Tunalı Hilmi'ye göre ise; Makedonya'nın gerçek sahipleri yoktu. Çünkü hiçbir ırk bölgede çoğunluğu oluşturamıyordu. Diğer yandan her parti ısrarla bölgenin gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu ileri sürüyordu. Bundan dolayı Tunalı Hilmi, Balkan Devletlerinden Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ı "açgözlü kargaların en babaçları" olarak nitelendiriyordu.[35]

Bütün bu tartışmalar Balkan uluslarının kendi aralarındaki dini- mezhep çatışmaları gibi görülse de bu durum çok daha önceleri şekillenmişti. Ancak kendi aralarındaki bazı ekonomik kaygılardan dolayı hala mücadele içindeydiler. 20. Yüzyılın ana teması politik çıkarlar uğruna nüfus yoğunluğunu uluslararası arenada kabul ettirmektir. Öte yandan kilise meselesi de 20. Yüzyıldaki meselenin ana karakteri arasında yerini alır. Her ne kadar bu mesele 11 Mart 1870 tarihli bir fermanda belli bir düzene oturtulmuşsa da problemi çözmeye yetmemiştir. Diğer yandan bu fermanda Bulgar cemaatine bir Eksarhlık bahşedilmiş ve bütün meselelerin bu Eksarhlık etrafında görülmesi kararlaştırılmıştı. Böylece Rum patrikhanesi Bulgar rahiplerinin işlerine asla karışamayacaklardı. Ancak pek çok kilise, manastır ve okul hala Rumların elindeydi. Ve bu durumlar hükümete gelir sağlayan vergilerin toplanmasında etkili olmaktaydı. Bu yüzden Kilise Meselesi henüz tam manasıyla çözümlenmemiş ve bu mücadele 20. Yüzyılda da bütün sıcaklığı ile devam etmiştir.[36]

Kendi aralarında anlaşamayacakları kararına varan Bulgar komiteleri ve ulusları Avrupa'nın dikkatini bölgeye çekmeye karar verdiler. Bunun için devrimci örgütler, çeteler ve komitalar kurdular. Bunlar genel olarak komita şeklinde nitelendiriliyor ve

[34] Mehmet Hacısalihoğlu, *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler*, Bağlam Yayınları, İstanbul: 2008, s. 86-153.

[35] Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918,* çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2008, s. 74-75.

[36] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 7, TTK, Ankara:1977, s. 93.

Balkanlarda eşkıya terörü uyguluyorlardı. Amaç, büyük devletlerin hakemliğinde Balkanları paylaşmaktı. Bu komitacılardan en büyük zararı Osmanlı devleti ve balkanlarda yaşayan Müslüman- Türkler gördü. Bu komitalar arasında Bulgar çeteleri daha ön plana çıkmaktaydı. Bu komita ve çeteler, Balkanlaşmanın simgesi durumuna geldi. Özellikle Makedonya'da kurulan Bulgar çeteleri, bu tür organizasyonlarda uzmanlık kazandılar. Daha sonra bu komitalar siyasal parti ve derneklerin bir parçası haline geldi.[37] Diğer yandan bu çete ve komitalar Balkanlarda asayişi bozdukları gibi ekonomik olarak da Osmanlı Devleti'ne zarar veriyordu. Komitalar bölgeye dikkatleri çekmek için ABD Protestan misyonerlerinden rahibe Miss Stone ve Osmanlı Devleti tebaasından Bulgar arkadaşı Tsilka Katerina'yı 21 Ağustos 1901'de Selanik Vilayeti'ne bağlı Razlık'ın Boneska köyünden Yukarı-Cuma'ya giderken kaçırmışlardır.[38] Bu çeteler tamamen Bulgar hükümetinin güdümünde hareket ediyorlardı. Bölgedeki Müslüman- Türkleri yıldırıyorlar, köylere giderek kendi propagandalarını yapıyorlar ve Osmanlı kamu binalarını tahrip ediyor bombalıyorlardı.[39] Osmanlı Devleti'nde Enver Paşa gibi gönüllü subaylar Makedonya'da eşkıyalar ile mücadeleye başlar. Bu mücadelede heyecanı dolayısıyla Enver Paşa en ön sırada gelmektedir. Genç yaşta olmasına rağmen 14 Ekim 1907'de Makedonya'da eşkıya ile mücadeleye başlar ve teşvik için maaşına 5 lira zam yapılır. Bu mücadele aynı zamanda Enver Bey'in hayatında da bir dönüm noktası olur. Vatanseverliği, heyecanı ve İttihadçılığı 1908'de Selanik'e dönüşünde 'Hürriyet kahramanı' olarak vasıflandırılmasına neden olur.[40]

10 Temmuz 1324 [23 Temmuz 1908]'de İttihad ve Terakki'nin yaptırımı sonucunda Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet tekraren ilan edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi Osmanlı devletinde bir dönüm noktası oldu. Büyük çoğunluğunun asker ağırlıklı ve subaylardan oluşan bu grup yönetimi ele geçirme mücadelesinde önemli adım attı. II. Abdülhamid'den memnun değillerdi; özgürlük ve adaletin yokluğundan şikâyet ediyorlardı. Ancak bu dönemden sonra hükümet ve İttihadçılar arasında sonu gelmez bir mücadele başladı. Bu durum aynı zamanda ordu için de de kendini gösteriyordu. II. Meşrutiyet dönemindeki iktidar ve muhalefet ilişkisi çok sert bir biçimde şekillendi. II. Meşrutiyet'in ilanı her ne kadar halk istedi ve oldu gibi görünse de aslında İttihad ve Terakki'nin propagandasından etkilenmiş askerlerin ağırlıkta olduğu bir durumdu. 1908 öncesinde vergi ayaklanmaları yüzünden isyan eden halkı hep bu birimler organize etmiş ve II. Abdülhamid'in iktidarı sarsılmaya başlamıştı.[41]

---

[37] Tunaya, *Siyasal*.,Cilt 1, s. 509

[38] Mahir Aydın, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması", *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, İstanbul:1998, s. 242

[39] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, İstanbul:1989, s. 209-234

[40] Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul:1970, s. 487

[41] Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul:1995, s. 87

İttihad ve Terakkinin bünyesinde ağırlıklı olarak genç ve tecrübesiz askerlerin olması istenilen işlerin zaman kaybetmeden yerine gelmesi şeklinde uygulanmasına neden oldu. Bu gruplar siyasetten de ordudan da kopamıyor bu yüzden tepkileri kendi üzerlerine çekiyordu. Askerin siyasetten kopmaması ve bu şekilde hem siyaseti hem de orduyu şekillendirmeye çalışması Balkan savaşlarındaki bozgunun temel kaynağı oldu. Askerin siyasetten çekilmesini sadece siviller istemiyordu. İttihad ve Terakki'nin kendi içindeki temkinli kesimlerde askerin siyasetten çekilmesini istiyordu. Ancak bu durum hiçbir zaman mümkün olmadı. Hatta muhalif askerler "Halaskaran Zabitan" adıyla bir grup kurdular ve askerin siyasetten çekilmesini savunmaya başladılar.[42]

Bütün bu çekişmeler ordu içinde büyük bir zafiyet meydana getirdi. Balkan ulusları Osmanlı Devleti'nin bu iç meselelerinden faydalanarak kendi aralarında anlaşmaya gitti. Ancak bu anlaşma sadece Osmanlı Devleti'ne karşı birlik olma ve ortak hareket etme ekseninde meydana geldi. Osmanlı devleti ise bu gelişmeleri fark edemedi ve tecrübesizce siyasi muhalefetlerle uğraştı. Hatta Asım Bey Bulgaristan'dan yeni geldiği bir zaman tartışmalardan sıkılıp "*Balkanlardan imanım kadar eminim*" diyerek savaş çıkma ihtimalinin düşük olduğunu ima ettiği aktarılır.[43] Aktarılan ve var olduğu söylenen bu cümle tamamen tahrif edilmiş bir söylemden ibarettir. 15 Temmuz 1912 günü söylendiği belirtilen bu cümle Meclis zabıtlarında yoktur. Ancak Asım Bey'in başka bir cümlesi vardır. Asım Bey o gün; "Efendiler, bu devletin atisinden [geleceğinden] imanım kadar eminim" demiştir. Bu cümle çok daha değişik bir anlam verilerek "Balkanlardan imanım kadar eminim" şeklinde tahrif edilmiştir. Böylece Osmanlı hükümetinin Balkan ittifakından habersiz olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan Asım Bey aynı gün, Bulgaristan'dan yeni geldiğini ve önceki aya göre ilişkilerinin kat kat daha iyi olduğunu belirtmektedir.[44] Ancak durum hiç de böyle olmadı. 1911'deki Trablusgarp Savaşı dahi radikal önlemler almak için Meclis-i Mebusan'ı ve orduyu harekete geçirmez. Bütün bunlar olurken Balkan devletleri bütün hazırlıklarını tamamlar ve 30 Eylül 1912'de seferberlik ilan ederler. Bu yakın zamanda çıkacak olan savaşın adeta habercisidir. Nitekim öyle de oldu. İlk olarak Karadağ 7 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı devleti 8 Ekim'de karşılık verdi ve Balkan harbi başlamış oldu. Hazırlıklarını tamamlayan diğer Balkan devletleri Bulgaristan ve Sırbistan 17 Ekim 1912'de; bir gün sonra, yani 18 Ekim'de de Yunanistan'ın katılımıyla Balkan harbi daha da gelişti. Osmanlı Devleti hazırlıksız ve ummadığı bir savaşa girdi. Seferberlikle askere gelenlerin pek çoğunun eğitimsiz olması nedeniyle muharebe meydanlarında bozgun kaçınılmaz oldu.

[42] Baran Hocaoğlu, *II. Meşrutiyette İktidar- Muhalefet İlişkileri 1908-1913*, Kitapyayınevi, İstanbul:2010, s. 246

[43] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul:14972, s. 389

[44] Muzaffer Albayrak, "Kirli Siyasetin Çizdiği Mukadderat", *NTV Tarih*, sayı:45, Ekim 2012, s. 39

Çatalca'da Osmanlı Ordusu ve Savunma Hattının Önemi

8 Ekim 1912'de Karadağ ile savaşa başlanmış, bu harbe daha sonra 18 Ekim 1912'de de diğer Balkan Devletleri katılmıştı. Osmanlı'nın savaşa hazırlıksız yakalanması, askeri hazırlığının müttefiklere göre düşük kalmasına yol açtı. Buna göre doğu ve batıda Bulgar, Sırp, Karadağ ve Yunanlılar'ın toplam kuvveti 474.000 idi. Osmanlı'nın ise doğu ve batıdaki toplam kuvveti 290.000 kadardı. Balkanlılar doğuda 85.000, batıda ise 99.000 fazla kişiye sahiptiler. Osmanlı sefer planına göre kuvvetlerin 527.000 olması gerektiği halde, ancak 290.000 kişi toplanabilmişti. Bunların da hareket kabiliyetleri zayıf ve profesyonel bir eğitimden yoksundu. Çok kısa bir zaman diliminden sonra cepheye gönderilmişlerdi.[45]

Mevcut ve moral açısından Osmanlı ordusunun zayıf olması yenilgiyi de beraberinde getirdi. İlk günlerde karşılaşılan erken yenilgiler hızlı bir geri çekilmeyi de beraberinde getirdi. Dağılan Osmanlı birlikleri 3 Kasım 1912'den itibaren Çatalca'da bir savunma hattı oluşturabildi.[46] Bu tarihten sonra Kasım-Aralık aylarında Çatalca'da Osmanlı ordusu zor şartlar altında mevkisini korumaya çalıştı. Şark Ordusu Bulgarlara karşı yaptığı mücadelede önemli bir başarı elde edememişti. 28 Ekim - 2 Kasım 1912 arasında Pınarhisar- Lüleburgaz muharebelerinden sonra Başkomutan Vekilinin emri ile 2 Kasım 1912'den sonra Çatalca Hattı gerisine çekilmişti.[47] Altı günlük meydan muharebesinde Bulgar Ordusu da yorulmuş ve zayıflamıştı. Buna rağmen Türk ordusunun durumu pek de iyi değildi. Birliklerin birbiriyle irtibatında büyük sıkıntı yaşanıyor, ancak tahmin ve zan ile hareket ediliyordu. Nihayet 3 Kasım 1912'de ricat emri verildi:

> *Saat 7.00'da emir zabitiyle 1. ve 2. Şark Ordularına,*
>
> *1- 1. ve 2. Şark Orduları Ergene hattında toplanmaktan başka bir emir beklemeksizin birbirleriyle ortak hareket ederek dünki emirde beyan olunduğu üzere Çatalca Hattına doğru yürüyüşe başlayacaklardır.*
>
> *2- Ordu karargâhları her gün bulunacakları mevkileri vakit ve zamanıyla büyük karargâha bildireceklerdir.*
>
> *3- Büyük Karargâh-ı Umûmî bu akşam Çerkezköy'den hareketle yarından itibaren Hadımköyü'nde bulunacaktır.*

Bu emirler verildiği sırada da silahlı silahsız askerler, yaralılar, firariler ve her rütbeden zabitler Vize istikametinden Çerkezköyü'ne akmaya başlamışlardı.[48] Osmanlılar, biran önce savaşın bitip mütarekeye geçilmesine çalışıyordu. İngiltere ise

---

[45] *Balkan Harbi 1912-1913*, cilt I, Genelkurmay Basımevi, Ankara:1970, s. 10

[46] A.g.e., s. 149

[47] *Balkan Harbi: Birinci Çatalca Muharebesi*, Genelkurmay Atase Yayınları, Ankara:1983, s. 2

[48] Bursalı Mehmed Nihad, *Balkan Harbi Trakya Seferi*, cilt 3, Erkan-ı Harbiye, İstanbul:1928, s. 498

kendi lehine şartların oluşmamasından dolayı buna sıcak bakmıyordu. Osmanlı Başkomutanlığı Rus büyükelçiliği aracılığı ile Bulgarlarla görüşme yoluna gitti. 12 Kasım 1912'de Bulgar Kralına telgraf çekildi. Ancak Bulgarlar Çatalca Hattında taarruz etmeden ve olacakları görmeden bu telgrafa cevap bile vermediler.[49]

Osmanlı Başkomutanlığı Çatalca'daki savunma içinde tedirgindi. Çünkü birlikler geri çekilmeye başladıklarında ellerindeki mevcut cephane, mühimmat ve erzakı da oldukları yere bırakmıştı. Zaten yetersiz ve eksik olan lojistik durum daha da geriledi. Bu da ordunun moralini büyük ölçüde etkiledi.[50]

Çatalca'ya çekilen Osmanlı birlikleri burada yeniden yapılanma yoluna gitti. Daha önce Çatalca Müstahkem Mevkii komutanlığı kurulmuştu. Bu Çatalca Müstahkem Mevkii ve genel Topçu Komutanlığı adı altında Başkomutanlık karargâhına bağlandı. 12 Kasım 1912'de de lüzum gereği Selimiye, Fatih ve Afyon Redif tümenlerinden[51] 3 Mürettep redif kolordusunun kurulması emredildi. Aynı zamanda Çanakkale ve Trabzon redif tümeni Gelibolu'ya gönderildi. Böylece 3 nizamiye ve 3 redif kolordusu kurulmuş oldu.[52] Savaşta vurucu güç ise 1. ve 2. Şark Ordularının karışımından oluşan Çatalca Ordusu idi.

Bulgarlar Çatalca bölgesinde her türlü imkânı hazır buldular. Erzak ve mühimmatın çoğu Türklere aitti. Bulgarlar işgal ettikleri köyleri de yağmalıyordu. Kaçan birlikler geri çekilirken çamurdan çıkaramadıkları lojistiği olduğu yere bırakmıştı.

Birinci Çatalca muharebesinde Türk ve Bulgar kara kuvvetleri şu şekildeydi:

	Türk Kuvvetleri	Bulgar Kuvvetleri
Subay	2.395	3.025
Er	138.176	173.326
Hayvan	22.058	56.410
Araba	1.335	20.214
Tüfek	103.514	118.092
Makinalı tüfek	62	146
Top	316	462

Başkomutanlığın Çatalca'da tek düşündüğü şey Bulgarları durdurmak olsa da, bunun için önceden hazırlanmış bir planı yoktu. Zaten ordu içindeki bozukluk

[49] *Balkan Harbi: Birinci Çatalca Muharebesi*, s. 7

[50] A.g.e., s. 16

[51] Tümen: 10.000 ile 20.000 arasında değişen mevcuda sahiptir. Komutanlığını Tuğgeneral yapar.

[52] A.g.e., s. 16-17

koordineli çalışmaya da izin vermiyordu. Çatalca'da toplanan birlikler komutanların askeri kabiliyetine göre muharebeye sokulacaktı. Bulgarların ise tek hedefi vardı; ele geçirdikleri bu üstünlüğü İstanbul'u işgal ederek taçlandırmak istiyorlardı.[53]

8-9 Kasım 1912 tarihleri tamamen Çatalca Hattının tahkim edilmesi ile uğraşıldı. Geri çekilmekte olan birliklerin durdurulması ve tekrar savaş düzeni alması önemli bir adımdı. Diğer yandan henüz eğitimini tamamlamamış birliklerin gelmemiş olmaları tahmin edilen kuvvet miktarını düşürüyordu. Bunun için eğitimini tamamlayan birliklerin hemen gönderilmesi kararlaştırıldı. En önemlisi de İstanbul ya da diğer bölgelerdeki lojistiğin biran önce Çatalca'ya sevki isteniyordu. Bulgarlar ellerinde silah ile geldikleri halde, Türk birliklerinde işe yarar ve yeterli miktarda cephane yoktu. Vagonlar ya da trenler ile işe yarar topların Çatalca'ya sevki sıkı sıkı tembih ediliyordu. Toplarla birlikte savunma hattının ilerisinde engeller için 150 ton tel ve kazık gönderileceği ve ayrıca piyasadan da tedarik edileceği orduya bildiriliyor, moraller yüksek tutuluyordu.[54] Buna rağmen Türk birlikleri eksiklerini henüz tamamlayamamıştı. Vaat edilen şeyler ya gelmiyor ya da bulunamıyordu. Örneğin tahminlere göre muharebeye bir gün kala bile eksikler giderilememişti. Antalya Tümeninin personel ve lojistiği çok azdı. Tümende 2.350 insan ve 640 hayvan vardı. Diğer tümenlerin genel mevcutları; 4.000'in üzerindeydi. Bu tarihlerde diğer bölgelerde bulunan birliklerinde sevkine gayret ediliyordu.[55]

12-13 Kasım 1912 günlerinde ise Çatalca'ya varan birliklerin düzeltilmesi ile uğraşıldı. Askeri kadrolara yeni görevler verildi ve Bulgarlar hakkında bilgi alınmaya çalışıldı. Çünkü Çatalca savunması alınan bilgilere göre yapılacaktı. Bundan dolayı doğru bilgi ve istihbarat son derece önemliydi. Alınan bilgilere göre de Bulgarlar Çatalca sınırlarına girmiş bulunuyordu.

Bulgar kuvvetleri Çatalca Savunma Mevzii önünde, Karadeniz'den Marmara Denizi'ne kadar olan bu cephede, Ormanlık - Tarfa - Çatalca – Ahmetli - Arnavutköy hattını işgal ederek, yer yer tahkimat yapmaya başlamışlardı. Hatta bazı bölgelerde Türk birlikleri ile temasa dahi girmişlerdi. Yine alınan bir istihbarata göre güney kanatta, Çanta - Seymen istikametinde ilerleyen ve bir tümen sanılan bir Bulgar kuvvetinin de Çatalca'nın batısına geldiği bildiriliyordu.[56] Bu bilgiler Başkomutanlığı ve Çatalca ordusunu daha da hareketlendirdi. Tahminlere göre yaklaşan Bulgar kuvvetleri kısa zaman zarfında taarruza geçecekti. Bunun için Başkomutanlık bir an önce tahkimatın tamamlanmasını ve geceli-gündüzlü çalışılmasını emretti.[57] 12 Kasım 1912 günü,

[53] A.g.e., s. 39,55

[54] A.g.e., s. 59-70

[55] A.g.e., s. 87

[56] A.g.e., s. 94

[57] A.g.e., s. 92

orduca verilen emirle de, Sazlıbosna bölgesinde Selimiye, Fatih ve Afyon redif tümenlerinden oluşmuş bir 3. Mürettep redif kolordusunun kurulması istendi. Bu kolordu komutanlığına İzzet Fuat Paşa atandı.[58] 17 Kasım 1912 tarihine kadar Çatalca'da bulunan Türk birlikleri ve Bulgarlar eksiklerini tamamlamaya çalıştılar. Türk birliklerinin çalışmalarına rağmen bu tarihte dahi eksikler giderilememişti. Bulgarlar ise taarruz çıkış mevzilerini işgal etmişlerdi. Nihayet 17 Kasım 1912 sabahının erken saatlerinde taarruza başladılar.[59] Türk kuvvetleri bu saldırıya karşılık verdi. Eldeki mevcut birlik ve kaynaklarla başarılı bir savunma yapmayı amaçlıyorlardı. Bu sırada Başkomutan muharebeyi Sancaktepe'de izliyordu. Kolordu ve tümen komutanları da kendi komuta ve gözetleme yerlerinde harekâtı yönetmeye çalışıyordu. Bulgarlar top atışıyla taarruza başlamıştı. Bunun Türk birliklerine korku salacağı ve dağılacağı tahmin edildi. Bunun için gerekli önlemler alındı.

Türk birliklerinden 8. Tümen 17 Kasım 1912 günü sabahın erken saatlerinde henüz gün ışımamışken geceden faydalanmaya çalıştı. Bulgarlar Yazlıkköy kuzeyindeki dağın sırt eteklerine kadar yaklaşmıştı. Arazinin durumu Bulgarların lehine idi. Bu sırada Bulgarlar ile yakın temas sağlandı. Muharebe ileri karakol bölüğünün zamanında çekilememesi kayıplara yol açtı. Bölüğün 159 mevcudundan bir teğmen, 39 er şehit ve 30 erin yaralanması yapılan hatanın bedeliydi. 8. Tümen cephesinde bugünkü savaşlar karşılıklı topçu atışları ve piyade hücumu ile devam etti. Bu muharebe akşama kadar kendisini hissettirdi. 8. Tümenin zayiatı ise şöyle idi; subay 2 yaralı, 1 şehit. Er 82 yaralı ve 68 şehit. Aynı şekilde Yedinci Tümende Bulgarlar'a karşı başarılı bir savunma yaptı. Bulgarlar'ın da bir hayli kayıp verdiği tahin ediliyor. Buna göre Türk birliklerinin kaybı subay 2 yaralı, 1 şehit, er 50 yaralı, 19 şehit şeklindedir.[60] 17 Kasım tarihinde tümenlerin savunması gayet başarılı oldu. 18 Kasım'da da Bulgarlar işgal ettikleri bölgeleri koruma yoluna gitmişti. Bulgarlar Türkler'den beklemedikleri bir savunma görmüştü.[61] Çatalca ordu birlik komutanları, Başkomutanlıkça 17 Kasım 1912 günü akşam verilmiş olan emirlere ve dünkü muharebeden de alınan tecrübelere göre, gerekli tedbir ve tertipleri almış olarak komuta yelerinde ve kıtalarının yanlarında bulunuyordu.

Buna rağmen hatalarda yapılmıyor değildi. 17-18 Kasım 1912'deki savaşın en dramatik sahnesi Çanakça ile Dağyenice arasında yaşandı. Bu günlerde Alaiye Taburu'nun tamamı, emniyetsizlik ve komuta hataları nedeniyle şehit olacaktır. Olay şu şekilde cereyan etti: Alaiye Taburu ileri tabyanın batısındaki ileri mevzilere 17 Kasım 1912 akşamı gönderilmişti. İleri Tabya önünde Dağyenice yolunun hemen kuzeyindeki ileri mevzilere gönderilmiş olan taburun 1. ve 3. bölükleri birinci hatta 2. bölüğü bu taburun sağında, mürettep nizamiye, 26. ve 27. Piyade Alayları'nın mürettep taburları,

[58] A.g.e., s. 93

[59] A.g.e., s. 147

[60] A.g.e., s. 157,161

[61] A.g.e., s. 189

solunda ise 87. Piyade Alayının 3 taburu ile 85. Piyade Alayının 3. ve 2. Taburları mevzilendirilmişti. Dağyenice bölgesine gelen Alaiye taburu'nun acemi ve eğitimsiz erleri yorgunluk ve açlıktan dolayı hemen uykuya daldı. Bu sırada cephanesi bitmiş Bulgar kuvvetleri de bölgede başıboş dolaşıyordu. Uykudaki Alaiye taburuna denk geldiler. Süngü ile hepsini tek tek şehit ettiler. Bu sırada uyanan askerler de oldu ve karşılıklı süngü çektiler. Ölenler arasında birbirlerinin göğüslerine süngü batırmış birçok Türk ve Bulgar askeri vardı. Bu zayiatta 7 Subay 150'de er şehit olmuştur.[62]

Askerler bu tarihlerde hem düşman saydıkları birlikler ile hem de kolera ile mücadele ediyordu. 1. ve 3. Bulgar Ordusunun muharebe zayiatı şu şekildi idi. Subay 69 ölü, 145 yaralı; er 1437 ölü, 8982 yaralı; 1390 kayıp. Koleradan ölenler ise azımsanmayacak gibidir. 17-18 Kasım 1912'de kolera zayiatı ise Bulgar için şu şekilde olmuştur. 4. 602 hasta, 603 ölü.[63]

Türk birliklerinin ise 17- 18 Kasım günü toplam kaybı şu şekildedir; 47 subay yaralı, 27 subay şehit. 774 er yaralı, 460 er şehit.[64]

Bu kayıplar Bulgarları korkuttu ve tedbirler almaya mecbur bıraktı. Bu günlerdeki Türk savunması gerçekten de göz doldurdu. Öyle ki; Bulgarlar 17-18 Kasım 1912 günlerindeki taarruzlarının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Türklerin mütareke için 12 Kasım 1912 tarihinde yapmış oldukları müracaata cevap olarak mütarekenin şartlarını Rus büyükelçiliği yoluyla Türk hükümetine 19 Kasım 1912 günü bildirdiler. Ve bu tarihten sonra protokol görüşmeleri başlamış oldu. Yapılan mütareke 3 Aralık 1912 günü akşamı saat 19.00'dan itibaren başlayacaktı. Böylece I. Çatalca Muharebesi sona eriyordu.[65]

Birlikler Çatalca'daki kuvvetlerini geri çekmedi. Her an her şey olabilirdi. Nitekim Bulgarların I. Balkan savaşında fazla toprak kazanmaları Balkanlı devletlerin hoşuna gitmedi. Böylece II. Balkan savaşı başladı.

Osmanlı birlikleri 3 Şubat 1913'ten sonraki II. Çatalca muharebesi için daha hazır durumdaydı. Artık üstünlük Osmanlı ordusunda kalmıştı. Bulgarların kıskaca düşmeleri Türk ordusunun harekât kabiliyetini artırıyordu. II. Çatalca muharebesindeki cephelerde bir değişiklik yoktu. İki ay içerisinde noksanlar tamamlanmış ve eğitime önem verilmişti.[66] I. Çatalca muharebesindeki Çatalca ordusu Edirne'nin alınmasında etkili oldu. Buna göre 11 Temmuz 1913 akşam Başkomutan İstanbul'dan cephedeki

---

[62] A.g.e., s. 197, (Bursalı Mehmed Nihad eserinde 650'den fazla demektedir)

[63] A.g.e., s. 211

[64] A.g.e., s. 214

[65] A.g.e., s. 266

[66] *TSK Tarihi Osmanlı Devri: Balkan Harbi II. Cilt II. Kısım II. Kitap: Şark Ordusu II. Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması,* Genelkurmay Basımevi, Ankara.1993, s. 275

genel karargâha geldi ve hükümetten aldığı yeni talimata göre Bulgar komutanı Nacoviç'e bir mektup gönderdi. Bundan sonra da ordulara bir emir yazarak, 14 Temmuz 1913 günü Çatalca ve Bolayır hatlarından ileri harekâta geçileceği bildirildi.[67]

Balkan savaşları, 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonrasında Osmanlı ordusunun gördüğü en büyük yenilgidir. Bu savaş sonrasında Rumeli elden çıkmış ve milyonlarca Türk göç etmek ya da vatanlarında mahsur kalmak güçlüğünü çekmişlerdir. Aynı durum Anadolu için de muhtemeldi. Ancak Çatalca Hattında gösterilen gayret bunu engellemiştir. Bu yüzden Garp, Şark orduları kadar Çatalca ordusu ve Çatalca muharebesi de ayrıca dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Burada gösterilen gayret Bulgarlara mütareke yapma mecburiyetini göstermiştir. Çatalca'da üstünlüğü elde eden Osmanlı birlikleri bu şekilde lehlerine mütarekeyi çevirme yoluna gitmişlerdir. Ancak sonuç olarak ağır şartları olan mütarekeyi de imzalamaktan başka şansı olmamıştır. Büyük devletin duruma müdahil olması bunda en etkili siyasal gelişmedir.[68]

[67] A.g.e., s. 389

[68] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt II, Kısım II, TTK, Abkara:191, s. 130-135

Bozgunun Sebepleri

Bu yazı genel bir değerlendirme olduğu için I. ve II. Balkan savaşlarındaki askeri manevralara değinmek anlamsız olacaktır. Askeri manevraların seyrini takip etmek için yayımlanan askeri kitaplar ve hatıralar doyurucu bilgiyi vermektedir. Yukarıda daha çok Balkan Harbi'ne giden yolda nasıl bir siyasi gelişme olduğunu göstermeye çalıştık. Bundan sonra ise hatıralarda yazılıp vurgulanan, daha çok ibret mahiyetindeki konulara değineceğiz

Osmanlı devleti Balkan savaşlarında neden yenildi? Şüphesiz bu sorunun cevabı henüz tam manasıyla verilememiştir. Ancak hatıralarda bazı konuların altı daha kalın bir şekilde çizilmektedir. Şimdi biz kaynakların ışığında Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda neden yenildiğini genel hatlarıyla göstermeye çalışacağız. Görülecektir ki, pek çok değişik etkenler Balkan Harbi'nde bozgunlara neden olmuş ve ağır kayıplarla sonuçlanmıştır. Türk geçlerinin yetişmesinden başlamakla beraber bu bozgunları pek çok unsur tetiklemiştir. En basit örnek olarak bile Hafız Hakkı Paşa'nın belirttiği gibi yüksekokul mezunlarının çoğu şehirlerde yetişmiştir. Ve bu gençler 15-20 yaşlarına kadar gece dışarı çıkmaktan korkarlardı. Bunun sebebi ise; küçük yaşlardan itibaren cin, peri ve dev hikâyeleri ile büyütülmeleri ve korkutulmalarıdır. Bundan dolayı da Türk ordusunun bozgunu çoğunlukla geceleri olmuştur.[69] Diğer yandan Bulgar hilelerine de kanıyor olmaları bozgunun ana nedenleri arasında yer alır. Muhtar Paşa'nın hatıralarında belirttiği gibi, Bulgarlar Türkleri kandırmak için "padişahım çok yaşa" şeklinde bağırırlar ve ilerlemelerine devam ederler. Redif kuvvetler ne yapacaklarını bilmedikleri gibi, subaylar da ne yapacağını bilemez ve ateş edip etmemek arasında kalırlar. Bu durumu düşüne dururlarken Bulgar orduları 100-150 metre kadar yaklaşır ve ateş açarlar.[70]

Balkan Savaşlarının en ağır safhası I. Balkan Savaşı olmuştur. II. Balkan Savaşı daha çok Balkan devletlerinin kendi arasında cereyan ettiği için Osmanlı devleti konumunu korumuş ve bu fırsattan istifade Edirne şehri tekrar alınmıştır. Edirne, Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olmasına rağmen, imparatorluğun en bahtsız şehirlerinden biridir. Tıpkı Kars şehri gibi özellikle Rusya ile yapılan mücadelelerde ilk işgal edilen şehirlerinden olması, bunların üzerinde sürekli karabulutların dolaşmasına neden olmaktadır. Edirne, 1828-29, 1877-78 Osmanlı Rus savaşlarında olduğu gibi Balkan savaşında da önemli bir sınav vermiştir ve şehir düşman kuvvetleri tarafından istila edilmiştir.[71] Bu sefer tek başına kendi kahramanını da doğurmuştur. I. Balkan savaşında Bulgarların Edirne'yi kuşatmalarına karşılık Şükrü Paşa'nın kahramanca kaleyi savunması imparatorluğa zaman kazandırdığı gibi motivasyon da sağlamıştır.

---

[69] Hafız Hakkı Paşa, *Bozgun*, Tercümena 1001 Temel Eser, s. 76

[70] Muhtar Paşa, s. 29-30

[71] Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğramış olduğu İstilalar", *Edirne*, TTK, Ankara:1993, s. 179-195; Nazmi Çağan, "Balkan Harbi'nde Edirne 1912-1913", *Edirne*, s. 197-213

Edirne'nin 40-50 günlük direnme kapasitesi varken şehir 160 gün Bulgarlara karşı direnmeyi başarmıştır. Edirne'nin savunması çok zor şartlar altında yapılmıştır. Aslında en büyük savunma Edirne şehri içinde askerler kendi aralarında veriyordu. Savaştan önce olduğu gibi savaş sürecinde de askerlerin kendi aralarındaki polemik bir türlü bitmek bilmiyordu. Asker kendi içinde bölündüğü için sağlıklı kararlar alınamıyor ya da alınması çok uzun sürüyordu. Doğal olarak bu gelişmeler askerin moralini bozuyordu. Bu durumu en iyi Balkan savaşlarına katılan ve yaşadıklarını not tutan paşaların eserlerinden görebilmekteyiz. Bu konuda Eyüp Durukan'ın yazdıkları son derece önemlidir. Eser okunduğunda askerin aynı zamanda kendi arasında da nasıl bir muharebe verdiği net olarak görülmektedir. Eyüp Durukan'ın yazdıklarına göre kale içinde Rifat Paşa vardır. Çok huysuz biridir ve hiç kimseyle anlaşamaz. Sürekli olarak moral bozar ve askerleri olduk olmadık yerde azarlar, rencide eder. Bu da savaşan askerin motivasyonunu doğal olarak bozar. Hatta bu duruma dayanamayan Binbaşı Mustafa ve Kolağası Nazif efendiler vazifelerinden istifa ederler. Durukan'a göre çekilecek dert değildir. Çünkü Rifat Paşa kendi bildiğinden şaşmayan, herkese hakaret edip azarlayan ama aynı zamanda oldukça korkak biridir.[72] Kale dışında şiddetli top atışları devam ederken içerde de kumandanlar birbiriyle çekişmektedir. Bunun tek sorumlusu Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'dir. Çok sık bir şekilde kumandan değiştirmektedir. Hatta Durukan, '*kumandan üzerinde kumandan göndermekten ne zevk alıyorlar?*' diye sormaktadır.[73] Anılardan görülüyor ki; Bulgarlar Edirne kalesini kuşattığı zaman paşalar arasında da dehşetli bir görüş ayrılığı vardır. Bir türlü fikir birliğine varılamaz. Bunlara ilaveten redif askerlerinin de arsızlığı hat safhaya ulaşır. Hatta yağmacılığa kadar işi azıtırlar. Kılık kıyafetleri düzgün dahi olsa, zoru görünce hemen kaçıyorlar. Durukan'ın ifadesiyle, arkalarından atılan martin kurşunu dahi yetişemiyor.[74]

Subaylar arasındaki bu kavganın 1908'den itibaren oluştuğu söylenebilir. Daha da öncesinden başlamasına rağmen en şiddetli ve yıkıcı tavır 1908 senesinden sonra kendisini gösterir. Bu da istisnasız Balkan bozgununun nedenleri arasında yer alır.

Bu dönemde ordu, *Mektepli* ve *Alaylı* (kıtadan yetişme) şeklinde iki grubun çekişmesine sahne olmaktadır. Her iki grup da, kendisine verilen görevi yapabilecek kapasiteye sahip olmalarına rağmen, birbirlerini çekemez duruma geldiler. Alaylı zabitler mekteplileri geleceklerinin rakibi olan çocuklar olarak görüyordu. Mekteppliler ise Alaylı zabitleri cahil, iktidarsız ve kaba olarak görmekteydiler. Bu iki grup sürekli olarak birbirini iş bilmez cahil olarak itham ediyordu. Mektepte yetişenler bilgiyi teoride ders niteliğinde almaktaydılar. Pratiğe dökme durumu olduğu zaman ancak

[72] Eyüp Durukan, *Balkan Harbi'nde Edirne Kuşatması 1911-1913*, Haz. Murat Uluğtekin, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul: Ocak 2013, s. 115

[73] *A.g.e.*, s. 112

[74] *A.g.e.*, s. 105

kişisel becerisi varsa bunu yapabiliyordu. Diğer yandan derste öğrendiği pek çok uygulamayı zaten pratikte yapamıyor ya da unutuyordu. Oysa Alaylı zabitler çekirdekten pratik uygulama ile yetiştikleri için geleneksel eğitim kendilerine daha çok kabiliyet imkânı sunuyordu. Dolayısıyla mektepliler ve Alaylılar birbirine hiçbir zaman güvenmezlerdi. Bunlara ek olarak bir diğer nefret duygusu da Erkan-ı Harplik (kurmaylık) idi.

Erkan-ı Harplik ömür boyu gurur duyulan bir durum oldu. Bunun avantajı olmasına rağmen bir süre sonra nefret edilen bir birim haline geldi. Çünkü Erkan-ı Harpler kendi sınıf arkadaşlarından dahi çabuk bir sürede terfi alıyor ve rütbeleri artıyordu. Diğer yandan "Erkan-ı Harpler mi orduya hizmet ediyor; yoksa ordu mu Erkan-ı Harplere hizmet ediyor?" meselesi ortaya çıktı. Erkan-ı Harpler ordunun kendilerine hizmet için var olduğu kanaatindeydi. Bundan dolayı kendilerinde yüksek bir kibir ortaya çıktı. Bir süre sonrada Erkan-ı Harpler baş belası olarak görülmeye başlandı. Oysa ordunun sevk ve idaresi ister istemez Erkan-ı Harplerin elinde olacaktı. Doğal olarak bu bozukluk ve motivasyon eksikliği ile ordu Balkan Harbi'nde mücadele vermeye çalıştı.[75]

Bu iç çekişmeler pek çok başlık altında incelenebilir. En dikkat çeken noktalarından biri de orduyu gençleştirme politikasıydı. Halbuki asıl amaç hiçbir zaman orduyu gençleştirmek değil; Alaylı zabitlerden temizlemek ve böylece İttihadçı genç subayların tam manasıyla kendi iktidarlarını kurmasıydı. Alaylılar yıldırılarak görevlerinden istifa etmeleri sağlandı. Alaylılar aşağılanıyor, küçük görülüyordu. Dahası madalya ve nişanları II. Abdülhamid devrinden kalma diye alınıyor rütbeleri düşürülüyordu. Böylece asker içinde küslük meydana geldi.[76] Ancak göz ardı edilen bir durum vardı. Alaylılar gittikten sonra onların yerlerine gelecek olan mektepli zabitlerin ne kabiliyeti ve ne de ihtiyacı karşılayacak mevcutları vardı. Bundan dolayı gidenin yeri doldurulamadı. Pek çok birim boş kaldı. Bu noksanı ise az zamanda telafi etme imkânı görünmüyordu.

Görüldüğü gibi komuta heyetinde büyük bir hesaplaşma söz konusuydu. Bu kötü yönetim, kötü yürütülen bir seferberlikle birleşince ortaya Balkan harbi bozgunları meydana geldi. Çoğu asker zoru görünce kaçmaya başladı. Kaçan redif askerlerin kimler olduğunun doğru tespiti çok önemlidir.

Balkan harbi seferberliğinde gayrimüslimler de askere alınmaya başlanmıştı. Seferberlik kelimesi bu dönemde daha yeni yeni duyuluyordu. Vatan ve millet kelimeleri ve düşünceleri filizlenme aşamasındaydı. Bundan önce Müslümanlar genel savaş için dini duyguları sayesinde toplanıyordu. Yani gâvura karşı silah kullanacaktı. Bu uğurda ölürse şehit kalırsa gazi oluyordu. Ancak bu sefer durum çok değişikti. Bu

[75] Mehmed Nihad, *Balkan harbi Trakya Seferi*, cilt 1, s. 20-24

[76] *A.g.e.*, s. 24

savaşta yanında aynı safta omuz omuza çarpışan gayri Müslimleri de gördü ve bir anlam veremedi. Bu da askerin motivasyonunu oldukça bozdu. Düşüncesine göre "*kendisi gâvurla savaşıyordu; ama yanındaki silah arkadaşı da gâvur"* idi. Müslümanlar için dini duygular askerlikte her zaman kullanılagelmiştir. Namaz kılan, oruç tutan bir zabitin orduyu yönetmesi ile bu vecibeleri yerine getirmeyen, getirilmesine izin vermeyen zabitin orduya hâkim olması değişiklik göstermekteydi. Diğer taraftan gayrimüslim askerlerin nasıl istihdam edileceği bir karara bağlandı. Çoğunluğu Müslüman olan ordunun motivasyonunu bozmamak için gayrimüslim askerler geri hizmetlerde istihdam edildi. Böylece iki gurubunda gönlü yapılmaya çalışıldı. Bunun bir nebze etkili olduğu söylenebilir.[77]

Orduda bozgun ve firariler olunca bu sefer kim kaçtı sorusu sorulmaya başlandı. Mahmud Muhtar Paşa, hatıralarında bu konuya da değinmektedir. Muhtar Paşa'ya göre, "*Hristiyan erlerin, askerin kaçışına etkide bulunup bulunmadığının düşünülmesi gerekir. Rum askerlerden birçoğunun ilk gerileme esnasında düşman tarafına geçtiği şüphesizdir*".[78] Osmanlı devleti görünürde Bulgarlar ile savaşıyor gözükse de; Onlara en büyük desteği Ruslar veriyordu. Balkan harbi esnasında Bulgar saflarında pek çok Rus gönüllü savaşıyor, birçok Rus tüfeği de ganimet olarak ele geçiriliyordu.[79] Diğer yandan yapılan araştırmalar gösteriyor ki, I. Balkan Savaşında pek çok Anadolu Ermenisi gönüllü olarak Bulgar Ordusunda bulunmuşlar ve Türklere karşı mücadele etmişlerdir. Bunların bir kısmı Bulgaristan'da ikamet edenlerden oluşurken, bir kısmı da savaş öncesi veya sırasında saf değiştirmişlerdir. Hatta Rusya ve İran'dan gelenler dahi olmuştur. Çoğu zanaatkâr ve işçi gurubuna dâhil olan bu Ermeniler değişik çete veya taburlarda görev almışlardır.[80]

Seferberliğin nasıl yapıldığı ve Balkan Harbi'ne nerelerden hangi zümrelerden insanların gittiği meselesi sağlıklı analiz edilmedikten sonra balkan bozgunu tam manasıyla anlaşılamayacaktır. Öyle ki karizmatik komutanlar dahi işi gücü bırakıp firar eden askerleri ellerinde tabanca ile geri çevirmeye çalışmışlar, savaşa ikna etmişlerdir. Bütün bu çabalar belli bir yere kadar etkisini sürdürüyordu. Asker yine zoru görünce kaçıyordu. Aslında kaçması içinde pek çok sebep vardı. En büyük sebepler arasında açlık ve hastalık geliyordu. Özellikle kolera Osmanlı ordusunun belini büken bir salgın oldu. Hastalığın halsiz bıraktığı askerler yollarda bir bir düşüyor ve kurtarılamadıkları için ölüyorlardı. Sağlık hizmetlerinin eksikliği kendini her yerde gösteriyordu.[81] İaşenin

[77] *A.g.e*., s. 25; Muhtar Paşa, s. 165

[78] Muhtar Paşa, s. 166

[79] Gustov, *Balkan Savaşı Günlüğü*, s. 47

[80] Suzan Ertürk, "I. Balkan Savaşında Bulgar Ordusundaki Anadolu Ermenileri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/2, Kış- 2012, s. 126

[81] Oya Dağlar Macar, "Savaşta Kolera Salgını", *Atlas Tarih*, sayı:16, yıl:2012, s. 80-88

sağlanamaması askerin uzun süre aç kalmasına neden oluyordu. Bu açlık hastalıkla birleşince ortaya düzensizlik çıkmaktaydı. Hatta savaşmak bir yana ordu içinde asayiş dahi zor sağlanır oldu. Açlığa tahammül edemeyen askerler buldukları köyleri, fırınları ve gıdaları yağmalamaya başladılar. Bu durumun önüne geçmek isteği sert tedbirlerin alınmasına neden oldu. Yağmacılar düzenin sağlanması için cezalandırıldı. Öyle ki; Bolu Alayı askerlerinden bazıları kaçaklar ile temas kurar. Bu da maneviyatı oldukça bozar ve zabitler birliğe hâkim olamaz. Askerler şehre girerek yağmalama yaparlar. Bu yağmacılardan 15 kadarı tutuklanır ve karargâha getirilir. Burada bir Divan-ı Harp kurulur ve yağmacılardan yedisi birliklerin gözü önünde idam edilir. Bu şiddetli ceza söz dinleme ve düzen bakımından bir süre olağanüstü etki göstermiştir.[82]

Diğer yandan Balkan Savaşlarına katılan Ömer Seyfettin, Balkan harbi hatıralarında o güzel edebi üslubu ile okuyanların içini sızlatan, merhamet duygusu olanları ağlatan notlar kaleme almıştır. Ne yapacaklarını bilmediklerinden sağa sola savruluyorlar. Korku içindeler ve açlar. Ömer Seyfettin içinde bulundukları durumu şu satırlarla anlatmaktadır:

> *27 Ekim 1912: Köprülü "kaç gündür, kaç gecedir burada çekmediğimiz sefalet kalmadı. Üzerimize yağmurlar yağdı. Çamurlar içinde yuvarlandık. Askerin hepsi hasta. Kazanlar yolda bırakıldı. Hepimiz açız".*
>
> *5 Kasım 1912 "bu gece de açıklarda yattık. Üzerimize kar gibi çiğ yağdı".*
>
> *20 Kasım 1912 gece 1 "Vornik köyüne geldik. Çamur o kadar müthiş ki, bir çok hayvan saplandı kaldı. Bütün toplarımızı düşmana terk ettik. Şimdi çamurda oturuyor, ayaklarımın yaralarını yıkıyorum."*[83]

Balkan Harbi'nde yüzbinlerce talim ve terbiye görmemiş insan seferber edildi ve orduya alındı. Bu birlikler ordunun savaş kabiliyetini daha da düşürdü. Bu kadar düzensiz bir seferberlik yapılmasının elbette nedenleri vardır. En önemli nedenlerin başında Türk ordusunun bir talimnamesinin olmaması gelir. Oysaki bütün modern orduların kendilerine ait talimnameleri vardır. Örneğin Alman ordusu, Fransız ordusu, hatta Sırp ve Bulgarlar dahi kendi talimnamelerini hazırlamışlardı. O yüzden daha düzenli hareket ediyorlardı. Oysaki mutlaka Osmanlı ordusu talimnamesi hazırlanması gerekiyordu. Hiç talimname yoktu demek haksızlık olur. Derme çatma Almancadan tercüme talimnameler vardı. Ama Alman ordusu talimi Türk ordusu talimine uygun değildi. Bundan dolayı Türk ordusunun ve askerinin eğitimi istenilen düzeyde olmadı. Hep yarım yamalak kaldı.[84] Diğer taraftan ordu içinde bataryasını iyi idare edecek

[82] Muhtar Paşa, s. 44

[83] Ömer Seyfettin, *Balkan Harbi Hatıraları*, Haz. Tahsin Yıldırım, DBY, İstanbul:2011, s. 130,134,142

[84] Nihad, cilt 1, s. 30

yüzbaşı olmasına rağmen, iyi tabur[85] kumandanı nadir, Alay kumandanı ise ender idi. Durum böyle olunca seferberlikte kim varsa toplandı. Hatta Mehmed Nihad'ın değimiyle, "*köyünde eşek görmemiş insan süvari*[86] *bölüğüne alındı ve bundan dolayı binicilik geri kaldı*".[87]

Basitmiş gibi görünebilir ama savaşta ordunun motivasyonu çok önemlidir. Bu yüzden çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Zaten Balkan Harbi'nde Türk ordusu yetişmiş eleman sıkıntısı çekmektedir. Bir de savaşacak askerini elinden kaybetmesi istenilen bir durum değildi. Ordunun teçhizatı için dışardan telsiz, telefon ve telgraf getirilmesine rağmen bunları kullanacak eleman sıkıntısı vardır. Hal böyle iken, ordu içinde motivasyonu bozan pek çok uygulama görülür. Bunların başında müzik de sayılabilir. Yine Mehmed Nihad'ın değimiyle "*köyünde davul ve zurnadan başka müzik aleti dinlemeyenler orduda askeri bando ve opera dinlemeye başlamışlardır. Bunları ise ne çalan ne dinleyen anlardı*". Tek işe yaradığı şey askerin moral ve motivasyonunu bozmaktı. Çünkü bu tip müzikler Türk ruhuna uygun değildi ve hitap etmiyordu.[88]

Seferberlik kâğıt üzerinde mükemmel hazırlandı. Ucu bucağı olmayan pek çok detay yazıldı. Ancak önemli olan bunların kâğıt üzerinde olması değil, pratikte ne kadarının uygulanabiliyor olmasıydı. Nitekim seferberlikte kâğıt üzerinde hazırlananların yarıdan fazlası havada kaldı. Ordu yine el yordamıyla toplanmaya ve ihtiyaçlarını gidermeye çalıştı.[89] Örneğin cephane kolları ve kıtalar içinde toplam 11.500 çift, 23.000 tek beygirli arabaya ihtiyaç vardı. Ancak seferberlik sırasında bunları tedarik etmek imkânsızdı.[90] Diğer yandan Anadolu'da toplanan birlikler kendi fıtratlarına uzak yabancı bölgelere sevk edildiler. Örneğin; İzmir, Aydın, Karahisar, Uşak, Denizli, Antalya, Trabzon, Samsun, Bursa, Yozgat, Kayseri Tümenleri toplam 33.372 ihtiyat, 25.506 redif ve azami olarak 59.268 olmak üzere Rumeli'de değişik yerlere sevk edildi. Bu yerler arasında İşkodra, Manastır, Üsküp, Yanya gibi yerler vardı.[91]

Cephane depoları da seferberlikte detaylı bir şekilde düşünülmüştü. Ama kâğıt üzerinde kaldı. Buna göre aşağıdaki sayılarda top mermisi ve fişek olacaktı:

---

[85] Tabur: Dört bölükten oluşan askeri kıtaya verilen isim. Pakalın, III, s. 371

[86] Orduda atlı birliklerden oluşan askeri bir birliktir. Muharebe de önemli hizmetler yapar. Özellikle haberleşme de etkilidir. Diğer yandan atlar ile düşmana korku salar ve yıkıcı gücü vardır.

[87] *A.g.e.*, s. 28

[88] *A.g.e.*, s. 29

[89] *A.g.e.*, s. 45

[90] *A.g.e.,* s. 28

[91] *A.g.e.,* s. 34

	Top mermisi	Piyade fişeği
Çorlu	10.000	30.000.000
Gümülcine	2.000	1.000.000
Üsküb	6.000	6.000.000
Selanik	6.000	6.000.000
Yanya	2.000	2.000.000
İşkodra	5.000	1.000.000

Diğer yandan İstanbul ve Manastır, umumi cephane depoları olacaktı.[92] Savaşta yaralılar olmazsa olmazdı. Bunun için de detaylı planlar yapılmıştır. Ama savaş başladığında hiç biri aktif kullanılmamıştır. Mesela İstanbul, Çorlu, Çatalca, Hadımköy'de toplam 15.000, Tekfur Dağı, Gelibolu, Kale-i Sultaniye'de 3.000, Dimetoka'da 1.000, Gümülcine, İskeçe'de 2.000, İzmir'de 2.000 olmak üzere toplam 23.000 hastaya bakacak hastane hazırlanacaktı. Ayrıca menzil hastaneleri 10.000 harp hastaneleri 10.000 hasta için hazır olacaktı.[93]

Seferberlikte askerin yapacaklarını bilmesi ve düşünmesi için çok iyi haritalar olması gerekiyor. En büyük sıkıntılardan biri de askerin coğrafyayı tanımaması ve harita hazırlamamasıdır. Hazırlanan haritalarda pek çok mahal yok görülmekte. Sevk edilecek askerin mıntıkası noktalar şeklinde gösterilmekte yada yanlış yazılmaktaydı. Hatta, seferberlik günü ellerindeki talimatnameyi açarak "siz…… menzili nokta kumandanlığına tayin olundunuz, seferberlik günü….. günü orada bulunarak vazifenize başlayınız" tarzında bir cümleden başka bir şey görmüyorlardı. İlk defa işittikleri bu menzilin neresi olduğunu anlamadan yola çıkıyorlar, doğru sandıkları yerde ise bavullarını taşıyacak bir nefer dahi bulamıyorlardı.[94]

Daha önceki savaşlardan ders alınmaması ordu için en büyük gaflet oldu. Bu durumda siyasi aktörlerin de önemli payı vardı. Herşey düşünülmüş gibi görünse de orduların geçtikleri bölgeleri yakıp yıkması ve sonrasında ortaya çıkan insan manzaraları 93 harbinde olduğu gibi Balkan savaşlarında da Rumeli'den özellikle Trakya bölgesinden pek çok Müslüman köylerini ve şehirlerini tahrip ediyor yağmalıyordu. Katliamlardan kurtulmak isteyenler yanlarına alabildikleri eşyaları alıyor ve Trakya'nın uçsuz bucaksız killi, çamurlu topraklarında yalınayak İstanbul'a ve güvenli yerlere göç etmeye çalışıyordu. Bulgarlar özellikle Müslüman köylerini tahrip ediyordu. Bu tahrip haberleri bir şekilde Edirne Kalesi'ne de ulaşıyordu. Hatta Kavala'nın iki düşman arasında sıkışıp kaldığı, binlerce ahalinin sefil bir şekilde İstanbul'dan yardım beklediği haberleri moral bozuyordu.[95] Bulgarlar özellikle sınır

[92] *A.g.e.*, s. 41

[93] *A.g.e.*, s. 42

[94] *A.g.e.*, s. 48

[95] Durukan, s. 121

bölgelerindeki Müslüman köylerini katliamdan geçiriyordu. Böyle yapılmasının Bulgarlarca mantıklı ve askeri sebepleri vardı. Bu mıntıkadaki Müslüman köyler Türk askerinin ihtiyacını karşılardı. Onun için ne kadar çok tahrip edilir yağmalanırsa, Türk ordusu o kadar zor duruma düşecektir. Diğer yandan bölgedeki Bulgar ahalisi ekmek pişirmek suretiyle Bulgar askerine yardım ettiği dahi bildiriliyordu.[96]

Savaş başladığında Edirne'de 53 bin kadar asker, 106 bin civarında ahali olmak üzere yaklaşık 159 bin kişi mevcuttu. Savaşın acısına dayanamayan 15 bin kadar insan Edirne'den göç etmeye başladı. Diğer yandan çevre bölgelerden de Edirne'ye göçler oluyordu. Bunlar; hasta, çıplak ve aç insanlardı. Şehir zaten büyük bir tehdit altındaydı. Bu göçmenlerin kabulü tehdidi artırmaktan başka bir şey olmazdı. Nitekim bu göçmenlerin perişanlıkları görülüyor olsa da şehre alınmadı. Kabul edilenler ise; cami, medrese ve okullara yerleştiriliyordu. Maalesef savaşın bu acımasız yüzü düşünülmemiş ve binlerce insan açlık, hastalık ve katliamlardan dolayı hayatını kaybetmiştir. Diğer yandan Bulgarlar uçaklar ile Edirne şehri ve civarına propaganda yazıları atıyor, moral bozmaya ve şehrin teslimini hızlandırmaya çalışıyorlardı.[97]

Yukarda anlatılan olumsuzluklardan dolayı Türk ordusu hızlı bir şekilde geri çekilmeye başladı. Kırkkilise, Lüleburgaz, Pınarhisar'dan sonra Bulgarlar Çatalca önlerine kadar geldi. Şark Ordusu kumandanı Abdullah Paşa ve Mahmud Muhtar Paşa gibi karizmatik komutanlar sayesinde Çatalca'da sağlıklı bir direniş gösterildi. Bulgarlar Çatalca'da mütareke yapmak zorunda kaldılar.

28 Kasım 1912'de Osmanlı'da başlayan protokolde Osmanlıda Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid Paşa ve kurmay Albay Ali Rıza Bey, Bulgarlardan Danef, Başkomutan Vekili General Savof ve Genelkurmay Başkanı General Fiçef katılır. Bunlar Sırbistan ve Karadağ adına da imza atabileceklerdir. Yunanistan adına Sofya'daki Yunan elçisi ve Yunan ateşimiliteri sonradan gelecek ve fazla kalmadan geri dönecektir. Bu mütareke sonunda Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasında geçici bir barış sağlandı. Midye - Enez'in sınır kabul edilmesi savaş yanlısı askerlerin hoşuna gitmedi. Diğer yandan bu durum Türk ordusunun gururuna sürülen bir leke olarak görüldü. Nitekim bunu takip eden zaman zarfında 23 Ocak 1913'de Babıali baskını yapıldı. Bundan önce üniversite öğrencileri de dahil olmak üzere kamuoyu canlı bir şekilde savaş isteklerini dile getirir oldu. Edirne'nin de elden çıkması bahane edilerek bu hareket cereyan etmiş oldu. Buna rağmen asıl darbe 30 Mayıs 1913'de Osmanlı ile Balkan hükümetleri arasında yapılan Londra Konferansı'nda vuruldu. Buna göre Midye - Enez hattı Osmanlı - Bulgar sınırı kabul edildi. Edirne, Trakya ve Dedeağaç Bulgaristan'a, Selanik, güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a bırakılmış oldu. Edirne'yi alma bahanesiyle hükümet deviren İttihad

[96] Durukan, s. 97-98

[97] Ayşe Terzioğlu, "I. Balkan Savaşı ve Edirne'nin Bulgarlar Tarafında n İşgali", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı: 157, Temmuz- Ağustos: 2005, s. 4-5

ve Terakki Trakya'nın kaybedilmesine mani olamadı. Haziran- Temmuz 1913'de II. Balkan savaşı patlak verince, İttihad ve Terakki bu durumu avantaj bildi ve 21 Temmuz 1913'de Edirne tekrar Osmanlı yönetimine geçti.[98]

Ana hatlarıyla balkan savaşında Osmanlı ordusunun neden bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldığını göstermeye çalıştık. Yayına hazırladığımız kitap okunduğunda daha başka nedenlerinde olduğu görülecektir. Birliklere gönderilen emrin 24 saat içinde 3 defa değişmesi dahi yenilgi sebepleri arasında sayılabilir. Şark Ordusu komutanı Abdullah Paşa'nın hatırasına göre genel olarak Osmanlı ordusunun bozguna uğrama nedenleri arasında şunlar ilk sırada gelir;

a) Asker sayının yeterli olmaması,

b) Yeterli sayıda cephane bulunmaması,

c) Erzak yokluğu,

d) Harbin geniş bir coğrafyada yapılması,

e) Askerin talim açısından eksikliği,

f) Orduya 1908'de katılan eğitimli askerlerin erken terhisi,

g) Subayların isteksizliği,

h) Subaylar arasındaki fikir ayrılığı,

ı) Seferberlik için alınan kararların uygulanmaması,

k) Orduda sevk ve idare eksikliği,

l) Ulaşım Problemleri,

m) Değişik savaş planlarının uygulanması,

n) Hava muhalefeti,

p) Birlikler arasında koordinasyon ve haberleşmenin olmaması,

r) Orduda yeterli sağlık hizmetlerinin verilmemesi,

s) Askerin yorgun ve moralsiz olması.[99]

Balkan Savaşlarının faturası Osmanlı Devleti'ne çok ağır oldu. Savunmada kalarak mevcut topraklarını korumayı denese de, Balkanların kopuşu engellenemedi. I.

[98] Cevdet Küçük, "Balkan Savaşları", *DİA*, cilt 5, s. 23-25

[99] *Abdullah Paşa'nın Balkan harbi Hatıratı*, Haz. Tahsin Yıldırım- İbrahim Öztürkçü, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul: 2012, s. 41-64

Balkan savaşında Osmanlı Devleti muzaffer çıkmış olsa dahi durum pek değişik olmayacaktı. Çünkü 1877'den 1912'ye kadar olan devre, 'Balkanlaşma'nın en yoğun olduğu ve zirve yaptığı bir zaman dilimidir. Komplolarla örülü bir meclis bu toprakları koruma siyaseti güdemezdi. Bununla birlikte çok sık bir şekilde yönetimin değişmesi, bu durumu körükleyen en önemli etkendi. Siyasal tempo açısından II. Meşrutiyet dönemi bir hayli yoğun oldu. 13.5 ay içerisinde iki kez (1911 ve 1913) meclis feshedildi, dört hükümet değişti (Sait, Gazi Ahmet Muhtar, Kâmil ve Mahmut Şevket Paşa). Trablusgarb ve Balkan savaşları cereyan etti. Babıali Baskını ve Mahmut Şevket Paşa suikastı da bütün bu olayların zirve yaptığı komplolar oldu.[100]

Balkan savaşları milliyetçiliğin hasat mevsimi oldu. Her bir Balkanlı ulus kendi devletine toprak kazandırma mücadelesine girdi. Balkan uluslaşmasının taşları bu dönemde yerine oturdu. Ancak altında ezilen Müslüman Türkler oldu.

Savaş boyunca Müslüman Türklerin düşman askerlerinden çektikleri gelecekte olacakların habercisiydi. Savaş sonrasında devlet kimliğini kazanan Bulgaristan ve Yunanistan Müslüman Türklere karşı yıldırma, caydırma ve göç ettirme politikası yürüttü. Yapılan anlaşmalar mucibince bölgede kalan Türklerin hakları güvence altına alınsa dahi bu hiçbir zaman makul bir seviye de tutulmadı. Türklerin en yoğun yaşadığı bölge olan Bulgaristan'da en büyük sıkıntıyı inanç ve eğitim açısından çeken Türkler mütemadiyen evlerini terk ederek Anadolu'ya göç etmeye başladılar.[101]

Balkanlar, Türklerin elinden çıksa da, Balkanlar'da kalan Müslüman Türkler'in sorunu bitmedi. Değişen hükümetler Balkanlı Müslümanların tabiri caizse canlarına okudu. Balkan savaşlarındaki bu olaylar Anadolu'da Türk Milliyetçiliğini doğurdu. O yüzden Balkan savaşlarının öncesi ve süreci kadar etkileri de oldukça önemlidir.

Yapılan araştırmalara göre değişkenlik gösterse de Balkan Savaşları sonucu olarak 200.000'den fazla kişi Balkanlar'dan göç etmek zorunda kalmıştır.[102] 1912-1920 arasında 413.922 kişi Balkanlar'dan göç ederek Anadolu'da iskân edilmeye çalışılmıştır.[103] Diğer yandan hareket halinde olan insanların sayısı milyonları bulmaktadır. Çünkü Edirne'nin kuşatmasında, Bulgarlar özellikleri evleri hedef almışlar ve şehirli halk dahi muhacir durumuna düşmüştür.[104] "Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi" ismiyle yayınlanan hatıratta Balkan Savaşında önce gelen Müslüman

[100] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul:1984, s. 313

[101] Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara:2009, s. 217-249

[102] Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri 1912-1913*, TTK, Ankara:1995, s. 28

[103] McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s. 184

[104] *Report of the International commission to inquire into the causes and conduct of the Balkan wars,* Washington D.C, 1914, 148-208

muhacirlerin sayısı 926.022 kişi olarak verilmektedir. Balkan savaşından sonra gelen muhacir miktarı ise 339.074 olarak verilmektedir.[105]

Savaş sırasında ve sonrasında oluşan nüfus hareketleri Balkanlar'da farklı sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Osmanlı Devleti'nin ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlardaki haklarını yeterince savunamadığı belirtilir. Balkan Harbi'nden sonra I. Dünya Savaşının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesi, akabinde ise verilen kurtuluş mücadelesi bu hakkın savunulmasını engelledi.[106]

[105] Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, Everest Yayınları, İstanbul:2008, s. 35,39

[106] Balkan Savaşlarına dair hazırlanmış son derece önemli bir kaynakça var. Bu kaynakçadan yola çıkılarak savaşa dair okumalar ve çalışmalar daha da derinleştirilebilir. Hakan Bacanlı, "Balkan Savaşları Kaynakçası", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/2, Kış- 2012, 267-307

Bursalı Mehmed Nihad'ın Hayatı ve Eserleri

1886 yılında doğdu. Doğum yeri net olarak bilinmese de, ön isminden dolayı Bursa'da doğduğu tahmin ediliyor. Torunu Munis Kirizman'a göre; Bursalı Mehmed Nihad'ın babası Abdulvahap Bey'dir (1860-1918)[107]. Dedesi ise Hacı Vikvik Bey'dir ve Buhara doğumludur. Bursalı Mehmed Nihad Bey'in eşi Sıdıka Hanımdır (1890-1965). Bu evlilikten Orhan ismini verdikleri bir oğulları dünyaya gelmiştir. 1965 yılında vefat eden ve Devlet Demiryolları'nda çalışan Orhan Kirizman'ın Munis ve Jale Zeynep isminde iki çocuğu vardır. Bursalı Mehmed Nihad Bey'in torunları bugün hala hayattadır.

Munis Kirizman'ın anlattıklarına göre, 1928'de 43 yaşında hayatını kaybeden Bursalı Mehmed Nihad Bey'in eşi Sıdıka Hanım o sırada 37 yaşındadır. Eşinin ölümünden sonra hiç evlenmemiştir. Kocasının maaşı kendisine bağlanmıştır. Soyadı kanunu çıktıktan sonra, kendisine hangi soyadı verilmesi istendiğinde kocasının şehit olduğu Kilizman'ın soy isim olarak verilmesini ister. Ancak nüfus memurunun dikkatsizliği yâda hatası nedeniyle Kilizman'daki L harfi R olarak yazılmıştır. Böylece soy isimleri Kirizman olarak kalmıştır.

Bursalı Mehmed Nihad Bey yüksek karakterli bir asker olmasının yanında; onu önemli kılan, geceli-gündüzlü çalışarak telif ve tercüme ederek hazırladığı eserleridir. Kendisi Balkan Savaşlarına, I. Dünya Savaşına ve İstiklal Savaşına katılmıştır. Bu savaşlarda kendisine verilen önemli görevleri başarıyla yerine getirmiştir. Hazırladığı eserlerde ağırlıklı olarak Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşına dair eserlerdir. Onlarca kitaba imza atmasına rağmen monografik bir hatıra kitabı yoktur. Buna rağmen yazdığı eserlerde yeri geldikçe kendi hatıralarına da başvurmakta ve anlatmaktadır. Zaten yayına hazırladığımız bu kitapta kaynaklar arasında hatıralarını da zikretmektedir. Bursalı Mehmed Nihad'ın eserlerini önemli kılan gayet bilimsel bir üslupla, mukayese ederek yazmasından gelir. Çok iyi derecede Almanca ve Fransızca bilmektedir. Tercüme ettiği eserlerde Almanca ve Fransızca yazılmış, I. Dünya Savaşı için önemli

[107] Munis Kirizman ile Ahmet Yurttakal'ın mülakatı, http://www.geliboluyuanlamak.com/403_Kurmay-Yarbay-Bursali-Mehmet-Nihat-Bey%E2%80%99in-Torunu-Ile-Soylesi-(Ahmet-Yurttakal).html (8.9.2012)

bir kaynak olan eserlerden oluşmaktadır. Kaynakları ve arşivleri çok titiz bir şekilde kullanmıştır. Diğer yandan zaman zaman içinde bulunduğu birim için yerinde tenkitler yapmaktan yeri kalmamıştır. Doğruya doğru yanlışa ve hatalı gördüğü işlere de tepkisini göstermiştir.[108]

1919'da yeniden yapılandırılan Erkan-ı Harbiye Mektebi'nin üçüncü sınıf müfredatına, Osmanlı seferlerinden 1912-1913 Balkan Savaşları da dâhil olur. Ancak bu konuda elde hiçbir kaynak olmamasına rağmen bu dersi vermek için Bursalı Mehmed Nihad Bey görevlendirilir. Trakya Seferi isimli eserinin önsöz kısmında yazdığına göre; Bursalı Mehmed Nihad, Harp tarihini yazmaya zaman kaybetmeden başlar. Balkan Harbi'nde Karargâh-ı Umûmî, Erkan-ı Harbiyesinde harp ceridesine memur edilmesi ve savaşın sonunda Trakya seferini yazma görevinin kendisine verilmesi imdada yetişir. Erkan-ı Harbiye arşiv vesikalarından faydalanmada kendisini serbest bırakır ve ortaya üç ciltlik son derece önemli bir eser ortaya çıkar.

Bursalı Mehmed Nihad 14 Mayıs 1905'te teğmen rütbesiyle Kara Harp okulundan mezun oldu. 15 Şubat 1906'da ise üsteğmenliğe terfi edildi. 1912'de 64. devreden Harp Akademisi'nden mezun oldu. Buradaki arkadaşları arasında Refet Bele ve Kazım Dirik sayılabilir. Diğer pek çok arkadaşı ise on yıllık savaş döneminde (1912-1922) şehit olurlar.

19 Ekim 1912'de yüzbaşılığa terfi eder. Balkan harbi sonunda Harp okulunda tarih öğretmeni olarak atanır. İşte bu dönemden sonra Bursalı Mehmed Nihad'ın eser yazma serüveni de başlar. Burada insan üstü gayret göstererek harp tarihi açısından son derece önemli eserler ortaya çıkartır. Hatta kurtuluş savaşında İstanbul'dan Ankara'ya geçmeyi ister. Ama Mustafa Kemal izin vermez ve "İstanbul'da kalmasını, öğrenci yetiştirmesini; böylesinin daha faydalı olacağını" telkin eder.[109]

Çanakkale savaşlarında büyük yararlılıklar gösterir. 28 Mart 1915'te Anadolu yakasında bulunan 15. Kolordu Karargâhına atanır. Güney Grubu komutanlığı kurulduktan sonra Yüzbaşı Mehmed Nihad, harekât şube müdürü olur.

Mehmed Nihad, 14 Eylül 1916'da binbaşı olur. 30 Eylül 1918'de Harp akademisinde müdür yardımcısı olur. 29 Nisan 1922'de Antalya'da 6. Kolordu karargâhına atanır. 31 ağustos 1922'de yarbay olur. Bu sırada tarih öğretmenliği de devam eder ve hem askerliği hem de öğretmenliği başarıyla yerine getirir.

---

[108] M. Şahin Aldoğan, "Bursalı Mehmet Nihat Bey: Unutulan Türk Büyüğü", *NTV Tarih Dergisi*, sayı: 15, Nisan:2012, s. 72

[109] http://www.geliboluyuanlamak.com/403_Kurmay-Yarbay-Bursali-Mehmet-Nihat-Bey%E2%80%99in-Torunu-Ile-Soylesi-(Ahmet-Yurttakal).html

11 Ocak 1926'da 5. Piyade Alay[110] komutanlığına atanır. 14 Temmuz 1928 akşam 21:00 sularında görev yerindeki çalışmalarından sonra Çobanoğlu Zeki Bey ile dönüşte kaza kurşunuyla ikisi de olay yerinde şehit olur. Şehit edildiği dönemde İzmir çevresinde azılı bir suçlu aranmaktadır. Kontrol eden askerin arabayı düdükle uyarmasına rağmen, araç durmamış bunun üzerine nöbetçi asker ateş açmıştır. Anlatıldığına göre açılan bu ateş sonucunda kurşun Mehmed Nihad Bey'in ensesinden girmiş ve ağzından çıkarak Çobanoğlu Zeki Bey'e saplanmış ve o şekilde iki yakın arkadaş, iki karakterli asker olay yerinde şehit olmuştur.

İki şehit komutanın cenazeleri İzmir Altındağ Kokluca'da yan yana defnedilir ve çok güzel birer anıt mezar yapılır.[111]

Bursalı Mehmed Nihad Bey önemli eserler hazırlamış ve karakterli bir asker olmasına rağmen üzüntü verici bir şekilde unutulmuştur. Oysa, yetiştirdiği öğrencilerin bazıları zamanla orgeneral rütbesine dahi yükselmişlerdir. Eserlerinin günümüz insanları tarafından da okunup anlaşılabilmesi için uzman bir heyet tarafından gözden geçirilmesi ve istifadeye sunulması beklenmektedir. Hazırladığı eserler gerek tarih; gerekse askeri bilgiler açısından son derece önemlidir.

---

[110] *Alay*: Askeri bir terim olarak Alay; piyadenin dört taburu, süvarinin beş bölüğü, topçunun da dörder toplu altı bataryasından oluşur. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, cilt I, MEB Yayınları, İstanbul: 2004, s. 44)

[111] http://www.geliboluyuanlamak.com/404_Kur--Yb--Mehmet-Nihat-Bey%E2%80%99in-Cenaze-Torenin-Ardindan-(Ahmet-Yurttakal).html

Eserlerinden Bazıları[112]

Balkan Harbi Trakya Seferi, cilt 1, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1924

Balkan Harbi Trakya Seferi, cilt 2, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1924

Balkan Harbi Trakya Seferi, cilt 3, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1928

Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1925

Büyük Harpte Türk Harbi: Harbin anasır ve Mukaddemadı ve heyet-i Umumiyesinin Hülasası, cilt 1, Yazan: M. Larcher, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1927

Büyük Harpte Türk Harbi; Esas Türk Cephelerindeki harekat ve Muhaberat, cilt 2, Yazan: M. Larcher, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1928

Büyük Harpte Türk Harbi: Tali Darülharekatlar ve Harbin Neticesi, cilt 3, Yazan: M. Larcher, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1928

Fransız Sefer Planı ve Harbin ilk Ayı: Laterzac. Çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1925

Gizli Kuvvetler, Nicolai, Çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1925

Harb-i Umum Tenkidatı, Yazan, Ritter Joachim, çev. Bursalı Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye, 1923

1914-1916 Senelerinde Alman Başkumandanlığı (General Falkenhayn)'ın Hatıratı. Eric von Falkenhein, çev. Mehmed Nihad, Erkan-ı Harbiye Neşriyatı, 1924

Çanakkale Seferi, F. Charles- Roux, çev. Mehmed Nihad, 1920

Harb-i Umumi Silsile Neşriyatı Liyej ve Namur Kalelerinin suret-i zabtı, çev. Mehmed Nihad

Harb-i Umumi Seddülbahir Cenub grubu Muharebatı, çev. Mehmed Nihad

Kadro Tatbikat ve Seyahalerinin tertib ve idaresi Hakkında Ameli Muhtura, Mehmed Nihad, 1925

Cannes: 1870-71 Seferi tetkikatı, çev. Mehmed Nihad, 1925

Büyük Harpte İstihbarat Hizmeti Matbuat ve Efkarı Umumiye, Yazan Walter Nicolai, çev. Mehmed Nihad, 1925

---

[112] Bütün eserleri için: Nurettin Türsan, *Askeri Tarih Yazarı ve Harp Akademileri Tarih Öğretmeni Kurmay Yarbay Bursalı Mehmet Nihat Bey*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul:1996, s. 28-29

Yazarın Önsözü

Geçen sene hiçbir hazırlığım olmadan birkaç vesikaya ve daha ziyade hatırat ile yazışmalara dayanarak üç gün içerisinde takdimine memur edildiğim bu konferans, ne Çatalca Harbinin bir tarihidir ve ne de iki cildini yazmış olduğum Balkan Harbi'nin Çatalca Muharebesini ihtiva edecek olan dördüncü cildidir. Harp tarihi dairesinde Kırkkilise [Kırklareli] muharebeleri derecesinde olmasa bile Çatalca ve Lüleburgaz muharebeleri hakkında da yeterli derecede vesika olduğunu biliyorum. Ancak, bu vesikaların tetkiki ve bu muharebelerde muhtelif kumanda mevkilerinde ve makamında bulunanlardan henüz ölmemiş olan zatların malumatına müracaat edilmesi suretiyledir ki; bu muharebeler ciltler derecesinde yazılabilir ve yazılmalıdır. Böylece Kırkkilise muharebesinin seferberliği de hakkıyla gözler önüne serilmiş olacaktır. Düne göre bugün bu imkân azalmıştır. Fakat yarın büsbütün imkânsız olacak ve yüzlerce, hatta binlerce senedir cereyan eden acı- tatlı Türk seferleri ve harpleri gibi Balkan Harbi'de mazinin geçmişine gömülecektir. Henüz kaybedilmemiş mevcut olan fırsatlardan istifade etmek çok önemlidir.

Bu kitapçık dahi kendi malumatıma ve vesikaları kendi bakış açılarıma göre değerlendirmek suretiyle ortaya çıktı. Bu yüzden elbette; yanılmış, yanlış düşünmüş ve yanlış hüküm ve kararlarda bulunmuş olabilirim. Yalnız, şunu söylemek mecburiyetindeyim ki, daha doğrusunu bilen her kimse bildiğini söylemesi milli tarih bakış açısına göre bir vazifedir. Yoksa birinci[113] ve ikinci ciltlerini[114] dahi yazdığım harp tarihi hakkında beni yalnız ifrat ve tefrite kaçmış olmakla hasbihal arasında itham etmek, ne tarih ne millet ve ne de ordu nazarında kabul edilebilir.

İstanbul - Nisan 1341 (1925)

Erkan-ı Harbiye Kaymakamı

Bursalı Mehmed Nihad

[113] Bursalı Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, cilt 1, Matba-i Askeriye, İstanbul:1340

[114] Bursalı Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, cilt 2, Matba-i Askeriye, İstanbul:1340

Balkan Harbi'nde Çatalca Muharebesi (1912-1913)

Giriş

Arz edeceğim hususların kaynakları yalnız şunlardan ibarettir:

a) Bulgar 3. Ordu karargâhından bir Erkan-ı Harbiye zabitinin eseri

b) Bulgar süvari Tümeni kumandanı Nazlimof'un eseri[115]

c) Times, Novaya Vremya,[116] İllüstrasyon muhabirlerinin mektupları

d) General Pala'nın Balkan Harbi isimli eseri

e) Abdullah Paşa[117] ve Muhtar Paşa[118] hazretlerinin hatıraları

f) Çobanoğlu Zeki Bey'in kitabı[119]

g) Oldukça sınırlı miktarda özel hatıralarım

Gerek bu konferansı hazırlamak için sahip olduğum vaktin darlığı gerekse derhal başka ciddi vesika bulmaktaki sıkıntı yüzünden burada anlatacaklarım ancak pek genel bir değerlendirme şeklinde kaldı.

Baktığımızda, bu kaynakların bir haylisinde esasen birbirinden alınma eserler olup, ancak bir dereceye kadar önem atfedilebilir. Her biri daha ziyade taraflı yazılmış olan bu eserler karşı taraf için çok az bilgiyi içermektedir.

Bu muharebeye dair Harp tarihi şubesinde mevcut kayıtlı resmî vesikalara 1329 [1913] senesinden beri maalesef henüz el değmemiştir. Bunlara istinat edilmedikçe kendimiz için faydalı ve sağlıklı bir tetkik yapmak imkânsızdır.

10 Temmuz 1324 [23 Temmuz 1908] vakası[120] sonrasında zincirleme olarak harici ve dâhili olaylar karşısında kalan ve bu vakanın oluşmasında kısmen de kendisi

---

[115] A. Nazlımof, *1912-1913 Balkan Harbi'nde Bulgar Süvari Tümeninin Harekâtı*, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara:1935

[116] Kelimenin anlamlandırılmasında yardımcı olan Sayın Hakan Özdemir Bey'e teşekkür ederim. (Kasım Bolat)

[117] *Abdullah Paşa'nın Balkan harbi Hatıratı*, Haz. Tahsin Yıldırım- İbrahim Öztürkçü, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul: 2012

[118] Mahmud Muhtar Paşa, *Balkan Harbi; 3. Kolordunun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, Haz. M. Ziyaettin Engin, Tercüman 1001, İstanbul; 1979

[119] Ömer Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimeti*, Kitaphane-i İslam ve Askeri, İstanbul: 1332

[120] II. Meşrutiyet'in ilanı

sebebiyet vermiş olan Osmanlı Hükümeti, bunların hepsine ilaveten 1327 [1911] son baharında İtalya ile de harbe girmiş ve 1328 [1912] yazına kadar dâhilen ve haricen zaaf haline düşmüştü. Diğer yandan, İzmir ordusundaki redif ve ihtiyat birliklerinin vakitsiz ve hesapsız terhisi neticesinde birkaç hafta içinde ta Adriyatik Denizi'ne kadar bütün Rumeli'de silah altındaki ihtiyat ve redif efradının yer yer isyanları haberi, kendilerini terhise mecbur bırakmış olan ve 4 senelik zaman zarfında buhranlı bir dönem geçiren ordu ve hükümeti en zayıf duruma düşürmüştü. Birkaç senedir yavaş yavaş teşkil eden ve kuvvet bulan Balkan ittifakı, Osmanlıları Rumeli'den çıkarmak ve kendi paylarına düşeni bölüşmek için ele geçen fırsatı tepemezlerdi. Bu durum karşısında Avrupa Devletleri de çok teşvikkâr davranıyordu. Bununla birlikte kısa bir siyasi girişim ve oluşum sonrasında 17 Eylül 1328'de [30 Eylül 1912] Balkan hükümetlerinde ve bizde umumi seferberlik ilan edilmişti. 17 günde seferberliğini ve ihtiyacını ikmal eden müttefik Sırp, Bulgar ve Yunan orduları seferberliğin 18. günü olan 5 Teşrinievvel 1328 [18 Ekim 1912] sabahı her taraftan sınırı tecavüz etmişlerdi. Karadağ muharebeye daha önce başlamıştı. Karadağ ve Yunan orduları hiç olmazsa başlangıçta genel bir savaşın haricinde kalmaya mecburdular. İster istemez kendi sınırlarından harekete başlayacaklardı. Fakat Bulgar ve Sırp orduları için vaziyetin sevk ve idaresi o kadar basit değildi.

Siyasetin kalemle hal edemeyerek durumun düzeltilmesini silaha, orduya havale ettiği zaman amaç; Rumeli'nin ele geçirilmesi ve ilhak edilmesiydi. Bu harbin ortaya çıkmasında ana hedef bu olmasına rağmen; buna karşı koymak ancak ve ancak Türk ordusunun düzenli bir kuvvet olmasıyla engellenebilirdi.

Bu düzenli kuvvetler ise; ister istemez hem Batı hem de Doğu Trakya'da bulunmaya mecburdular. Coğrafi ve askeri vaziyet tamamen bunu gerektiriyordu. Bununla birlikte Sırp ve Bulgar ordularının Osmanlı ordusunu Trakya'da arayıp imha etmeden önce Makedonya istilası peşinde dolaşması doğru olmazdı. Gerçi coğrafi vaziyet hiç olmazsa başlangıçta Sırp ordusunun hattı geçerek birliklerin Trakya'ya nakline müsait değildi. Bulgar şimendiferleri de buna muktedir değildi.

Fakat Bulgar Ordusu isterse düzenli bir şekilde harekât karşısında toplanabilirdi. Bu imkân mevcut olduktan sonra; Bulgar Ordusunun başka tarafa tek bir nefer ayırması en mühim sevk ve idare esasını ihmal demek olurdu. Sırp ordusu içinde imkân hâsıl olur olmaz Bulgar Ordusunu Trakya'da takviye hususunda yüreklendirmesi, durumu daha da ciddileştiriyordu. Nitekim Sırplar geldi. Ama geç gelmişti. Hâlbuki hakikatte toplanma böyle olmadı. Bulgarlar şu şekilde toplanmaya karar verdiler.

Harb-i Umûmîde[121] bile hiçbir orduya nasip olmamış bir muvaffakiyet olmak üzere Osmanlı Erkan-ı Harbiyesinin harpten önce neferi neferine hesap ettiği Bulgaristan ordusu tamamen farz ve tahmin olunan kuvvet, harp nizamında olarak toplam 27 piyade Tugayını ve çeşitli sınıfları seferber etmiş, yalnız hatıra gelmemiş bir şey olarak bu 27

[121] 1. Dünya Savaşı

Tugay üçer üçer 9 Tümen teşkil edeceğine bazı Tümenleri ikişer Tugay[122] ile bırakarak kazanılan Tugaylarla bir üçüncü Tümen daha teşkil edilmişti. Bu on Tümen şöyle taksim edilmişti:

- 7. Tümen (3 Tugay) Makedonya'ya karşı
- 2. Tümen (3 Tugay) ve Tanef [komutasındaki Bulgar] süvari Tugayı Batı Trakya'ya karşı
- 2. Ordu; 8. ve 9. Tümen, (3'er Tugay) Meriç'in iki tarafından Edirne'ye karşı
- 1. Ordu; 3. Tümen (3 Tugay) Tunca'nın iki tarafından Edirne'ye karşı
- 10. Tümen (2 Tugay) ve 1. Tümen (2 Tugay) Edine ile Kırkkilise arasına harekât için
- 3. Ordu; 4. Tümen (3 Tugay), 5. Tümen (3 Tugay) ve 6. Tümen (3 Tugay) süvari Tümeni ile Kırkkilise 'ye karşı

Böylece 3 Tugay Makedonya'da siyasi gaye uğruna feda edilmişti. Gerçi, harp ve askerlik siyasetin icra vasıtasıdır ve icracısıdır. Fakat bir kere iş silaha havale edildikten sonra artık askeri talimatların ön safa geçmesi gerekmektedir. Bunlar haricinde meydana gelecek vaziyet daha büyük felaketlerin habercisi olabilmektedir.

3 Tugay da, başlangıçta ancak Meriç boyunda hududu müdafaa etmekle görevlendirilmişti. Ancak bu mahalden dışarı taşarak Batı Trakya istilasına tahsis edilmişti. Gerçi, en iyi müdafaa şüphesiz taarruzla yapılan savunmadır. Fakat bu esası toplam kuvvetlerin haricindeki mıntıkada gerçekleştirmek şüphesiz doğru olmaz. Batı Trakya ise Bulgar Ordusu için önemli bir harekât noktasıydı. Ancak Bulgar Ordusu da Batı Trakya'da taarruz edecek kadar yeterli kuvvete sahip değildi. Herhalde Batı Trakya'ya karşı 1-1,5 Tugay fazla tahsis edilmişti. Esasen zayıf olan süvari genel kuvvetlerinin de bir Tugayının dağlık mıntıkaya tahsisi ise tamamen sebepsizdi. 2. Ordu başlangıçtan itibaren Edirne Kalesi'nin hem de en kuvvetli olan batı cephesinde harp harekâtından uzak kalmak mecburiyetindeydi. Hâlbuki ilk atıştan itibaren bir kale harbi açmak Bulgar Ordusu için pek hoş olmayan bir işti. Tunca doğusundan Bulgar kuvvetleri ilerlerken Edirne'den batıya bağlanmaları beklenemezdi. Edirne'nin batı ve kuzeydoğu cephelerinin başlangıçta Tunca doğusunda da kuvvetli olmak üzere yalnız bir set kurması yeterliydi ve elzemdi. Bununla birlikte Edirne'ye karşı 2. Tümen (6 Tugay) fazla kuvvet tahsis edilmişti. Böylece 27 Tugaydan yalnız 5 tümende 12 Tugay harp hareketine katılmış olacaktı ki; bu neticeyi Bulgar sevk ve idaresinin aleyhine fahiş bir hata olarak kaydetmek yanlış olmaz. Bu husus gösteriyor ki, ilk toplanmada yapılan hata savaşın sonucunu ciddi manada değiştiriyor ve muhtemel parlak bir zaferden geri bırakıyor.

Osmanlı ordusu ise düşmanı gayet iyi tanımaktaki başarısını, kendi ordusunu tanımakta göstermemişti. Kendisini tanımayan Osmanlı ordusu doğal olarak sevk ve

[122] Sayısı değişmekle beraber 5.000 mevcutlu olabilir. Komutanlığını Tuğgeneral yapar.

idarede zaafa düşmüştü. Öyle diyebilirim ki; Osmanlı kumandanlığı kendisine ait hakikatle karşı karşıya kalmaktan korkmuş, tehlikeyi görmek istemeyen bir insanın bunu çözmeye çalışacağına gözünü kapalı tutması ve tehlikeden uzak kalmayı düşünerek kendi kendini aldatmasından başka bir şey yapmıyordu. Kâğıt üzerindeki seferberlik tüm hızıyla sorunsuz bir şekilde devam ediyordu. Buna göre seferberlikin 14. günü gerek Doğu Trakya ve gerek Makedonya sınırlarının hepsinde ve denizde düşmana karşı ordular toplatılmıştı. Ve bunun için mesela Rumeli şimendiferlerinin 19 tren yapacağı her iskelede her an yığılan kıtaları vesaireyi nakle kâfi vapur bulunacağı nizamiye ve redif[123] seferberliklerinin ve toplanmasının hiç şüphesiz ayrı ayrı zamanla vuku bulacağı belirtiliyordu. Bununla birlikte Erzurum'daki tümenin de seferberliğin 14. günü dört başı mamur bir halde Lüleburgaz'a gelmiş olacağı gibi hiçbir esasa dayanmayan öncesi ve sonrası hesaplanmayan yazışmalar ve bilgiler hakikat diye kabul edilmişti. Seferberlik ve toplanma hazırlıklarının bir kısmı merkezde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 53. şubede kararlaştırılmıştı. Diğer yandan, hazırlıkların bir kısmı da zan ve tahmin üzerine desteklenmeye çalışılmıştı. Bu şartlar altında gerçekten Osmanlı ordusunun Kırkkilise - Edirne hattında toplanmaması vatan hainliği olurdu. Bununla birlikte, ordu hiç olmazsa seferberlik devrinde olsun vaziyeti kavrayarak Karaağaç hattında, Ergene'de toplanacağına Kırkkilise - Edirne hattında toplanmaya başlamış, fakat değil 14. gün 17. günü bile projelerinin ancak ¼ ünü tahkik etmiş olmaları, gelecek felaketin habercisiydi.

Proje mucibince bugün Şark Ordusu seyyar kuvvetle 342.000 insan olacağına yalnız 77.500 insan toplayabilmişti. Bununda hareket kabiliyeti ve taarruz kudreti zayıf bir durumdaydı. Bulgar Ordusu doğru hareket etseydi bunun karşısına yaklaşık 22-23 Tugay ile çıkar ve Osmanlı için felaket tahakkuk ederdi. Fakat düşmanda garip bir tesadüf olmak üzere tamamen Şark Ordusunun düşman için düşündüğü yerde değil başka bir yerde yanlış hareket etmiş olduğundan durumun gidişatında değişiklik oldu.

Eğer Şark Ordusu 6 Teşrinievvel [19 Ekim]'de verdiği kararda sabit kalarak Kırkkilise – Yenice – Bostanlı hattını takviye etmiş ve burada savaşı kabul etmiş olsaydı harekât, gerçekte muharebe olarak ancak 23 Ekim'de başlayacak, 24 Ekim'de şiddetli bir hale gelecekti. 18-23 Ekim günlerinde iltihak edecek kuvvetlerle ise; Şark Ordusu ileri çekilecek ve Çatalca muharebesi burada başlayacaktı. Fakat Karargâh-ı Umûmînin hiçbir mantıklı sebep ve delile dayanmadan 16 Ekim'den itibaren devam eden taarruz emirlerine karşı 21 Ekim sabahına kadar mukavemet etmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı bugün kendiliğinden vaziyeti münasip görmüş ve taarruz kararını ittihaz ve tatbik edince 22 Ekim'de vaziyet birden değişmiş ve durum bir hayli müşkül duruma gelmişti.

22 ve 23 Ekim'de devam eden Kırkkilise muharebesi Şark Ordusunun panik yaparak kaçmasıyla son buldu. Fakat görüyoruz ki; bizzat hatalı olmasına rağmen

[123] Nizamiye hizmetinden sonraki askerlik devresi hakkında kullanılır bir tabirdir. Gerektiğinde hizmete çağrılıp bu devreyi bitirenler müstahfız sınıfına geçirilirdi. Redif devresi 26 ile 32 yaş arasındadır. Pakalın, III, s. 21

Kırkkilise muharebesinde dahi galip gelmeye bıçak sırtı kalmıştı. Bulgarlar; 22 Ekim'de muharebeye 1. Ordudan yalnız 1 Tugay kale cephesi hariç olarak 3. Ordudan 3 Tugay dahil edebilmişlerdi. Birinci ordunun Tugayıyla 3. Ordunun bir Tugayı Süloğlu etrafındaki muharebelerde kendisini mağlup ad ediyordu. 22-23 Ekim'de bizim 2. Tümen ve İzmit Tümeni güneye ve güneydoğuya kaçarken bunlarda Süvari Tümeni Sarı Dalışman'a kadar kaçmışlar 3. Ordu bu haberi alınca kumandan hücuma karar vermek istemiş, Erkan- ı Harbiye reisinin teklifiyle güç hal ile fikrinden vazgeçirmiş 23 Ekim'deki muharebeye ise; Petrapoluj arasında 3. Ordudan yalnız 1,5 Tugay Erikler etrafındakine ise kendi fikirlerince 4 Tugay iştirak etmiş. Fakat bu dört Tugayın karşısındaki bizim 7. Tümen hiçbir ciddi taarruz ağırlığı hissetmeksizin kolordu emriyle muharebeyi bıraktığı ve Kırkkilise'ye kadar düzenli olarak çekildiğine nazaran bu taarruz hakikatte yerinde saymaktan ibaret kalmıştır. Bu esnada Şark Ordusunun elinde yahut Şark Ordusu kıtalara hüküm verme ve nüfuzunu kaybetmiş olduğuna göre meydan muharebesi üzerinde bizim de 3-4 tümen kadar kuvvetimiz henüz inanç gücünü kaybetmemişti.

Bulgarlar, 24 Ekim'de tereddütlü bir şekilde Kırkkilise'ye girdi. Kıtalarımız ise burayı çok daha önceden tahliye etmişti. Bulgar kumandanlığı vaziyeti kavrayamadı. Eğer sıkı bir takibe kalksaydı, bu sırada panik halinde kaçmakta olan bazı tümen ve Kolordu Kumandanları Şark Ordusu kumandanlığına tabi kıtaları bırakarak kendi başlarına Vize'ye, Çorlu'ya, Lüleburgaz'a çekilmiş gitmiş olan Osmanlı Şark Ordusu mahvolur ortadan kalkar meydan muharebesinde yarım kalan muvaffakiyet 3-5 gün içinde zaferle neticelenmiş olurdu. Hâlbuki Bulgar Ordusu meydan muharebesinin kendisine kalmasından adeta ürktü durdu. Düşmanla teması tamamen kaybetti. Ancak; 27 Ekim'de Vize - Lüleburgaz hattına doğru 1. ve 3. Ordularla tekrar harekete başladı. Düşman hakkında ancak 26 Ekim'de alınan malumat, Osmanlıların iki grup halinde Vize ve Lüleburgaz'a toplanmakta olduğunu göstermişti. Bulgarlar da bu sebeple bu iki mevkiye doğru harekete geçmişti.

Başkomutan Vekilinin ağzıyla seferberliğin ilk günlerinde Sofya'ya bilet isteyen Karargâh-ı Umumiye'ye bu durum pek ağır gelmişti. Ordusunu tanımayan Başkomutanlık hemen orduya giderek bir iki günde işi yoluna koyarak geri dönmek fikriyle 12 Teşrinievvel'de [25 Ekim] trenle hareket etti. İlk fikri Çorlu'ya gitmekti. Daha ilk istasyonda tesadüf edilen yaralı ve muhacir trenleri maneviyatı birden bire sarstı. Çatalca mıntıkasından geçerken Karargâh-ı Umûmî'de orduyu Çatalca'da toplamaktan başka çare yoktur fikri adeta genel bir kanı olarak görüldü. Buralarda tesadüf edilen bir trende tümenini ve kolordusunu bırakarak ta Kırkkilise'den Çorlu'ya süratli bir şekilde gelmiş ve ordudan izin alarak İstanbul'a geçmekte olan bir tümen kumandanı vaziyeti büsbütün ümitsiz gösterdi. Kendisinin 23 Ekim'de verdiği ordu emrine nazaran henüz Lüleburgaz'da olması lazım iken her nasılsa Çorlu'ya gelmiş olan Şark Ordusu karargâhıyla istasyonda makine başında yapılan muharebede Karargâh-ı Umûmî 2. Reisinin "Çerkezköy'den ileriye geçmesi tehlikelidir" demesi üzerine hemen buna iman edilerek 16 Ekim sabahı Çerkezköy'e varıldı ve kalındı.

26 Ekim'de Karargâh-ı Umûmî Çerkezköy'de beklemekle ve laf üretmekle meşguldü. Diğer yandan başlıca iş; Erkan-ı Harbiye heyetinin Başkomutan Vekiline hitaben vaziyeti düzeltmek için "şöyle keselim böyle biçelim" tarzında kaleme aldığı müşterek imzalı bir mazbatadan ibaret kaldı ki; bu mazbataya bendeniz de genel kanı arasında zorlama sonucunda imzamı attım. Şimdi; bu imzamı attığım mazbatayı düşünüyorum da bir yandan gülmek bir taraftan da ağlamak istiyorum. 27 Ekim'de saat 9.45 oldu. Şark Ordusunun Ergene gerisine çekilmesi emredildi. Bu emir her nedense aynı zamanda doğruca Lüleburgaz'a yığıldıkları haberi gelen 1. 2. ve 4. Kolordu Kumandanlarıyla Muhtar Paşa'ya da bildirildi. Bu emir, biraz geç kalmış olmakla beraber vaziyeti kurtarabilecekti. Ergene'de bir Çatalca savunması yapmak başarılı bir görüş gibi düşünüldü. Fakat 24 Ekim'den önce Lüleburgaz'dan 3 kolordu komutanının imzalarıyla gelen müşterek bir telgrafta durum şu şekilde anlatılmaktaydı. 2-1-4. Kolorduların Lüleburgaz, Türkbey, Karaağaç'ta toplanmakta olduğu, top ve diğer teçhizatın hattı geçmesi için daha 1-2 güne ihtiyaç bulunduğu, kıtaların maddi manevi durumunun değişken olduğu, diğer yandan düşmanla da temasın mevcut olmadığı gerektiği zaman müdafaanın her ne olursa olsun yapılmasının mecburi olduğu, düşman ilerlemedikçe burada durmanın doğru olmadığı anlaşılmadıkça hücum ederek temas sağlanmayacağı, ancak mecburi sebepler varsa itaat olunacağı bildiriliyordu. Şark Ordusu komutanlığı aynı fikre iştirak etmiş olduğundan Karargâh-ı Umûmî, Lüleburgaz hattında tutulması ve muharebeyi kabul etmesi emrini verdi. Emirler ve alınan karalar mucibince savaşa başlanması büyük bir hataydı. Savaşın başlamasına dayandırılan gerekçeler, düşmanla temasın tam sağlanamamasıydı. Düzenli bir temas ve bilgi toplamadan kabul edilen muharebe, büyük bir hata üzerine inşa edildi.

Lüleburgaz Muharebesi Hakkında Birkaç söz

Hâlbuki 27 Ekim'de Bulgar 3. Ordu ileri kıtalarıyla Yeno - Kavakdere hattında, 1. Ordu Yenice- Dokucuk - Koraye hattında idi. Süvari Tümeni; Domuz ormanında bulunuyordu. Bulgar komutanlığı Osmanlıları sağından şaşırtarak güneye atmak ve mümkün ise 1. Ordu ile de sol tarafını çevirmek istiyordu. Fakat düşman Vize ve Lüleburgaz'dadır fikriyle ilerlerken en son düşmana çatması düşünülmüş olan 3. Ordudan 5. Tümen en önce olarak 28 Ekim'de Karaağaç batısında Osmanlı 2. Kolorduyla karşılaştı ve muharebe başladı.

Bu suretle 28 Ekim akşamı

3. Ordu: 5. Tümen Karaağaç kuzey ve kuzeybatısında idi.

4. Tümen Kelibe [Gelibe]'de

6. Tümen Yevan Köy'de

Süvari Tatar Çiftliğinde

1. Ordu: Babaeski- Yeniköy- Kombarlar çiftliği mıntıkasında ikamet etti.

29 Ekim'de Osmanlı 3. Kolordu, Bulgar 5. Tümenin bir Tugayına taarruz ederek bunu Karaağaç deresi batısına attı. 5. Tümenin diğer Tugayları da düzenli olarak kuzeye gelerek muharebeye girdi. 4. Tümen Karaağaç'a taarruz etti. 6. Tümenin bir Tugay 1. Tümenin bir Tugayıyıyla beraber Lüleburgaz'ı zapt etti. 6. Tümenin diğer Tugayı Türkbey'ine ilerledi. 1. Tümenin Tugayları 6. Tümenin iki Tugayına geçti. 10. Tümen Lüleburgaz'ın güneybatısına gelerek kısmen muharebeye girdi. Ergene yönüne kadar güven altına alınmaya çalışıldı.

30 Ekim'de 5. Tümen Muhtar Paşa'nın taarruzu karşısında bozuldu ve güç hal ile tutundu. 4. Tümen ancak karşısındaki 2. Kolordunun yaptığı panik sonrasında vaziyete hâkim oldu. 6. Tümen - 1. Tümen Osmanlı İzmir Tümeninin panik yaparak akşama doğru savaş hattını terk etmiş olmasına rağmen, düşman birlikleri bu durumu kavrayamadı. Ve muhtemel bir başarıdan yoksun kaldılar. 10. Tümen, bir Alayını Susuz Müsellim'e kadar ilerlettiyse de bu da bir muvaffakiyet kazanamadı. Esasen tedbir amacıyla gönderilmişti. Fakat bu üç günlük zaaftan biraz fazla olarak bu muharebe teması 1. Şark Ordusu namını almış olan Osmanlı 4-1-2. Kolordular mukavemetini korumaya yeterli gelmiş ve yer yer panik yapan kıtaların haline bakarak kendilerini mağlup adeden kumandanlar hücum kararını ve emrini vererek muharebeyi bitirmek istemişlerdi. Sol taraftaki 4. Kolordu Ergene batısındaki bir Bulgar Alayını dikkatli zabitlerin ihbarına rağmen buna inanılmamış ve 2. Bulgar Tümeni yani 48 tabur olarak tahmin etmişlerdi. Ve bu tahminlerinde de ısrar ediyorlardı. 1. Şark Ordusunu mütemadiyen hücuma mecbur bırakıyordu. Nihayet maksadına nail olmuştu. Bu esnada kuzeyde başlıca 3-17. Kolordulardan müteşekkil 2. Şark Ordusu grup halinde Bulgar 5. Tümene karıştı ve muvaffakiyetli taarruzlar yapmaktaydı.

Karargâh-ı Umûmî ise hala Çerkezköy'de idi. Telgraf yazışmalarıyla iki orduya uzaktan kumanda etmeye çalışıyordu. Bulgar ordu komutanı Radko Dimitriyev ise daha 29 Ekim'den itibaren 1 ve 3. Ordularının emir ve komutasını kendi eline almış ve iş başında çalışıyordu.

31 Ekim'de 2. Şark Ordusu mevzi taarruzlarına devam etti. Fakat Bulgar 4. Tümen karşısını boş bulunca 5. Tümenin sağ tarafına yardım için yavaş yavaş ilerlemiş Çongura bölgesindeki 17. Kolordunun sol tarafını tehdide başlamıştı.

6. Tümende Satıköy'üne kadar gelmiş, 1. Ordu kol başlarında Yörük Dere'ye varmıştı. Bugün Ergene güneyinde bir de Vasıf Beğ müfrezesi namıyla 1-0-8 kuvvetinde bir Osmanlı kıtası ortaya çıkmıştı. Bu kuvveti Karargâh-ı Umûmî Çerkezköy'deki kıtalardan oluşturmuş ve trenle kimsenin haberi olmadan bölgeye göndermişti. Bu kuvvet bugün Bulgar süvari Tümenine çatmış her iki tarafta birbirinden korkarak doğuya doğru firar ederken Bulgar Tümeni atlar burada yem bulamadı bahanesiyle ta Lüleburgaz istasyonuna gitmişti. Bizim süvari Tümeni ise Ergene kuzeyinde dolaşıyordu.

1 Kasım'da

Bulgar 5. Tümenin vaziyetinde mühim bir değişiklik olmadı. Osmanlı taarruz kuvvetleri artık sonuna gelmiş ve Edirne önünde 4. Tümenin bir Tugayı 5. Tümeni takviye etmişti. 4. Tümen Çongura etrafında 17. Kolordu ile muharebe etmişti. 6. Tümen Ahmet Bey batı sırtlarına kadar ileri kıtaları sürmüştü. 1. Ordu Satı Köy - Bedir Köy hattında kalmıştı.

Süvari Tümeni bugün Seyidler'e hareket etmişti. Karıştıran tarafında bazı ağırlıkları ordusuna kattı. Osmanlı Süvari Tümeninin top atışına uğrayarak geri çekildi. Ve dinlenme emri verildi. Tam bu sıraya tesadüf edilen atışlardan dolayı tekrar Lüleburgaz istasyonuna çekilmek zorunda kaldı.

2 Kasım'da

1 Kasım akşamı 3. Kolordu panik yapmış 2 Kasım'da başlayan yağmurlarında tesiriyle 3. Kolordu artık dayanmasının son noktasına gelmişti. Muhtar Paşa, 3 ve 17. Kolordulara hücum emri verdi. 3. Kolordu Vize istikametine akmış 17. Kolordu akşama kadar Çongura etrafından muharebeye devam etmişti. 2. Kolordudan müretteb ve 3. Tümen Topçu köyünde bulunarak Bulgar 4. Tümenin tazyikine mukabele etmişlerdi.

Biraz öncesine geri dönüyorum;

Karargâh-ı Umûmî iki Şark Ordusunu tertip edince evvela 18. Kolordu komutanı Hamdi Paşa'yı kumandan yapmıştı. Muhtar Paşa ise; bir zaman mahiyetinde bir Tugay komutanı olduğunu söylemiş ve istifasının kabulünü yazmıştı. Bunun üzerine Muhtar Paşa, 2. Orduya komutan tayin edilmiştir. 1. Şark Ordusu hücum ettikten sonra Karargâh-ı Umûmî 2. Şark Ordusunun muvaffakiyetini başa çıkarmak için bu orduya düzenli olarak taarruz ve tutunma emirleri verdi. Aslında mesele iki kumandan arasında hoş olmayan

yazışmalar başlayana kadar ortaya çıkmamıştı. Osmanlı ilerlemesi gayet düzenli sağlanmaktaydı. Ama bu yazışmalar hiçbir netice ortaya çıkarmadı. Bereket versin, Bulgar Ordusu 1. Şark Ordusunu takip etmemişti. Yoksa bilhassa 31 Ekim-1 Kasım günlerinde 2. Şark Ordusu sol taraftan müthiş bir saldırıya uğrayarak mahvolabilirdi. Ne kadar ilerlerse o kadar tehlikeye maruz kalırdı. Fakat bu tehlikeyi kimse görmemiş, 2. Ordunun ufak tefek muvaffakiyetleri herkesi sersemletmişti. Fakat nihayet Karargâh-ı Umûmî Çerkezköy'de oturarak düzenli olarak taarruz emirleri yağdırmaktan bir şey çıkmayacağını, boşa zaman kaybı olduğunu anlamış ve şu hücum emrini vermiştir:

> 1- Düşmanın Çorlu ile Karışdıran arasındaki araziye kadar ilerlediği Kırkkilise- Babaeski- Seyidler şimendiferiyle Alpullu istasyonuna nakliyat yapmakta olduğu ve düşmanın ordumuzu sınır hücumundan ayırıp İstrance üzerine atmak istediği 1. Şark Ordusundan bildirilmiştir. (Bu haber tamamen yalandı. Doğru haber olup olmadığı hiç sorgulanmadı. Kabahati Şark Ordusuna yükleterek hücum emrini vermeye fırsat aranmaktaydı.)
>
> 2- Ordu sınır hücumundan ayrılarak kuzeye gitmek için Erkan- ı Harbiye ordularının Ergene suyunun gerisinde Saray ile Karahüseyin köyü arasındaki sırtları işgal etmek üzere ismi geçen sınırlara doğru hemen düzenli olarak yürüyüşe başlanacaktır.

Öğleden sonra değişiklik kararı verilerek orduların Ergene hattına çekildikten sonra Çatalca Hattını işgal maksadıyla yürüyüşe devamı emredildi. Ancak, öncelikle yapılması gereken muameleler vardı. Bunun için öncelikli emir, Ordunun Ergene gerisinde toplanması ve bunu haber vererek hücum emri verilebileceği şart koşuldu. Şayet hücum başarısız olursa; 1. Ordu şimendiferin güneyinde, 2. Ordu kuzeyinde 3 günde Çatalca Hattına varacaklardı.

Harekete gelince;

2 Kasım'da Bulgarların 5. Tümeni vaziyeti kavrayamayarak Vize'nin çok uzağında durdu. 4. Tümen yine bir kısmıyla Çongura etrafında kaldı. 6. Tümen İmranlı-Sakız Köy mıntıkasında 1. Ordu yerinde, süvari Tümeni Lüleburgaz'da istirahat ediyordu. Bu suretle Lüleburgaz muharebesi de son bulmuş oldu. Başından sonuna kadar güven duygusunu kaybetmiş olan 1. Şark Ordusu, zayıf Bulgar birliklerinin yapmış olduğu saldırı sonucunda hemen düzenleri bozuldu. Lüleburgaz istasyonunda düşmana kayıtlı erzak ve cephane kalmışken ordunun felaketine cephanesizlik ve gıda sıkıntısı sebep gösterildi.

2. Şark Ordusunda ise bazı kumandanlarda daha cüretkâr bir ruh hali vardı. Fakat bu ordunun içinde bulunan acemi askerleri toplu ve düzenli tutmak gerçekten de çok zordu. Bu yüzden Ordu tabur tabur sürülerek erimiş, hiçbir kumandan bu acemileri düzenli kumanda edememesine rağmen, her gün arazi üzerinde yeniden emir ve kumanda taksimatı yapmış, uzun müddet tek başına kalan Bulgar 5. Tümenin mukavemeti kesin surette bu yüzden kırılamamıştı.

2 Kasım'da başlayan yağmurlar ise felaketi getirmişti. Ordu yeniden bir sürü haline geldi. Kayıtlı top, malzeme ve teçhizat araziye serilmiş kalmıştı. 1. Şark Ordusunda özellikle 2. Kolordu kurak zamanda toplarının bir kısmını bırakmış, bundaki bir Tümen topçu kumandanı her nedense Tümenin ve Kolordunun bırakıp 1 Kasım'da Çerkezköy'üne gelerek Başkomutan Vekilini aramış ve kendilerine "*efendim toplar sağlıklı bir şekilde mevzide kaldı ve bendeniz toparlakları sağ salim aldım getirdim*" diye haber vermişti. İşin acınacak tarafı aldığı cevabın yalnız "*öyleyse bunları elinde tut*" demesinden ibaret kalmış olmasıydı.

31 Ekim- 1-2 Kasım günlerinde 1. Şark Ordusu hiçbir ciddi düşman tazyikine maruz kalmamışken keşifsizlik ve ittihadsızlık dolayısıyla düzenli geliyor- gidiyor havadisleri arasında büsbütün gücünü kaybetmişti. Daha küçük kumandanlar başarı için ileriye asker davet ederken; bir taraftan kendileri geriye daha büyük kumandanların yanına gitmişlerdi. Netice olarak, Lüleburgaz'da Bulgarlara hiçte hak etmedikleri bir muvaffakiyet ihsan edilmş oldu.

Osmanlı ordusu, 25 Ekim'de bir kısım kuvvetleriyle 26 Ekim'de hemen bütün kuvvetleriyle Karaağaç Deresi boyunca ve Vize'de yığılmış ileri de kimse kalmamıştı. Bütün kuvvetler, 27 Ekim de bile verilen Karargâh-ı Umûmî'nin hücum emri sabahtan itibaren süren müşkülatı daha da artırdı.

Birlikler birkaç gündür dinlenmiş, karnı doymuş, yağmur durmuş yerler kurumaya başlamıştı. Orta da düşman da yoktu. Olayların gerçekliğine göre şöyle hüküm verebilirim ki; 28 Ekim'de Bulgar Ordusunun en ileri kuvveti olan 5. Tümen Karaağaç'a dahi gelse bir kısım kaybımız bundan bir yürüyüş uzaklaşmış olacaktı. Bulgar Ordusu, Şark Ordusuna Karaağaç Deresinde rast gelmeyince bu ondaki tertibi ile derhal harekete devam edemezdi. Sol taraf Ergene önünde tehlikeye düşebilirdi. Bununla birlikte, Karaağaç civarında yürüyüş ileri de durarak sağ tarafını beklemeye mecbur olur ve böylece gereksiz olarak bir gün kaybetmiş olurdu.

Bununla birlikte Ergene'de muharebe teması ancak 31 Ekim'de muharebenin kendisi ise 1 Kasım'da başlayabilirdi. Bu ana kadar ise burada kuvvetlice bir tahkimat hattı vücuda gelmiş, kıtalar teftiş edilerek düzenlenmiş, 2. Şark Ordusunda parça parça sarf edilen 40-50 redif taburu acemi oldukları için şimendiferin cepheye taşınmasında ve geri hizmetlerde kullanılarak burada muvaffakiyetli bir muharebe verilerek Çatalca'ya kadar gitmekten kurtulunmuş olurdu. Fakat Karargâh- ı Umumiye'nin gerçek vaziyeti düşünmeyerek aldığı kararlar sonucunda faydalı ihtimallere de meydan bırakılmadı.

Bulgarlara gelince, muharebe başından sonuna kadar bunlar için gayet fena idare edilmiş vaziyet ortaya çıkmış ve iki tarafta tesadüfi muharebeye devam etmişti. Kırkkilise Muharebesi 23 Ekim'de sonuçlanıp 24 Ekim'de son bulduktan sonra farz edelim ki 26 Ekime kadar kalınsaydı, burada başarılı olması muhtemel bir harekât için hazırlık yapılabilirdi.

Edirne Kalesi 22-23 Ekim savaşlarında büyük bir fayda sağlamış ve Tunca doğusunda nihayet 2,5 zayıf Tümenlik bir kuvvetle harp etmişti. Bu suretle kalenin harp zamanında tesir edecek kuvvetinin nihayet 3 Tugaylı bir Bulgar Tümenine karşılık geldiğini tahkik etmişti.

Kırkkilise Muharebesinde Türk Ordusunun imhası mümkün olmuş olsaydı dahi henüz Anadolu kuvvetlerinin tamamen yetişmediği malumdu ve İstanbul'a gitmek için geçecek zaman zarfında Türklerin yeni bir ordu daha vücuda getirmesi ihtimali kuvvetle vardı. Herhalde hasmı sevindirmemek için bütün kuvvetlerle savaşa iştirak etmek en doğru karardı.

Bununla birlikte Edirne karşısına bütün kuvvetleri Tunca doğusunda olmak üzere 1-1,5 Tümenden nihayet 4 Tugaydan fazla kuvvet bırakmak hatalıydı. Nitekim Lüleburgaz muharebesinde 3. Tümen akabinde 9. Tümen alınmış ve bunların yerine zayıf teşkilatlı 11. Tümen getirilmişti. Bundan da bir zarar gelmedi. Bu sebepledir ki; geçecek zaman zarfında 1. Ordunun 3. Tümen ve 8. Tümenin iki Tugayı ile takviyesi mümkün ve gerekliydi.

Sonrasındaki harekâtın güneydoğu İstanbul istikametinde olacağını kestirmek zekâ gerektirmiyordu. Osmanlılar, Marmara boyunca güneye çekilmiş olsa mahvolurdu. Bununla birlikte bu ihtimal dahi Bulgarların öncelikle güneydoğuya heves ederek Osmanlıları İstanbul istikametinden ayıracak surette harekât etmesi icap ediyordu. Böylece 26 Ekime kadar 4 Tümene katılacak olan 1. Ordu Babaeski etrafında toplanmalı 3. Ordu da Kırkkilise etrafında hazırlanmalıydı.

Türk ordusunun Lüleburgaz- Vize hattında olduğunu anladıktan sonra da bu Ordunun sağ tarafını değil, sol tarafını kuşatarak hiç olmazsa İstirince'ye sürmek daha önemli görülüyordu.

27 Ekim'de Kırkkilise - Babaeski hattından başlayarak hareket hiç olmazsa bugünkü keşif sonucuyla düşmanın Karaağaç deresi yönünde olduğunu Vize istikametinin henüz boş bulunduğunu göstermeliydi. Kırkkilise- Vize Caddesi ile Ergene arası takriben 40 km genişliğinde idi. Bu hattı cepheden yarmaya çalışmak doğru olmazdı. Elde bulunacak 7 Tümen düşmanı cephede tespit ile beraber iki kuvveti manevra hareketi yapmaya çok müsaitti.

28 Ekim'de yürüyüş kolları bu esasa göre sevk edilse; bugün hakikatte olduğu gibi yalnız Karaağaç önünde ufak bir tesadüfi muharebe ortaya çıkmaz, bilakis Türk cephesiyle temasa girmiş, hattı iki taraftan kuşatmaya hazırlanmış 29 ve 30 Ekim'de 1. Ordu sağ tarafın kuvvetli baskısıyla 1. Şark Ordusu kuzeydoğuya sürülerek Türk ordusunun bozguna uğramasıyla sonuçlanırdı.

Hâlbuki Bulgar Ordusu 3 Tümeni de tamamen Edirne'ye bıraktıktan sonra Lüleburgaz Muharebesine ancak 5 Tümen yani 12 Tugay ile gelebilmişti. Başından sonuna kadar bir manevra yapamamış hiçbir tarafta bir merkez mevcuda getirmemiş ordu

kumandanlığı ilk andan itibaren sevk ve idareyi elden kaçırmıştı. Elinde ihtiyat kalmamış Tümenler aralıklarla cepheye dizilerek her tarafta cephe muharebesi yapılmıştı. Türk ordusunun cephelerdeki sevk ve idare eksikliği yüzünden Bulgarlar başarı elde etmişti. Bundan sonra Bulgarlar arasında "acaba hücum mu edelim" düşüncesi baş göstermişti. Nitekim bir sabah meydan muharebesinin kendilerine bırakılmış olduğunu görünce muvaffakiyetlerini anlamıştı. Hele, 1 Şark Ordusunun hücumundan sonra hiç olmazsa 20-30 km ileriye bir cephe takibi olsun yapılması ve kuzeydoğuya yönelecek kollarla Osmanlı 2. Şark Ordusunun arkasına düşülmemesi büyük hatadır.

Lüleburgaz'dan Çatalca'ya

Osmanlı Ordusunu en çok zor durumda bırakan açlık, cephanesizlik, bakımsızlık, sevk ve idaresizlik idi. Her türlü zorluğa rağmen yine bir sürü haline gelen Osmanlı ordusu sıkı bir takiple daha Çerkezköy mıntıkasında ortadan kalkabilirdi.

İlave edelim ki, meydan muharebesinde kazanılan ancak yarım iştir. Bunu yalnız şiddetli ve fasılasız bir takip sonuca ulaştırır. Durumu ne kadar değişken olursa olsun bu kurala uyan kumandanlar harp tarihinde çok ender görüyoruz. Buna rağmen zorluklara rağmen imkânsızı başarma gayreti gösterenler yine en çok bizim içimizden çıkmıştır. Bunu da belirtmek yerinde olacaktır.

Diğer yandan 26 Ağustos 1338 - 9 Eylül'e [1922] kadar en çok müşkül şartlar altında bile üst üste 30-35 km durmaksızın ve istirahat etmeden yürümek üzere yapılan takip ve imha hareketimiz el hak bütün tarihte tektir.

Bulgar Ordusunun böyle bir takip yapmamak için kendince şüphesiz geçerli sebepleri vardı. Ordu yorulmuştu. Kırkkilise ve Lüleburgaz'daki maddi manevi kaybı cephane noksanı henüz ikmal edilememişti. İaşe günden güne fenalaşmıştı. Ta Yanbolu'daki menzil merkez noktasından öküz arabalarıyla gayet kötü yollar üzerinden nakliyat çok zayiata uğruyordu. Birliklere ancak sınırlı miktarda kuru ekmek ve hatta yem veriliyordu. Sağlık durumu da çok kötüydü. Bulgar Ordusunda esasen sağlık noksan kalmıştı. Harp başlarken birliklere birer sargı paketi dahi verilememişti. Sağlık gerekleri bizde olduğu gibi Bulgarlarda da yer edememişti. Bulgar ordugâhlarında da durum çok farklı değildi.

Aynı şekilde sıkı bir takiple Osmanlı Ordusunun döküntüleri Bulgar kucağına düşecek, Bulgarlarınki ise kendi gerilerinde kalacaktı.

Gerçekten şurası düşünülememiştir ki; Bulgarların kaybedeceği vakit yalnız Osmanlıların lehine olacaktı. Geçecek her gün karşısında yeni bir Türk ordusu vücuda gelmesini temin edecekti. Bu orduyu yeniden mağlup ve imha etmek, sıkı bir takibin doğuracağı maddi manevi gereklerin yerine getirilmesiyle ancak mümkün olabilirdi. Bulgar Başkumandanlığı, adi bir muharebe diyebileceğimiz bir çatışmanın adi kumandanı olmayı çoktan hak etmişti. 2 Kasım'dan 4 Kasım'a kadar yeniden dört günlük bir hareket fasılası oldu. Türk birlikleri bozuk düzen içinde hay-huy Çatalca yolunu tutmuş giderken, Bulgar süvari Tümeni Lüleburgaz istasyonunda at ve insan dinlendiriyor, Bulgar Ordusu çadır kurmuş, Türk köylerinin son ekmeklerini yağma ile meşgul oluyordu.

Osmanlı Ordusunun Hücumu

20 Teşrinievvel'de [2 Kasım 1912] şafaktan sonra verilen Karargâh-ı Umûmî emrinde "orduların Ergene hattına çekilip toplandıktan sonra bu vaziyeti haber vererek hücum emri aldıktan sonra icabında" ne suretle çekilecekleri yukarıda söylendi. Bu benim notlarımdandır. Abdullah Paşa hazretlerinin hatıratındaki emirlerde ise "ordu Ergene gerisine çekildikten sonra düşman tarafından takip olunmadığı halde bir gün istirahatle Çatalca Hattını işgal etmek üzere geri yürüyüşüne devam edecektir" bölümü vardır ki, ikisi arasındaki fark aşikârdır.

Yine benim notlarımda;

Karargâh-ı Umûmîden ordulara şu emirin verildiği kayıtlıdır:

1- 1. 2. Ordular Ergene hattında toplanacaklardır ve bir emir beklemeksizin birlikte ortak hareket ederek dün ki emirde beyan olunduğu üzere Çatalca Hattına doğru yürüyüşe başlayacaklardır.

2- Ordu karargâhları her gün bulunacakları mevkileri bildireceklerdir.

3- Karargâh-ı Umumi, bu akşam hareketle yarından itibaren Hadımköy'ün de bulunacaktır.

Bununla birlikte şöyle diyebiliriz ki; bu üç emrin dahi varlığı kesin olduğuna göre Karargâh-ı Umumi durumunda yeni bir değişikliğe gitmeye çalışmıştır. Ancak; 24 saat içinde üç defa karar değiştirerek nihayet Çatalca Hattına hücum kesin olarak emredilmiştir.

Karargâh-ı Umumi trenle Çerkezköy'ünden hareketle 3-4 Kasım'da Hadımköy'üne vardı. Bu hareket dahi büyük bir skandal olmuştu.

Çerkezköy istasyonunda Karargâh-ı Umumi trende ikamet etmiş ve bu tren kör bir hatta çekilmişti. İstasyonun bütün hatları, hatta her iki istikametteki serbest ana hat kısımları bile birçok dolu ve boş trenlerle tıkalıydı. Manevra yapmak çok güçtü.

Sabahtan beri bütün işletmeyi bir kat daha işgal edecek surette manevralar yaparak Karargâh-ı Umûmî treni nihayet güç hal hareket haline getirmişti. Bu esnada Vize istikametinden silahlı silahsız binlerce firari Çerkezköy'ünü doldurmuş, trene tehditkâr bakışlarla bakarak etrafına yığılmışlardı. Ve tren hareket ederken bizi tabii pek iltifatkâr karşılamamışlar aynı bakışlarla derin derin süzmüşlerdir.

Ordulara gelince;

1. Şark Ordusu kumandanlığı Çerkezköy'üne gelip hücum emrini verdikten sonra trenle 5 Kasım'da Hadımköy'üne geldi. Bir süre sonra karargâh lağvedildi ve Abdullah Paşa'nın şimdiye kadar tekrar eden istifası kabul olunarak İstanbul'a gitti.

Kıtalar; 3 Kasım'da 1. Kolordu Sinanlı'da

4. Kolordu Geçerler'de

2. Kolordu Yuvalı'da

Süvari Tümeni sol taraf önünde, ordunun hücum emri şu şekilde tertip edildi.

1. Ordu Şimendifer (hariç) ile sahil arasından çekilecektir.

3. Kolordu; Çorlu- Seymen- Silori caddesini

1. Kolordu; Öküzce- Çanta- Silori- Sorköy- Kaladina- Büyükçekmece yolunu

2. Kolordu: Öküzce- Ermişli- Büyükçekmece- Kara Sinan- Çatalca- Bosnevi- Ömer Köy yolunu takip edeceklerdir.

Kolordular, Ergene gerisinden hareketlerinin ilk günü; Seymen- Çerkezköy, 2. günü Sinekli- Bosna Köy; 3. günü Kabakça- Bigadüs hatlarında ve her kolordu kendi yolunun kuzeyinde geceleyeceklerdir.

Süvari Tümeni bütün bu hareketi takip edecektir. 1. günü Çorlu ilerisinde bölünecek ve 2. Kolordu batısında hareket edecektir. Lüzum gerekirse; Çorlu'da bulunan 6. Tümen taburuyla mitralyöz emrine girecektir. Kolordular, karargâhlarının her gün bölünecekleri mahalleri bir an öncesinden orduya bildireceklerdir.

Bu emir, 21 Teşrinievvel de [3 Kasım 1912] yalnız 1. Kolorduya, o da tesadüfen gelmişti. Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye bu emri kumandanına imzalattıktan sonra vazifesini yapmış sanıyordu. Bu Erkan- ı Harbiye'nin en mühim işinin verilen emri yerine getirmek ve uygulatmak olduğunu unutmuştu. Diğer kolordulara 1. Kolordu malumat vermişti.

Bunun üzerine 4 Kasım'da 1. Kolordu Sinanlı- Kara Mahmud yoluyla Ergene gerisine çekilmeye karar verdi. 2. Kolordu Yuvalı- Karlı Köy- Çorlu yoluyla Kara Mahmud'un doğu sırtlarına, 4. Kolorduda Geçerler'den daha güneydeki yoldan çekilmeye karar vermişti. 1. Kolordu Ohlas Çiftliğinin kuzeydoğusunda diğerleri bunun iki tarafında Ergene gerisinde toplamak istemişlerdi.

1. Şark Ordusunun hücumu bu suretle 4 Kasım'da başladı ve ordu akşamüstü Ergene ve Çorlu Silori arasına gelerek geceledi. 2. Kolordu Kara Mahmud doğusundan 1. Kolordu Ohlas çiftliği doğusunda 4. Kolordu Çorlu batısında idi. 4 Kasım'da Sinanlı'da başka yerlerde az çok toplanmış olan erzak vesaire de alınamayarak düşmana bırakıldı.

5 Kasım'da genel görünüşte bu durumda kalındıysa da geceleyin 1. Kolordu sebepsiz bir telaşa bozuk düzen şeklinde gece yürüyüşüyle Çorlu'ya inmiş buraya toplanmıştı.

6 Kasım'da 4. Kolordu 3 tabur piyade ile bir batarya (1-0-3) kuvvetindeki bir müfrezeyi başlangıçta Çorlu'da bırakarak; Çorlu- Silori yoluyla hareket etti. 1. Kolordu da bunu takip etti. 2. Kolordu ise daha 5 Kasım'da kısmen hücuma devam etmişti. 6-7

Kasım'da 1. Kolorduyu Papaslı çiftliğinde; 4. Kolorduyu Silori'de buluyoruz. Şark Ordusuyla temasa geçilememesi nedeniyle ihtimal kendiliğinden 1. Ordu Kumandanı birleşmiş olan 4. Kolordu Kumandanlığı 7 Kasım için şu emri vermişti.

"Bugün 2. Kolordu Fenar, 1. Kolordu Yapağca 4. Kolordu Silori'de toplanacaklardır. Süvari Tümeni ileri de kalarak Çorlu müfrezesiyle ortak hareket edecektir"

Bununla birlikte, 7 Kasım'da kısa yürüyüş yapıldı. Geriye, düşman istikametine her kolordudan müfrezeler sürüldü veya sürülmesi emredildi ve yapılmış zannedildi.

8 Kasım'da hareket devam etti. 1. Kolordu heyet-i umumiyesiyle Büyükçekmece'ye yürüyerek köprünün doğusuna geçti.

2. Kolordu Çatalca'da kaldı. 4. Kolordu da Büyükçekmece'ye kadar gelmişti. Çorlu müfrezesinde görüleceği üzere 7 Kasım'da ufak bir muharebeden sonra Çorlu'dan Silori'ye hareket etmişti.

9 Kasım'da 1. Kolordu kuzeye hareket etmesiyle artık Çatalca Hattına girmiş bulunuyordu. Diğer kolordular da aynı surette Çatalca Hattına katılmışlardı.

2. Şark Ordusu'nun hücumu

Muhtar Paşa, 2 Kasım sabahı bir gün önceki durumun ve yağmurun başlaması nedeniyle kendiliğinden hücum kararını ve emrini vermişti. Düşmanın Çongura güneyinde toplanması tehlikeli gösterilmişti. Halbuki aynı zamanda Karargâh-ı Umûmî'nin de hücum emri gelmiş ve bunu bu sırada Muhtar Paşa'nın savaş sınırında bulunması nedeniyle, karargâhtaki 3. Kolordu Kumandan Vekili Tuğgeneral Hakkı Paşa almış ve kolorduya da tebliğ etmişti. Bu sırada günlerden beri yorgun ve aç olan 3. Kolordu zaten kendiliğinden hücuma başlamış olduğundan böylece birliklerin 2. Ordu Kumandanının, Karargâh-ı Umûmînin vaziyeti, tartışmaları ve kararları birleşmişti. Bu suretle Osmanlı ordusundaki sevk ve idaresizliği en uç noktaya taşımışlardı.

3. Kolordunun kendiliğinden başladığı hücum az zamanda hezimete dönüştü. O suretle ki; daha 2-3 Kasım'da 3. Kolordu ve Muhtar Paşa, büyük bir akın halinde Saray'a gelmiş bulunuyordu.

3 Kasım'da düşmanın takip etmediği görülünce geride bırakılan top vesaireyi toplamak maksadıyla Saray'dan Vize'ye 2 tabur, bir mitralyöz, bir batarya kuvvetinde bir müfreze birçok koşum takımıyla Şükrü Bey kumandasında sevk edilmişti.

3-4-5 Kasım'da genel manzara içinde Saray'da kalınarak ordunun düzeni için çalışılmıştı. Muhtar Paşa'da bu sırada hücum emrini vererek 5 Kasım'da Çerkezköy'üne gelmişti. 17. Kolordunun harekâtını bilmiyorum. 2 Kasım akşamına kadar 2. Kolordunun ve 3. Tümenin yardımıyla Çongura etrafında muharebeye devam ettiği, 2- 3 Kasım'da

çekildiği ve 5 Kasım'da bunun da Saray'a geldiği tahmin edilebilir. Bu günlerde Midye'de çıkan dört Trabzon taburu da Saray'a toplanmıştı.

6 Kasım'da hücum başladı. 3. Kolordunun tamamı İstrince üzerine akıyordu. 3. Tümen Çerkezköy'üne 17. Kolordu da Çerkezköy'ün kuzeydoğusundaki köye geldi. 7 Kasım'da 3. Tümen Çerkezköy'ünde ufak bir muharebeden sonra Yenihan'a 17. Kolordu Sinekli'ye 3. Kolordu Belgrad'a geldi. 8 - 9 ve 10 Kasım'da hücuma devam edildi. Böylece kıtalar bugün akşam Lazar Köy- Kestanelik hattı doğusundan Çatalca Hattına girmiş oldu.

Muhtar Paşa, 30 Ekim'de Hadımköy'üne gelmiş ve iki gün izinle İstanbul'a hareket ederek 2 Kasım'da geri dönmüştür.

1. Şark Ordusunun hücumu, süvari Tümeni, Çorlu müfrezesi 2. Şark Ordusunun hücumunu süvari Tugayı ve bazı müfrezeleri harekete geçirdi.

Müstakil süvari Tugayı 3 Kasım'da Sinanlı'da idi. Lüleburgaz muharebesinde 17. Kolordu ile ortak hareket etmişti. 5 Kasım'da Kazlı Köyüne gelmişti. 3. Kolordunun süvari 8. Alalıyla 2. Süvari Alayının birlikleri 5 Kasım akşamı Ezri köyündeydi. 5 Kasım'da bunlar ilerleyerek Vize civarına sokulmuşlar ve düşmanın harekâta başladığını görmüşlerdir. 7 Kasım'da düşmanla temas korunarak Manika'ya geri dönülmüştü.

Bugün büyük Makine üzerinden Çerkezköy'üne yürüyen düşman süvarileri ile Çerkezköy'ündeki 3. Tümenin bir ileri taburu arasında ufak bir muharebe olmuştur. Düşman, 8 Kasım sabahı Çerkezköy'üne girerek doğuya çekilmişti.

Süvari Tümeni 3 Kasım'da düşmanla teması kaybetmiş olarak Ohlas çiftliği civarında bekliyordu. 5 Kasım'da tekrar Karışdıran bölgesine ilerlemişse de hücum emrini alınca Meşinli- Karahüseyin köy istikametine çekilmişti. 5-6-7 Kasım'da bu bölgede kalmış ve 7 Kasım'da Çorlu muharebesine kısaca iştirakten sonra hücumuna devam ederek 9 Kasım'da İnceğiz'e varmış ve burada fethedilmişti. Bundan sonra süvari Tümeni ve müstakil Tugayından toplam 3 Alay 3 batarya kuvvetinde bir müstakil süvari Tugayı teşkil edilmişti.

11 Kasım'da bu Tugay İnceğiz'de topçusuyla düşman kollarına atış açarak kontrol etmişti. 13 Kasım akşamına kadar cephe önünde kalarak sınır gerisine çekilmişti.

Çorlu müfrezesi ismiyle bir iki tabur ve bir bataryadan oluşan kuvvette 7 Kasım'da Çorlu'ya yaklaşan düşman pişdarıyla biraz atış yapmış sonra çekilmiş Çorlu'daki kayıtlı erzak, cephane vesaire de hem de güzel ve kullanışlı bir şekilde düşmana kalmıştı.

Böylece 9 Kasım akşamına kadar genel manzaradaki görüntü; bütün kuvvetlerin 13 Kasım'da süvari birlikleriyle Çatalca Hattına gelmiş bulunuyordu.

Mamafih Şark Ordusunun hücumu hakkındaki sözleri şu şekilde yazılabilir. “falan günde filan mahalle gelsin. Suret-i umumiye’de karargâhlar içindir. Yoksa kıtalarının büyük bir kısmı çoktan elden çıkmıştı. Ve daha 2 Kasım’da mesela 1. Şark Ordusunun genel mevcudu (3 kolordu= 10.11 Tümen) 30 binden aşağı düşmüştü. Ortada oluşmuş kuvvetler pek azdı. Bataryalar, birlikler, arabalar, ağırlıklar herkes bir yol tutturmuş gidiyordu. Hadımköy’üne daha 6 Kasım’da kayıtlı firari ve perakende gelmeye başlamıştı.

Bulgar Ordusunun Çatalca'nın ilerisine Yürüyüşü

3-4-5 Kasım günlerinde Bulgar ordularının vaziyetinde genel görünüşte bir değişiklik olmadı. Yalnız, bazı Tümenler pişdarlarını ileri ve yana birkaç kilometre yürüyüşler yaptırmıştı. Bununla birlikte 5 Kasım akşamı durum genelde şu şekildeydi;

3. Ordu: 5. Tümen ve tedricen 3. Tümen Soğucak deresinde; 4. Tümen Çongura bölgesinde; 6. Tümen İmralı- Sakız Köy mıntıkasında süvari Tümeni, Lüleburgaz istasyonunda.

3 Kasım'dan itibaren Bulgar Ordusu oyuncağını kaybetmiş bir çocuk gibi birden bire şaşkın ve aciz bir hale gelmişti. Kendisini ne derhal takiple ne de düşmanın kazanacağı fırsattan istifade yeniden gösterecek bir mukavemeti kırmaya hazır görüyordu. Seyyar ordu kuvvetinin azlığı elim surette göze çarpmaya başlamıştı.

Edirne karşısındaki 3. Tümen tamamen doğuya yönlendirilmiş olmakla beraber bu da yeterli görülemiyordu. Nihayet bu sırada 11. Tümenin muharebeye başlamasından istifade bu ikinci sınıf kıtayı kale karşısında bırakarak bunun yerine 9. Tümenin iki Tugay olarak seyyar orduya katılımı kararı ve emri verilmişti. Fakat bunun katılımı, günlere ihtiyacı vardı. Düşmanla temas kaybedilmişti. Fakat vaziyet coğrafi olarak kendini zorluyordu. Çünkü gidecek başka bir istikamet olmadığından her halde doğuya gidilmesi kabul edilmişti.

7.000 ölü 12.000 yaralıya yakın olan Lüleburgaz zayiatı Kırkkilise'nin yanına ilave edilmiş ve henüz gereçler ikmal edilememişti. Süvari bölükleri[124], ekseriyetle 50-60 ata ve piyade kıtaları mevcuttu da ekseriyette ufak miktarlara tenezzül ediliyordu. Menzil hizmetleri yine aynı halde idi. Şimendifer henüz iş yapamıyordu. Esasen ele geçen malzeme miktarı pek az olduğundan işe yarayacak hasılat çok yeterli olmayacaktı.

Mıntıkadaki Müslüman ahali, sıklıkla hicret ettiğinden fırsattan istifade dahi pek güç oluyordu. Bununla birlikte bu üç günlük tutunma vaziyetinde hemen hiçbir barış görüşmesi yapılmamıştı. Birlikler ancak kuru ekmekle karınlarını doyuruyordu.

Bu durum, Bulgar Ordusunu maddi olduğu kadar manen de sarsmıştı. Bundan dolayı ordu içinde söylenmeler başlamıştı. Genç ve kıdemsiz ordu daha şimdiden "*Harp ne kadar uzadı, artık barış olsa*" demeye başlamıştı. Siyaset ilminde işi Bulgar Ordusuna buyuruyor kendileri gelip kuşatıyordu. Bununla birlikte, 5 Kasım akşamı hareket emri verildiği zaman genel durum 7 Kasım gününe göre fenalaşmış ve düzelmemişti.

Düşmanın Çatalca'da yeni bir kuvvet ile baskı yapacağı tahmin ediliyordu. Bir kere oraya kadar yol çok uzaktı. Menzil hattı, büsbütün büyüyecekti. İlk olarak, bu

[124] Bölük: Osmanlı'dan günümüze kullanılan askeri bir terimdir. Zaman içinde değişik sayılarda olmuştur. Zamana ve ocağa göre şekil almıştır. 100 er kişilik olduğu gibi 50 şer kişilik bölükler de vardır. Pakalın, I, s. 243

mevziinin korunak durumu malumdu. Ancak, kuvvetli ağır topçu ile sarılırsa muvaffakiyet sağlanabilirdi. Yapılan tahminler de bu yöndeydi. Halbuki ağır topçu kâmilen Edirne önündeydi. Oradan gelmesi ve özellikle cephesinin ikmali çok zamana muhtaç ve zordu. Nihayet uzun tartışmalardan sonra "düşmanı takiben Çatalca önüne gitmek ancak şimdilik taarruza girmemek" genel kararıyla yola çıkılmak kararlaştırıldı.

5 Kasım akşamı Radko Dimitriev her iki orduya hareket emri vermişti. Buna nazaran 6 Kasım'da; 3. Ordu Satı Köy- Çongura - Örüncek hattına hareketle Ahor Köy- Sinanlı- Kavacık hattına varacaktı. (Tümen 3.4.5.6)

3. Ordu (3. Tümen – 10. Tümen) Misinli - Karıştıran hattına gelecekti. Pişdarlar bu hattın doğusuna sürülecekti. Emir olunan harekât yapıldı. 1. Ordu da Tümenler ikişer kol ile yürüdü. Süvari Tümeni de Sandıklı'da geceledi. Bu suretle düşman ancak 4 gün sonra Vize'ye girmişti. 7 Kasım'da 1. Ordu yine Tugay kollarıyla; 1. Tümen Satı Köy- Ahor Köy- Ohlas Sermed- çiftliği Evrensekiz – Misinli - Çorlu yollarıyla; 10. Tümen Lüleburgaz- Karışdıran Karahüseyin- Beyatlı çiftlik yoluyla hareket ederek ileri kıtalarla Çokur- Çengel- Seki Köy- Kadıköy hattına vardı.

3. Kolordu Çerkezköy- Saray mıntıkasına vardı. Ve Osmanlı 3. Tümen ile Çerkezköy'ünde ufak bir muharebe yaptı.

Süvari Tümeni Çorlu'ya ilerleyerek burada Çorlu Selahaddin Bey müfrezesine çattı. Osmanlı müfrezesi mukavemet ederek tedricen çekildi. Bulgar süvarisi Çorlu etrafında kaldı.

8 Kasım'da; 1. Ordu olduğu yerde istirahat etti. Ne olur ne olmaz diye tahkimat yaptı. Ordu karargâhı Çorlu'ya geldi. Süvari Tümeninin bir Tugayı Tekfur Dağından ve mahalli ahaliden kendi emniyeti için haber Bolu'ya gönderildi. Tümenin bir kısmı Çorlu'da kaldı.

9 Kasım'da 1. Ordu yine yerinde kaldı. 3. Ordu Kuş Denir- Büyük Han İstrançe hattına vardı. Süvari Tümeni yine Çorlu'da

10 Kasım'da ileri hareket başladı ve devam etti. 1. Ordu Çerkezköy- Erikli hattına kadar ilerledi. 3. Ordu Eskikale harabesi doğusuna geçti. 11 Kasım'da orduya 6. Tümene katıldı. Bu ordu Tümen ile ileri kol halinde Şesteros Yenice-i Hristiyan- Elbasan hattına,

6. Tümen iki kol ile Elbasan İnceğiz hattına vardı. Tümen küçük Kancalı etrafında toplandı. Ordu Karargâhı fena değildi. Bu gün, F 6 kolları Osmanlı süvari Tümeninden atış aldı. 3. Ordu da daha doğuya şimendiferle deniz arasına vardı. Hisar Bağlı-… Halife Köy- Çatalca- Çakıl- Çapulca köy hattını elde etti. Artık hareket son bulmuştu. Bugün 3. Ordu komutanı Ermeni Köye gelmişti. Süvari Tümeni 11 Kasım'da Çorlu'da kalmış, 12 Kasım'da Silori'ye gelerek sahil teftişine başlamıştı.

Bu esnada Hasköy müfrezesi ismiyle 3 tabur ve 2 bataryadan oluşan bir Bulgar müfrezesi geriden geliyordu. Bu kuvvet, 10 Kasım'da Tekirdağ'a yürüdü. Kasabadaki

Türklerle muharebeye başladı. 13 Kasım'da Osmanlılar Tekfur Dağını tahliye ederek bir müfreze buraya girmişti.

3. Ordunun yürüyüşünü yukarda takip için bir vesika buldum. Anlaşıldığına göre; bu ordu yolsuzluk nedeniyle yalnız iki koldan ve iki Tümen arka arkaya yürümek üzere hareket etmişti. Midye kazasından geçerken buraya bir çıkarma tehlikesine karşı 5. Tümenden bir Alay gönderilmişti. Bu takip harekâtında ortaya çıkan özellikler gerçekten dikkat çekicidir.

31 Ekim-1 Kasım günlerinde 1. Şark Ordusunun geriye çekilmesi emri yüzünden 2. Şark Ordusu tehlikede iken ve bu tehlike 2 Kasım'da 17. Kolorduya varmışken 3 Kasım'da 2. Ordunun hücumu ve 1. Ordunun emir almayarak yerinde durması yüzünden bu defa 1. Şark Ordusunun sağ tarafı havada kalmıştı. Bulgar, 5-3-4. Tümenlerin bir taarruzu bu orduyu güneye sürebilirdi.

Fakat Bulgarlar, Vize'ye bile 4 gün sonra girmişlerdi. 7 Kasım'da dahi Bulgar 3. Ordusunun büyük bir fırsat kaybettiğini görüyoruz. Bugün bu ordu Osmanlılar da bir yürüyüş mesafesine kadar yaklaşmıştı. 8 Kasım'da ordu hücumuna ve 9-10 Kasım'da kısa yürüyüşler yapacağına düşene kalkana bakmadan harekâta devam etseydi; pek muhtemeldi ki; bizim kıtalarla birlikte Çatalca Hattına girer ve bizim için felaket hak olurdu. Fakat 3. Bulgar Ordusu bunu da yapamadı.

Bu durumda, 1. Ordu 8-9 Kasım günlerinde Çorlu doğusunda durarak 10 Kasım'da kısa bir yürüyüş yapacağına ilerleseydi 9 Kasım'da Çatalca'ya gelir ve muhtemel 10 Kasım'da Osmanlı 2. Kolordu ile beraber hatta düşerdi. Bu hususta genel başarının başlıcası Bulgar Ordusunu azametsizliği ile beraber kesif Tümeni idi. Süvari Tümeni başarı uğruna hedar edilmişti. Süvariye emir de verilse kumandanının bunu yapacak kabiliyette olmadığı şimdiye kadar ki harekâttan anlaşılıyor.

Osmanlı ordusu ise bilhassa emir komutasındaki tehir- ki sırf Erkân-ı Harbiye hatasıdır- ile 2 Kasım'da verdiği hücum emrini ancak 4 Kasım'da yapmaya başlamakla büyük bir felakete uğrayabilirdi. Osmanlılar içinde eğer elde kabil istifade kuvvet olsaydı 9 ve 10 Kasım günlerinde Bulgar 3. Ordusunu münferiden dağlar içinde perişan etmek mümkündü.

Fakat iki tarafta birbirini taciz etmemeye sanki sözleşmiş gibi düşüncelerden azade kalmış, Osmanlılar 9-10 Kasım'da siperlerine girmiş, Bulgarlar da 11 ve 12 Kasım da bu hattın önüne varmakla yetinmişlerdi.

Hâlbuki hiç olmazsa şu yapılmalıydı. Her kol ordudan bir örnek müfreze oluşturup iki deniz arasındaki yollar 5-6 müfreze ile tutulmalıydı. Kumandanlar arasında bu müfrezeler süvarilerle birlikte gerçek olaya nazaran öyle diyebiliriz ki; düşmana 2-3 gün daha kaybettirir ve bu günlerde Çatalca Hattının takviyesi için istifade edilirdi. Bundan amaç; düşmanın harekâtı hakkında gerçek malumat elde edilir ve Çatalca Hattında gözü kapalı oturmamış olurdu. Bu dahi yapılmadı. Karargâh-ı Umûmî

tarafından her nasılsa emredilmiş olmasına rağmen yapılamadı. Çünkü büyük küçük herkesin gözü kaçmakta bir an evvel Çatalca Hattı gerisine gelmekte idi.

Bu hücum harekâtı, heyet-i umumiyesiyle Osmanlı ordusuna çok pahalıya mal olmuştu. Birçok kıtalar topçusunun mühim bir kısmı geride çamurlara bırakmış yol boyları silah, cephane ve teçhizatla doluydu. Zapt ve rabt tamamen ihlal edilmiş ordu sürü halinde gelmişti. O suretle ki; yukarda arz edilen zaman ve mekân daha ziyade nazaridir. Hakikatte daha 5 Kasım'dan itibaren Çatalca Hattı firari birlikleri görmeye başlamıştı.

Çatalca Hattında Osmanlı Ordusu

22 Teşrinievvel [4 Kasım] sabahı Karargâh-ı Umûmîyi trenle toplayarak hazırlanan hattın bir tanesini işgal etmek ve böylece şimendifer işletmesini ve tren manevrasını pek ziyade kontrol etmek üzere Hadımköy'de durdu. Evvela Hadımköy'de bir binaya yerleşileceği rivayeti çıktı ise de biraz sonra trende ikamet tercih edildiği anlaşıldı. Tren herhalde daha iyi ve daha rahat hatta daha emin idi. Çatalca Hattında henüz sessizlik vardı.

Çatalca mevkisi müstahkem kumandanlığına Kırkkilise muharebesi akabinde evvelce tayin edilmiş olan Rıza Paşa, Merhum Fatih ve Selimiye Tümenlerinin 28 Ekim-3 Kasım günlerinde kemalen geldiği peyder pey tahkimata başladığı, bir takım Sırp topları bataryalarının gelmekte olduğunu bildirdi.

Bu esnada Karargâh-ı Umûmînin başlıca meşguliyeti harbe siyaseten bir nihayet verilmesi zımnında bir muktedir Bab-ı Ali ile devam eden yazışma idi. Bunun için birkaç gün evvele geçiyorum ve bizim vesikalar arasında tesadüf edilmiş olmakla beraber Bulgarca bulunmuş ve Bulgar kitaplarına aynen geçirilmiş şu vesikadan başlıyorum.

"Vize'den, Muhtar Paşa'dan 16 Teşrinievvel (29 Ekim 1912) de Sadarete

Her şeyi detaylı bir şekilde arz etmeye vaktim müsait olmadığından yalnız Şark Ordusu kumandanlığından aldığım şu telgrafı her iki telgraf memurlarına yemin ettirdikten sonra arz ediyorum.

Suret

Muhtar Paşa'ya

"Oradaki askerin halini bizzat gördünüz. Buradakilerde aynı haldedir. Bu asker ile harbe devam etmek ve vatanı müdafaa etmek mümkün değildir. Daha fena bir hale gelmemek için meselenin diplomasi yolu ile halli sizin dahi mensup olduğunuz Meclis-i Vükela nazarında gerekli teşebbüslerde bulunmanızı rica ederim." Abdullah

30 Ekim'de Muhtar Paşa Sadarete şu telgrafı çekmiş:

"Abdullah Paşa'nın deminki telgrafı tamamen doğrudur. Dün vaktim olsaydı askerimizin her halde Çatalca Hattına çektirilmesi lüzumunu size ispat ederdim. Gerçi yeniden çalışmaya başladık. Fakat istikbalden ümidim yoktur."

Böylece ordu başında hala siyasetle meşgul olan bir Kolordu Kumandanı, Bahriye Nazırı ile Şark Ordusu kumandanı başkumandana karşı bir komplo kurmaya çalışmaktalar. Bu sırada 19 Teşrinievvel [1 Kasım 1912] de Karargâh-ı Umumi Sadarete vaziyeti pek kötü gösteren bir telgraf çekmiş ve bunda aynen Makedonya ve Batı

Trakya'daki düşmanlarında kemalen Doğu Trakya'ya gelebileceğini ve Çatalca Hattının tahkimine başlanmışsa da bunun yeterli olamayacağı belirtiliyordu.

2 Kasım'da özetle şu telgraf çekilmişti.

"Düşman ordumuzun sol cenahına şimendiferle sevkiyata başladığından, ordunun Çatalca Hattına hücumu emredildi. Bu hatta tutunmaya çalışacağız, siz dahi böyle henüz mağlup olmamış bir orduyu bu hatta toplarken bundan bilistifade bu işe hemen devletçe bir netice verilmesi"

Sadaret, 1 Kasım tarihli telgrafta 2 Kasım da verdiği cevapta:

"Şu andaki malum siyasi duruma nazaran Şark Ordusu Bulgarları müstahkem hatta aylarca durduramadıkça ve böylece bunların kaynağını sarf ettirmedikçe ve Garp Ordusu da böyle hareket ederek kendisinin kolayca imha edilemeyeceğini ispat etmedikçe düşman İstanbul önüne geldiğinde; şartlar pek iç açıcı olmadığı zaman durumun düzeltilmesi ve bir karara bağlanması çok daha zor olacaktır. Siyaseten ve askeri olarak alınacak kararlar ciddi manada geleceği etkileyecektir. O yüzden şu sorulara mutlaka cevap verilmesi gerekiyordu.

1- Garp ordumuzun bir iki noktaya toplanmasıyla bir Plevne yapmak mümkün müdür?

2- Şark ordumuzun şimdiki hatları ne derece müdafaaya müsaittir.? Yardım kuvveti almak hususunda iki tarafın birbirine uyumu nedir?

3- Bulgarlar, ordusunu takviye ederse ve biz edemezsek ne yapılacaktır?

4- Şark orduları, mağlup olursa nereye çekilecektir? Ve düzenli çekilebilecekler mi?

5- Çatalca ne kadar kuvvete muhtaçtır? Gerekli vaziyet tedarik edilebilir mi? Çatalca doğru bir yer mi?

6- Muharebeye son vermek için siyasi teşebbüsler vakit alır mı?

Bu esnada Sadaret 2 Kasım tarihli şifreler almış olmakla beraber Karargâh-ı Umumi yukardaki sorulara 3 Kasım'da verdiği cevapta ordunun bozulduğundan Ergene'yi de tutmak imkânı kalmadığından bahsettikten sonra şöyle demişti;

1- Plevne vaziyeti yoktur. Her yerde Plevne yapılmaz.

2- Şark Ordusunun Çatalca'da tutulması ancak geriden taze kuvvet gelmesiyle olur. Hâlbuki Bulgarlara Makedonya'dan Sırp yardımıyla sayıları 100.000 olacaktır. 100.000 neferlik bir imdadın gelmesine karşılık, bizim gelecek olan nefer sayısı çok az kalacaktır.

3- Bu sebeple Çatalca Hattını tutabilirsek de müdafaadan başka yapacak bir şey yoktur.

4- Şark Ordusu pek fena hücum etmektedir. Ve günden güne fenalaşacaktır.

5- Çatalca'da o gün pek az ve önemsiz kuvvet vardır. Şark Ordusunun toplarını getirebilmesi şüphelidir. Tahkimatın ikmaline kadar Şark Ordusunun ileri de kalması mümkün değildir.

6- Bu sebeple, siyasi teşebbüslerin biran önce harekete geçmesi gerekmektedir.

İşte bundan sonra Hadımköy'e gidilmiş ve 4 Kasım akşamı 5'ten sonra da Maarif Nazırı Şerif Paşa, Nazım Paşa'yı makine başına çağırarak şunları sormuştu.

"Çatalca Hattında hiç olmazsa 6-7 gün mukavemet mümkün müdür? Vükela kararıyla kesin cevap bekliyorum. Şu cevap verilmişti. "Ordunun çekilmesi ve Çatalca'da muharebeye başlaması zaten 6-7 güne muhtaçtır. Ordu çok top bırakmıştır. Ne halde geleceği malum değildir. Çatalca'da tutunup tutunamayacağımızı şimdiden söyleyemeyiz"

5- 6 Kasım'da da şu tezkere Kurmay Binbaşısı Asım Beyle elden Sadarete gönderilmiş ve bunda şimdiye kadar ki sözler daha kötümser bir şekilde tekrar edildikten sonra; "Çatalca Hattında yapılacak muharebenin neticesi meçhuldür. Ancak, ordunun dağılması ve düşmanın payitahta girmesi muhtemeldir. Bununla birlikte henüz kaleler sebat ederken ve Bulgar Ordusu Çatalca önüne gelmemişken Devletçe harbe son verilmesi durumu ve barışın yapılması en sağlıklı gelişme olarak görülmektedir. Buna nazaran hükümetin gerekli olan siyasi tedbirleri alması, onun üzerine düşen en önemli görevlerinin başında gelir. Bu zamana kadar elden gelen şüphesiz yapılacaktır" demişti.

Bunun üzerine 5-6 Kasım gecesi sabaha karşı trenle ağır topçu Tuğgeneral İbrahim Paşa, Karargâha gelmiş, şu cevabı ve mazbatayı vermişti.

Cevapta; "Mazbata gönderiyoruz, siz de ordu, erkân, ümeradan icap edenleri toplayarak bunları okuyunuz ve neticesini Paşa ile hemen gönderiniz" deniyordu.

Mazbata da da Başkomutan vekâletinin 5 Kasım'daki tezkeresinin büyük güçlere başvurarak kabule hazır olduğumuz hakkında Paris, Petersburg Sefaretlerine yazılan tezkereye gelen cevapların değerlendirildiği zikredilirken, sonrasında şöyle devam ediyordu:

"Vak'a, Başkomutan Vekili Paşa'nın tasvir ettiği duruma göre, Devletçe muharebeye son verilmesi için icap eden siyasi teşebbüsler bulunmaya çalışılıp dışişlerinin işaretine nazaran ordumuzun galip gelmesine çalışılmalıdır. Aksi takdirde hiçbir şekilde mukavemet edemeden ordumuzun mağlubiyeti söz konusu olursa bu; Rumeli'nin elden çıkması demek olacaktır. Bununla birlikte İstanbul'un muhafazası tehlikeye düşecektir. Muharebenin mağlubiyet ve bu şekilde neticelenmesi askerimizin şeref ve namusunu lekelemek olacaktır. Sadece bununla kalmayıp istikbalde devletin varlığı da tehlikeye düşecektir. Şark ordumuzun getireceği kuvvet 120.000 olarak tahmin edilmektedir. Bunun 20.000'i ayrılmakla elde 100.000 kuvvet kalacağı ve arkadan peyder pey gelmekte olan 65.000 kişinin katılmasıyla kuvvetin 165.000 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Çatalca Hattında tahkimat daima yapılamamaktadır. Sahra tahkimatının ise; gayret olduğu halde birkaç gün içinde yapılacağı zannedilmektedir. Hücum esnasında elde 100 top kaldığı farz olunursa Dersaadet'ten (İstanbul) gönderilmekte olan 140 top ve obüsün düzenlenmesiyle 240 topa sahip olunabilecektir. Filonun da yardım edeceği ve ordunun maneviyatı takviye edilirse: Çatalca'da epeyce müddet mukavemetin ağır mümkün olmadığı ve Bulgar Ordusunun gün be gün zayıflayacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte bir taraftan siyasi teşebbüslerde bulunmakla beraber durumun Nazım Paşa'ya bildirilmesi ve bunun ordu heyetiyle istişare yapılmasının gerekliliği vurgulanıyordu. Burada gerideki kıta, top vesairenin durumuyla iaşenin yola konulması askere sıcak yemek yedirilmesi nutuk ve ruhi duruma vakıf ulemadan 100 zatın süratle Çatalca'ya gönderilmesiyle birlikte birliklere nasihat ettirilmesi kararlaştırıldı. Zabitlerden ikmali Alaydan yetişmiş ve harp meydanlarında kabiliyet ve güzel idareleri görülmüş erkân ve zabitlerin gerekli yerlere tayin edilmesi ve bunların ödüllendirilerek biran önce girişimde bulunulmasının üzerinde duruldu. Böylece Çatalca Hattında hemen teller ile araziler çevrildi ve lağımlar açıldı. Kereste sevkiyle baraka ve zeminlik inşasına başlandı. Başkomutan Vekili ile Harbiye Nezaretine tavsiyesi bunlardan ibaretti.

> İmzalar: Mereşal Ahmed Nuri, Mehmed Fuad, Tevfik, Ömer Rüştü, Kazım, Orgeneral Süleyman, Ferik[125] Abid, Ali Rıfat, Mehmed Aziz, Mustafa Nuri Danyal, Şakir, Tevfik, Ferid, Ahmed Fevzi, Tuğgeneral Sami, Subhi, Nazif, Veli, Tevfik, Zeki, Rasim, Erkan-ı Harbiye binbaşısı Ömer Lütfi,

Şu imzalar da vardı;

Ferik[126] Ferid: müdafaanın ağır olduğu zannıyla muhafaza ediyorum. Tuğgeneral Cemal: Neticesi meçhul bir müdafaa, taraftar değilim. Ağır topçu müfettişi Tuğgeneral İbrahim; neticesi meçhul bir müdafaadır. Levazım Reisi Tuğgeneral Şükrü; neticesi meçhul ve tehlikeli bir müdafaadır.

[125] 1. Ferik ya da 2. Ferik olduğu belirtilmemiş. 1. Ferik: Orgeneral, 2. Ferik: Korgeneral

[126] 1. Ferik ya da 2. Ferik olduğu belirtilmemiş. 1. Ferik: Orgeneral, 2. Ferik Korgeneral

Mahmud Şevket Paşa'nın müzakerenin ortasında "savuştuğu" da zikrediliyor. Bunun üzerine Karargâh-ı Umumîden 5 Teşrinievvel (18 Ekim 1912) saat: 12:45 tarihiyle şu tezkere ve mazbata İbrahim Paşa ile gönderildi.

Tekere "…… denilmekte ise de gerçekte bugün Çatalca'ya çekilmekte olan genel kuvvet 40-50 bin olduğu gibi İstanbul'da gelecek 140 top ve obüsün de hiç biri gelmemiştir. Gelse de teşkilatı yoktur ve bir işe yaramaz. Gelecek 65.000 kişi ise yaralı ve düzensiz olduklarından zaten bozuk Şark Ordusu üzerinde bir fayda sağlamaz. Bulgarlar ise; aynı zamanda Çanakkale'yi de zabtedebilirler. Bu şartlar altında elden gelen yapılacaksa da burada verilecek muharebe neticesinin meçhul olduğu hakkında 5 Kasım tarihli yazışmalarda ve müzakerede hazır olunan erkân ve ümeranın tamamiyle iştirak ettiği arizasıdır"

Mazbatada da özellikler zikredilerek burada verilecek muharebenin neticesi meçhul olduğu hakkında Başkomutan Vekili Nazım Paşa tarafından bab-ı Ali'ye takdim kılınan sureti 5 Kasım tarihli tahrirata ilaveten çalışmalara tamamiyle iştirak ederiz deniyordu. İmzalar şunlardı: Nazım, Hadi, Ali Razı "topçu", Ahmed Hamdi, Salih, Hafız Nuri, Ziya, Pertev Paşalar, Albay Cevad, Ali Rıza, Subhi, Kaymakam Cemil Beyler.

Aynı zamanda Kolordu Kumandanlarından "malum hale nazaran tahkimatı tamam olmayan hat müdafaasında düşmana mukavemet icrasına taraftar olup olmadığının hemen kesin surette bildirilmesi" söylenmiş ve 1. Kolordudan "şahsen muharebenin devamı taraftarı değiliz" cevabı alınmıştı. Diğer kolordulardan cevap gelip gelmediğini bilmiyorum.

Nihayet, Sadaretten 12 Kasım tarihli şu telgraf geldi (özetle):

> "Öncesi ve sonrasındaki girişimleriniz üzerine 1-2 gündür büyük güçlerin baskısını kırmak için yapılan teşebbüslerden hiçbir netice hâsıl olmamıştır. Devletlerin bir müdahale de bulunması an meselesidir. Bu durum mühim olmasına rağmen Bulgar Ordusunun Çatalca'ya gelmesi daha büyük bir tehlike doğuracaktır. Bundan dolayı büyük güçlerin baskın olmasından önce muharebeye bir son verilmesi için tarafların kumandanları arasında bir mütareke akdi için Bulgar kumandanlığına emir verilmesi padişah hazretlerinden Bulgar Kralına telgraf çekilmesi gerekir. Şayet memurlar gelirse bir taraftan müzakereye başlanarak diğer taraftan müdafaa esbabının istikmali"

Bunun üzerine 12-13 Kasım'da şu telgraf çekildi (özetle);

"Hemen Bulgar kumandanına müracaat mı edelim yoksa Bulgar memurların gelmesini mi bekleyelim?"

Cevapta hemen bir memur gönderilmesi ve barışın talep edilmesi, siyasi memurların İstanbul'dan gönderileceği bildirilmiş ve buna da 13-14 Kasım'da yazılan cevapta "memur göndermek için evvela Bulgar kumandanının bu babda emir almış olup

olmadığını bilmeliyim. Bu sebeple şimdilik memurların gönderilmesi ertelendi" buna alınan cevapta ise; Bulgar kralından henüz cevap gelmediği, bu durumun sizin tarafınızdan sorulması daha doğru olduğu" bildirilmişti.

3 Teşrinisani'de de (16 Kasım 1912) Sadaretten şu şifre gelmişti;

Kraldan aldığım cevaba göre; hasımlar arasında oluşacak müzakerenin uzaması muhtemel olduğundan ansızın hücuma karşı Çatalca'nın tahkim ve müdafaasına ehemmiyet verilmesi dışişlerinin sorumluluğu olup; Meclis- i Vükela kararıyla tebliğ olunur; deniyordu:

Kralın cevabını görmeye muvaffak olamadım.

Yukardaki maruzattan anlaşıldığına göre; Karargâh-ı Umûmî Çatalca Hattında muharebe vermek kesinlikle istemiyordu. Bu psikolojik durum tabi ki bütün özellik ve birimlere işliyor bundan dolayı her iş yarım yapılıyordu.

4-12 Kasım günlerinde Karargâh-ı Umûmî kemalen Hadımköy'de trende kaldı. Reislerden ve erkândan hiç kimse vagondan dışarı çıkmamış, kıtalar mevkiye girmemişti. Nihayet Hadımköy'de koleranın fena bir şekil alması üzerine trenimiz 12 Kasım'da Sancaktepe'ye boyun noktasına ve gerisine gelmiş ve masa faaliyeti buraya intikal etmiş oldu.

Savaşın Vaziyeti

Demin arz ettiğim mazbatalar vesaireden anlaşılacağı üzere İstanbul'da panik içindeydi. Sadrazam, ordunun metanetli davranması için sürekli olarak bir şeyler yapmak istiyordu. Bununla alakalı olarak, birliklere vaaz ve nasihatte bulunmak maksadıyla yüzlerce imam ve hoca ile zabitler için ipekli kumaşlar ve birlikler için bizlere sarılmış nasihatler gönderilmişti.

Hocalar, muharebe başlar başlamaz kemalen geriye gelerek birer çaresini bulup İstanbul'a dönmüşler ve gazilikle yetinerek şehit olmadıklar için utanmışlardır.

Karargâh-ı Umumi, ilk iş olarak 5 Kasım'da menzil işlerini yola koymaya çalışmıştı. 6 Kasım'da ileriden kayıtlı perakende birlikler gelmeye başladığından Çatalca Hattının doğusunda bir karavan hattının tesisi ve bunların toplanması için bazı tedbir gerektiren emirler alındı.

Ordunun yeniden teşkil olunması için ilk emirler 8 de ve 9 Kasım'da verilmeye başlandığından özetle şu şekilde durum söz konusu olmuştur.

Harp düzeni;

1. Kolordu; Tümen 2- 3- 1, Uşak ile İzmir Alayı ve Alay 1 den iki nizamiye Tümeni

2. Kolordu; Tümen 4-5-12-6 Kastamonu, Bursa, İzmit, Aydın Tümenlerinden üç nizamiye Tümeni

3. Kolordu; Tümen 7-8-9 Ankara- Konya Denizli Tümenleriyle Alay 3 den üç nizamiye Tümeni.

Teşkil edecek bunlar birinci hat kuvveti olacaktı.

İhtiyat namıyla ve 29. Tümen Trabzon, Ereğli, Kayseri, Antalya'dan 3 Tümenli birinci kolordu.

Ve 30. Tümen, Amasya, Samsun, Yozgat, Adana Tümenlerinden 3 Tümenli ikinci kolordu teşkil edilecekti.

3. Kolordu Boyalka'da

2. Kolordu Meha Köyünde

1. Kolordu Karaağaç'ta

1. Kolordudan müretteb Çilingir Köyünde

2. Kolordudan müretteb Sazlı Bosna'da bulunacaklardır.

Çanakkale, Afyon, Edremit Tümenleri öncelikle Mahmudiye'de sonrasında Isparta Kale'de toplanmaları emredildi.

Şark Ordusu Karargâhı daha önce arz edildiği üzere 7 Kasım'da lağvedilmiş, Çatalca ordusu kumandanlığı bizzat Nazım Paşa Karargâh-ı Umûmî içerisinde dâhil etmişti. Çatalca mevkii müstahkemi ve umum topçusu kumandanı ismiyle Rıza Paşa bulunuyordu.

Ordu emrinde; 3. Kolordu sağ taraf namıyla Karadeniz'den Yassıviran kuzeyindeki 26. Orcunlu (dahil) hattında

2. Kolordu merkezde Orcunlu (hariç)'dan hattında

1. Kolordu sol tarafta bu hattın Marmara denizine kadar sahilde bulunacak

1. Kolordudan müretteb Dursun Köy – Çilingir mıntıkasında

2. Kolordudan müretteb Hadımköy civarında

Müstakil süvari Tugayı Hadımköy civarında Ömerli'de toplanacaktı. Birinci hat, kolordularına yüzer mevcutlu kabul edilebilir birer süvari bölüğü verecekti. 10 Kasım tarihli diğer bir ordu emrinde;

"düşmanın birer Tümen tahmin edilen 3 kol ile Çerkezköy'ü, Veli…. Çiftliği, Çorlu'dan hareketle 8- 9 Kasım'da Büyükhan- Kurtulmuş-Seymen karyelerine vardığı ve Seymen'e gelen bir kolun bir yan müfrezesinin karyesine karşılık geldiği" bildiriliyor ve teşkilatın süratle gerekenleri yapması isteniyordu;

3. Kolordu Karargâhının Kurukavak'ta

2. Kolordu Karargâhının Mahmud Paşa'da

1. Kolordu Karargâhının Avni Bey tabyasında

1. Kolordudan müretteb Dursun Köy'de

2. Kolordudan müretteb Sazlı Bosna'da

Süvarinin Ak Viran'de tesisi bildiriliyordu.

Mahmud Paşa, 6 Kasım'da düşmanın doğruca bir kuvvetle Bolayır'a inerek boğazı açma ihtimali olduğunu bildirmişti. Bu hususi tatbik edilerek bugün 9 Kasım'da Şevket Turgut Paşa kumandasında redif birliklerinin topladıkları kuvvetle (Akdeniz boğazı kuvvetleri mertebesi" teşkil edilmiş ve kıtanın peyder pey nakline karar verilmişti.

28 Teşrinievvel (10 Kasım 1912)'de Çatalca Hattındaki toplar şuna katılmışlardı.

Sağ tarafta 88 top, 7 obüs + 4 adet 12 lik top + 60 sahra cebel 12'si Sırp

Merkezde 108 diğer toplar. Sol tarafta 38 top

234 top İstanbul'dan bugüne kadar 10.000 kadar top mermisi gelmiş, topbaşına 200 mermi tahsis edilecek surette cephane aldırılması kıtaya emredilmişti. İstanbul'da da 30.000 den fazla mermi hazırlanmıştı. 11 Kasım'da düşman hakkında şu haberler alındı.

Düşman, sol tarafı 10-11 Kasım'da Belgrad ve Karaca Köy'ü ele geçirdi. Kuvvetleri 2 Tugay kadardır. Bir koluyla Belgrad- Çiftlik diğer koluyla Karaca Köy- Ormanlı- Hisar Beğlik üzerinden ilerlemesi muhtemeldir. Tekfur dağı civarındaki düşmanı geri püskürtmeye çalışıldı. Sivas Köy'de, Kabanca civarında ve Tarka'da birer Tugay bırakıldı.

Bunun üzerine kıtalara bir iki güne kadar muharebeye hazırlanmak, tahkimata girme emri verilmişti. 12 Kasım'da tekfur dağındaki kuvvetin mağluben Merfete'ye çekildiği haberi alındı. Düşmanın Papas Boğazı batısındaki tepeye geldiği anlaşıldı. Süvari Tugayı da cephede 3 düşman kolu keşfederek üzerine atış yapıldı. Bugün verilen ordu emrinde başlıca şunlar vardı.

1- Dün geceyi Tarka ve Sivas köylerinde geçiren düşman bugün Lazari köy karbisinde zayıf kuvvet bırakarak Dağyeniceye doğru sarktı. Ve burasını işgal etti. Güneyde Marmara sahilinden ilerleyen düşman kuvvetleri donanma atışıyla Kadıköy- Kara Sinan yolundaki kuvvetlere yanaştı.

2 -1. Kolordudan oluşanlar Dursun Köy'den Kuru Kavağa geçmeye çalışacaklardı.

3- Fatih – Selimiye, Afyon Tümenleri 3. Kolorduyu teşkil ederek Sazlı Bosna'da

4- 1. 2. Kolordular mıntıkanın savunması Ahmed paşa- Meha Köy hattı olacak ve bu hatlar 1. Kolorduya ait olacaktır.

13 Kasım'da bir beyanname yayımlanmıştır. Düşmanın İnceğiz, Çatalca ve Lahonat çiftliği doğusundaki sırtlarda tahkimat ile meşgul olduğu görülmüştür. 2. Kolordunun Hadımköy batısında Ak Bi(e)kar deresiyle; Hadımköy- Yassı Viran arasında toplanması emredilmişti.

1 Teşrinisani (14 Kasım 1912) de süvari Tugayı geriye gelerek Dursun'a ikamete gönderilmiştir.

2 Teşrinisani (15 Kasım 1912) de cephane tek tük piyade topçu atışları başlamıştır. Düşman bugün azaldığını belli etmiştir. Mevkii müstahkem kumandanı Rıza Paşa, koleraya yakalanarak Dersaadet'e (İstanbul) gidince kumandanlık lağvedilerek İbrahim paşa umum topçu kumandanlığına tayinle müstahkem Karargâh, Karargâh-ı Umûmî'ye rabt edilmişti.

1. Kolordu; Yavuz Paşa 3. Kolordu Mahmud Muhtar Paşa

2. Tümen: 12-0-5	7. Tümen: 14-0-9
	8. Tümen: 8-0-4
3. Tümen: 12-0-2	9. Tümen: 9-0-11
Kolordu 6-1-9	Kolordu: 0-4-0
30-1-16	31-4-24

2. Kolordu Hamdi Paşa	Müretteb 1. Kolordu Abuk Paşa
4. Tümen: 15-0-8	29. Tümen: 9-0-0
5. Tümen: 19-0-5	Ereğli: 11-0-0
12. Tümen: 12-0-12	Kolordu: 2-4-6
46-0-25	22-4-6

2. Kolordudan müretteb Süleyman	3. Kolordudan müretteb
Şefik Paşa	Afyon, Fatih- Selimiye
Amasya 9-0-0	Tümenleri ölerek 24 tabur
Samsun: 7-0-0	
Yozgat: 10-0-0	

Süvari Tugayı

Ordu ihtiyatında 5 Koşolu batarya 7 Koşosuz Sırp bataryası 2,5 mitralyöz bölüğü.

Lüleburgaz'dan 4-5 nihayet 9 bin mevcutla yola çıkan kolordular oldukça kuvvetlenmişti. Mesela, 16 Kasım'da 3. Kolordu 575 zabit 26.302 nefer 4429 hayvanla toplanmıştı.

Çatalca'daki genel kuvvetler ise [19 Kasım 1912] de 114.839 nefer 15.554 hayvan olup bu mevcuttan sürü, topçu birlikleri 30 uncu Tümen, Selimiye ve Kara Hisar Tümenleri hariçtir. İaşe mevcudu 125-130 bini bulmuştu. Harp düzeninin özeti şu şekildeydi; topların mühim bir kısmı koşuşuz eski ağır topları, Sırp topları vesaireydi.

Ordu yaklaşık bir haftalık bir zaman zarfında az çok meydana çıkmıştı. Yüzlerce tabur vesairenin birbirine kalbi surette meydana getirilebilecek teşkilatı oluşturmak büyük problemdi. Alakalı makamların önemle hemen hemen teşkilatı tahkik etmeye

çalışmaları yetersiz kalıyordu. Diğer yandan kıtalara benzer kuvvetlerin görülmeye başlanması da sevindiriciydi.

İaşe, henüz yoluna tamamen girmemişti. Ancak, bununla beraber askere mühimmat verilmiş, sıcak yemek yedirilmiş, birlikler dinlenmiş, az çok uyumuştu. Bu maddi destek askere manevi bir güçte vermişti. Ordu birlikleri canlanmış hâkim bir tepeye geçmek için emir bekliyordu. Kırkkilise ve Lüleburgaz savaşlarında olduğu gibi tesadüfi bir muharebe vaziyetinden pek farklı olarak, bir hafta zarfında düşman geleceği, düşmanla muharebe edileceği fikrine tedricen ısınılmıştı ve hazırlanılmıştı. Bununla birlikte Türk kanındaki cevher uyanmaya başlamış, nefse, silaha güven hissi canlanmıştı. Burada düşmanı durdurmanın mümkün olacağına inanmayanlar yalnız karargâhtı. Yoksa kıtalar, genel manzarada düşman Çatalca'yı geçemez kanaati yaygındı. Tahkimatın bu hissi ortaya çıkardığı çok aşikârdı. Yalnız, ortaya yeniden pek vahim bir şey çıkmıştı; Kolera

Birkaç senedir, memleketin birçok yerlerine bulaşmış olan bu hastalık genel seferberlikte ister istemez kendini gösterecekti. Doğal olarak her düşman gibi, bu da en zayıf zamanımızı yakaladı. Lüleburgaz'dan Çatalca'ya çekilirken meydana çıktı. Yollarda dökülüp kalan sayısız malum olmayan insanlar vardı. Çatalca Hattında 6 Kasım'dan itibaren kolera başlamıştı. Bir iki gün zayıf gibi görünen hastalık mikropları daha sonra artış gösterdi. Özellikle Hadımköy civarında yığılmış olan binlerce zabitsiz, bakımsız, aç, çıplak, hasta her türlü maneviyatını kaybetmiş insan kitlesi arasında birden bire müthiş bir patlak verdi. Bu suretle ki; 15 Kasım'da yalnız kâğıt üzerine geçebilen miktar bir gün için de 2786 hastadan 817 si vefat etmişti. Köşede bucakta ölen hastalar ve insanlar bu rakamın dışındaydı. Hatırımda kalan istatistiklerde; muharebe günlerine kadar devam eden bu hastalığın orduya getirdiği zayiat 4.000 den fazla olarak tespit edilmişti. İlaç yoktu. Doktorlar bakmıyordu. Birlikler kendisine bakmayı bilmiyordu. Fakat bunlar yavaş yavaş ikmal edildikçe, ısındıkça, dinlendikçe, sıcak yemek yemeye başlandıkça hastalık tedricen azaldı. Muharebe günlerinden sonra büsbütün söndü.

Şu hususlarda dikkat değerdir.

Daha 5 Kasım'da Çerkezköy'üne gelmiş olan Abdullah ve Muhtar paşalar kendi aralarında görüşerek Karargâh-ı Umumi'ye şöyle teklifte bulunmuştu:

> "Düşman takip etmiyor. Bilâlüzum, büyük bir sahanın terk edilmesi için şimdilik tahribat icra edilmesine ve son zamana kadar Çorlu, Çerkezköy, Saray'ın bir müfreze ile işgaline karar verdik"

Karargâh-ı Umûmî kabul etmiş. Fakat yapmamış ve kendiliğinden bu fikir ortadan kalkmıştı.

Aynı şekilde 6 Kasım akşamı Muhtar Paşa Çerkezköy'den çektiği telgrafta; ordunun Çatalca'ya çekilmesine itiraz etmiş, nihayet Sinekli- Silori hattından geriye gitmemeyi teklif etmiş olmasına rağmen reddedilmiş.

Yine Muhtar Paşa, 9 Kasım'da Hadımköy'üne geldiği zaman kendisinin dün Elbasan mevziisini keşif ederek gayet müsait bulduğunu, burasını her halde bir Tümen ile işgal ve müdafaa etmek iktiza ettiğini, aksi takdirde, Çatalca Hattında kapanmak mecburi olduğunu söyledi. Yine kabul edilmedi.

14 Kasım 1912 de karşısında yalnız bir Tümen olduğunu bunun hemen bir Tümen ile taarruz edilerek yok edilmesinin mavafık olacağını teklif etti. Bu da kabul edilmedi.

Bu teklif silsilesi karşısında her halde Karargâh-ı Umûmînin sebatı ve fikri bendenizce de vaziyete en muvafık idi. Ordunun evvela durmasını temin etmek, bir kere kendisine itimat etmesini sağlamak lazımdı. Ancak daha sonra başka harekât düşünmek doğru olurdu. Zaten başka çare de yoktu.

Çatalca Hattı Müdafaası

Büyükçekmece ve Terkos gölleri arasındaki Çatalca Hattı müdafaası; kuşbakışı 29-30 km kadardı. Sancaktepe- Kurukavak hattı yukarısına kadar ise 5 km kadardı.

Çekmeceye dökülen Kara Susazlı deresi ve Temdid vadisi dağ boyunca kuzeye kadar mevziinin önünü tehdit eder. Buradan sonra boyun noktasıyla Terkos gölü sınırları başlar. Ve bu göle dökülen Çerkezköy deresi mevziinin sağ tarafını tehdit eder.

Bu vadiden heyet-i umumiyesi 2-3 km genişliğinde olup doğu sırtlarındaki hat müdafaasının önünde hemen yeterli bir alan meydana getirir. Mevziinin özellikle güney kısmı kuvvetlidir. Burada mevziinin tahkimat yakınına kadar olan sahada oldukça sulak bir bölüm vardır. Yazın dahi kurumaz bataklıklar harekâtı zor duruma düşüreceği gibi karşı sırtlar burada mevziiye pek uzaktı. Bu sebeple, düşman topçusu ya çok uzakta veya açıkta mevziiye girmek mecburiyetinde kalır. Arazi bu mıntıkada hemen hiçbir imkân vermez. Buna karşılık sırtlardan inmek, ovayı ve vadiyi geçmek müdafaa sırtlarına tırmanmak kemalen atış altında cereyan etmeye mahkûmdur.

Mevziinin sağ tarafı daha zayıftır. Çerkezköy vadisi bir kere daha dardır. Dağ boyunca, doğuda mevzii ileriye doğru çıkıntı yaptığı gibi buradaki boyun noktası takibe müsaittir. Kezalik, bu bölge suret-i umumiye de fundalıktır ve daha keskindir. Hatta toplanmalara biraz daha imkân sağlıyordu. Yalnız, düşman burada da karşı sırtlardan açıkta ilerlemek mecburiyetinde idi. Şayet gece yanaşmazsa.

Kezalik, merkez ve güney mıntıkalarında müdafaa sırtları düz olduğu halde kuzey kısmında sırtlar dikti. Yapılan havalı atışlar bile her tarafı tesir altına alamazdı.

Karşılıklı sırtlar aşağı ve yukarı aynı irtifaa olup, yalnız Çatalca güneybatısındaki sırtlar, hâkimse de uzak olduğundan ancak çok az tesir edebilirdi.

Özetle, heyet-i umumiyesiyle bu mevzii daha kuvvetli bir hale getirilebilir. Uzmanlar için daha başka mahzurların varlığı söz konusu olmaktaydı. Bunun için faydalı olması için mevziiler derinleştirildi ve mıntıkavari bir alan açıldı. Yalnız, en büyük mahzur, karşılıklı taarruzun daha büyük müşkülata neden olacağı düşüncesiydi. Bundan dolayı yapılan çalışmanın manevraya müsait olmaması ve mevziinin müdafaası için ancak kararlı adımların atılması gerekiyordu. Bunun için çok iyi mevziiler belirlenmesi şarttı. Bunun için genel savaşta dahi kullanılan ve çok işe yarayan kısımlardan oluşan, ön- arka- sağ- ve sola atışlara imkân sağlayan tabya yapımına başlandı. Bu tabyalar kuvvetli bir birlikte, mütarekeden sonra zaman zaman önce bir birinci; arkada ve hattın önünde bir ikinci hat müdafaası tertip ve tanzimi mevziinin bahis olmuş ve fakat o zaman dahi bu takdirde bilhassa ihtiyat-ı umumilerin istihdamı kısımlara ayrıldığından dolayı buna imkân görülememiştir. Nihayet, vazgeçilmiştir. Bugün doğal olarak Çatalca Hattı, heyet-i umumiyesiyle yalnız bir hat teşkil eder. 30 kmlik alan içerisinde 5 kmlik bir kısımda müthiş bir atış sahası, seddi, vücuda getirir. Daha geride sınıf müdafaa kollarından serbest kalınca 2 misli güce sahiptir. Ancak, Küçükçekmece gölü- Baruthane

derbinde- Arnavud Köy- Akpınar hattıdır ki; bir ikinci hat müdafaa olarak nazar- ı dikkate alınabilir. Nitekim hattın tahkimi meselesi bir zaman mütarekeden sonra uzun bir süre tetkik ve münakaşa edilmişti.

Çatalca Hattında karşılıklı iki düşman için hâkimiyet sağlamak ve bir çıkarma imkânı mevcut olmadıkça harekete geçmek söz konusu olmazdı. Ancak; cephe yarması mümkün olabilir. Durumun ehemmiyeti, daha 93 harbinde anlaşılmış, bundan sonra meşrutiyetin ilanına kadar daima önemini muhafaza edememişti. Şimdiki halde ise; kalanlardan bile pek çok kere istifade edildi. Etrafına yapılacak sahra istihkâmı için kuvvetli birer istinat noktası teşkil ediyordu ve böyle yapılmıştı. Fatih- Selimiye Tümenleri teşrin-i evvel ortalarından (11-20 Ekim) itibaren peyder pey hatta geldikçe tahkimat yapmaya başlamış 10 Kasım 1912 genel tahkimat başlayıncaya kadar bir hayli diz siperi ve boy siperi vesaire yapılmıştı.

28 Teşrinievvel'den (10 Kasım 1912) itibaren tekmil kıtalar tahkimata başlamıştı. Piyade atış hatları suret-i umumiye de kalacak surette ayarlanmıştı. Birçok mahallerde ise kademeli siperler yapılmıştı. Muharebe başlarken tahkimatın birçoğu boy siperi halini almıştı. Yalnız, kayalık yerlerde özellikle kuzeyde diz siperi halinde kalmıştı. Topçu suret-i umumiyede yukarı hatta kalmıştı. Topçu kumandanlığı tarafından her bataryaya ayrı ayrı mevzii gösterilmiş ampilasmanlar yapılmış,[127] cephenin her noktasında kayıtlı bataryaların atışını tevhit ve teksif hususu dikkate alınarak durumun muhafazası temin edilmiştir. Topçu genellikle, Meztar'da mevzii almıştı. Piyadeye 1,5 -2 km mesafede idi. Bazı münferit bataryalar piyadeyi takviye için ya da yakına sürülmüştü.

Mevzii dahilinde iyi bir hava yoktu. En iyi yol Hadımköy- Terkos idi. Bir hayli kol yolları açılmış olmasına rağmen yetersiz kalıyordu.

Tahkimata bir hayli tel örgüsü de verilmiş olmasına rağmen, bunlardan esaslı bir men şebekesi vücuda getirilememişti. (Bu münasebetle şunu da arz edelim ki; bir gün trenle İstanbul'dan 4-5 vagon tel örgüsü vesaire gelmiş ve bunların 2. Kolorduya verilmesi kararlaştırılmış. Şimendifer Sancaktepe'den sonra hayli müddet 2. Kolordunun gerisinde yardım ediyordu. Vagonlarla teli oraya kadar götürmek ve vermek en kestirme işti. Fakat Karargâh-ı Umûmî treni yolu kapamış bulunuyordu. Nihayet, dört vagon bizim trenin kuyruğuna en son gelmiş ve hep beraber büyük bir topluluk halinde yürümeye başlamıştık. Fakat yukarı hattı aşıp Çatalca ovasını görmeye başlar başlamaz Karargâh-ı Umûmîden "maruz kaldık" feryatları yükselmeye, düdük sesleri duyulmaya, tur kumandanları etraflarına şaşkın şaşkın bakmaya başladılar. Nihayet, çığlık makiniste kadar gitti ve durdu. Meğer ya makinist treni alır doğruca Bulgarlara götürürse? Yahut Bulgarlar uzun menzilli toplarla atışa başlarsa imiş? Bunun üzerine vagonları boşaltmadan geriye döndük ve kıtalar Sancaktepe'ye indirilen bu malzemeyi alıp

[127] Fransızca:*Emplacement*:Bataryaların yerlerine yerleştirilmesi manasında kullanılan Türkçeye bozularak alınan bir kelime. Kelimenin anlamlandırılmasında yardımcı olan Sayın Derya Tulga Bey'e teşekkür ederim. (Kasım Bolat)

taşıyıncaya kadar akla karayı seçtiler. Bu sebeple, şimendiferin müsait vaziyetinden hiç istifade edilmemiş oldu.)

Alaya kadar makamlar arasında iyi kötü telefon haberleşmesi sağlanıyordu.

Cephede en fena şey; birliklerin ve kıtaların testere rivayeti idi.[128] Düşman tarafından gözle görülür hiçbir şey yoktu. Bizim tekmil tahkimatımız; gidiş- geliş, ordugâh mahalleri vesaire suret-i umumiyede beyaz çadırlı ordugâhlarda idi. Ordugâhlar, atış hattının yakınlarına kadar devam ediyordu. Bir kaç gündür yağmurun arkası kesilmiş ise de, mıntıkanın killi toprağı nedeniyle her tarafta müthiş kaygan bir çamur tabakası vardı. O suretle ki; bütün canlı cansız varlıklar kemalen çamura sıvanmış, çamur rengine girmişti. Lastikli ayağa bir bez bağlamadan yürümek mümkün değildi. İki adımda çamur lastiği çıkarıyordu.

Gazi Muhtar Paşa'da 93 hatıratında en ziyade Çatalca Hattının çamurundan şikâyet eder. Birçok birlik ve teçhizat orada çamura gömülmüş, kurtarılamayarak ölmüş gitmişti.

[128] Hafız Hakkı Paşa'nın kitabında söylediği cin, peri ve dev hikâyelerinden birisi olma ihtimali var. (Kasım Bolat)

Çatalca'da Bulgarlar

Lüleburgaz meydan muharebesinden Çatalca önüne kadar olan 100 kmlik mesafeyi ancak 7 günde tamamlayan Bulgar Ordusunu, bu yürüyüş pek ziyade hırpalamıştı. Doğuya doğru attıkları her adım Bulgarların işini zorlaştırıyordu. Mesafenin uzun olmasının yanında, gün geçtikçe çoğalan ordu hastalıklarına 8 Kasım'dan itibaren kolera da katılmıştı. Bizde olduğu gibi bu orduda da kolera dehşete neden olmuştu. O suretle ki; Çatalca Hattı önüne gelen Bulgarlar sınırdan itibaren 200-250 kilometrelik bir sahayı aşan ve düşmanı yenerek buraya gelmiş bir ordu havasında değildi. Bulgar Ordusu maddi manevi çöküşünü belli eder durumdaydı. Bulgarların payitaht önüne gelmiş olmaları dahi onları motive etmiyordu. Daha muntazam ve mükemmel ordularda daha büyük mesafede tesirini gösterecek olan istila ordusu Bulgarların psikoloji durumunda büyük bozulmalara neden olmuştu. Görülen manzarada hayatlarından bezmiş bir durumları vardı. "nereye gidiyoruz? Bunun sonu nereye varacak? Türkler, günden güne kuvvetleniyor. Bu bizim diplomatlar da ne yapıyor? Biran evvel niye barış yapmıyorlar? Soruları günden güne kuvvetle daha açık dile getirilmeye başlanmıştı. Bilhassa, Ergene'den sonra gittikçe dağ manzarası alan arazide hareket etmek çok daha zor bir hale gelmişti. Her türlü tertibat boşa çıkıyor vaziyetteydi. Velhasıl, ordu nefsine ve kuvvetine itimadı kaybetmeye başlamıştı. Kendini düşman arazisi dâhilinde yolunu şaşırmış kaybolmuş bir vaziyette hissediyordu.

Bununla birlikte, Çatalca önüne geldikten hemen sonra şimdi de "ne yapalım?" meselesi ciddiyetle sorulmaya başlanmıştı. Yapacak şeyi bilmek gerekiyordu. Mademki karşıda düşman ordusu var veya var kabul ediliyor, bunun ortadan kalkması ilk yapılacak işti. Fakat buna karar verilmedi. Buna karar verilemediği içinde acaba başka yapacak ne var meselesi sorulmaya başlandı.

En basit fikir askeri burada geçirilecek her günün düşman lehine kazanılmış olacağını gösterebilirdi. Bu sebeple daha evvel her ne sebeple gelememiş olursa olsun 12 Kasım'da yanaşarak 13 Kasım'da taarruz etmek elzemdi. Fakat şu düşünce çemberi aynı kuvvetle devam ediyor ve bir türlü birisi baskın çıkmıyordu.

a) Vakit geçirmeyelim, hemen taarruz edelim. Düşmanı mahvedelim ve payitahtı zapt ederek barışı dikte edelim.

b) Fakat kuvvetimiz yeterli değildir. Çatalca Hattı çok kuvvetlidir. Düşmanın birçok ağır topları vardır. Bizim ağır toplarımız yok gibidir. Sonra muvaffak olamazsak şimdiye kadar müsait siyasi ve askeri vaziyet birden birer tersine dönerek aleyhimizde olabilir.

Bu psikolojik durum Karargâh-ı Umûmîden itibaren tekmil makamlarda hemen hemen aynı idi. Başkumandan Vekili Savof geldi. Uzun müzakerelerden ve harp meclislerinden sonra her harp meclisinin mukadder neticesi olarak şu sakat ve yarım karar ortaya çıktı.

“Bir keşif yapalım! Diyorlardı ki; tekmil kuvveti hazırlayalım, keşif taarruzu yapalım. Düşmanın zayıf yerini anladıktan sonra ihtiyatları hemen oraya teksif eder neticeyi o şekilde bulmaya çalışırız.

Fakat bu kararı her iki ordunun itibar edilen kumandanı sıfatıyla tatbike memur olan Radko Dimetriyef işi ciddi tutarak kesin bir taarruz yapmak fikrini iltizam eylemekte olduğundan ziyade görüleceği üzere nihayet meydana öyle bir tertip çıktı ki; keşif taarruzu bakış açısından pek fazla kuvvet birinci hatta konulmuş, kesin sonuç işe hiçbir yerde kâfi kuvvetle işe girişmemiş oldu. Elde kalan kuvvetli ihtiyatların ise istihdamı bir türlü bilinemedi.

Bu müzakereler ve tartışmalar doğal olarak uzun sürdü. Yorgun ve sarsılmış ordulardaki psikolojik durumu sonucunda herkes “aman acele etmeyelim, hazırlanalım” diyordu. Bu sebeple taarruz 17 Kasım’a kaldı. Halbuki geçirilen bu 5 gün zarfında ikmal ve hazırlık namına yine büyük bir şey yapılamadı. Çünkü bu menzil ve ikmal şartları dâhilinde yapılamazdı. Bu günler zarfında Tümenlerin birbirine olan bağlılıklarında da kopukluk oldu. Nihayet şu ikamet durumuna karar verildi.

1. Ordu: 10. Tümen Yenice-i Hristiyan- Kadıköy mıntıkasında

1. Tümen Çatalca- İnceğiz etrafında

6. Tümen Çatalca istasyonu- Gazaleddin arasında

3. Ordu

9. Tümen Çatalca- Kestanelik batı sırtlarında

3. Tümen Kalfa Köy havalisinde ileri kara kolları Dağyenice’de

4. Tümen ikinci hatta Ak Han etrafında

5. Tümen Belgrad’ın doğusunda

Süvari Tümeni de 16 Kasım’da hareket emri verildi. Tümen 17 Kasım’da Ak Virane ye geldi. İleri kıtalar Arnavud Köy- Koğuk Deresi- Mertenin çiftliği- Çatalca istasyonu- Gazaleddin- Oklalı- Kestanelik- Dağyenice Köy- Terkos gölü güneybatı köşesi hattına yerleşti.

Bizdekinin aksine olarak ordu kumandanları hattı defalarca baştan aşağı dolaştı, gördü. Tahkimat yapıldı. Müstahkem hatta karşı muharebe bataryalarının durumu tespit edildi. Bataryalar ampilasmanlara girdi. Cephane mümkün olduğu kadar ikmal edildi. Cephaneler için muharebe mıntıkaları ve hendekleri tespit edildi. Nihayet bu hazırlıkların cümlesi 16-17 Kasım akşamı kesin emir altına sokularak ilgili komut beklendi.

1. Ordunun 17 Kasım için taarruz tertibatı şöyleydi.

1. Tümen İskece Tabya

6. Tümen Ahmed Paşa- Mahmudiye (dahil) hattına taarruzla Sancaktepe'ye kadar yaracak.

10. Tümenden Alay 48-2 batarya ile Arnavud Köyüne ilerleyerek ve vaziyet müsait olursa Büyükçekmece köprüsünü zaptedecek.

1. Tugay 4 batarya ile Elbasan'ın bir kilometre doğusuna toplanacak ihtiyatı teşkil edecek. Bu suretle bu ordunun 6 Tugayının 5 i kesin sonuçta tahsis edilecektir.

3. Ordunun tertibatıda şöyleydi;

9. Tümen 2 Tugay ile 4. Tümenden birkaç Tugay Mekteb-i Harbiye tabyası (dahil) Çanakça hattına

3. Tümen: 3 Tugay Çanakça- Lazar Köy hattına

5. Tümen: bir Alay Midye'de bir Alay Karadenizle göl arasında, iki Tugayla 3. Tümenin gerisinde ihtiyatta

4. Tümen Metabakı iki Tugayıyla 9. Tümenin gerisinde ihtiyatta. Bu suretle 11 Tugaydan 6 Tugay kesin neticeyle mahallinde bir Tugay tali hedeflere karşı 4 Tugay da ihtiyatta bulunuyordu.

Bulgarların ağır topçusu; bir rivayete göre yoktu. Bir rivayete göre; yalnız 3 obüs bataryası Edirne'den gelebilmiş olup Akalan'ın 3 km doğusunda iki grup halinde mevziiye girmişti.

Bulgar eserlerinde kendi mevcutları 140.000- 150.000 ve 400 top olarak belirtiliyordu. Alman Erkan-ı Harbiye eserinde de 120- 140 bin olarak belirtiliyordu. Ve 9. Tümenin 3 Tugayı da gelmiş kabul ediliyor. (Doğru olması şüphelidir). Bu tertibat tahkik edilince ortaya şu durum çıkıyor.

1. Tümenin 2 Tugayı taarruz cephesi gayet müşkül araziden ilerleyerek 15 km doğruca

1. Tümenin 3 Tugayının taarruz cephesi 7-8 km ve doğruca

3. Tümenin 3 Tugayının taarruz cephesi 6-7 km idi.

Bu netice bize kesin sonucun hangi tarafta aranmak istenildiğini göstermez. Kuvvet cepheye münasip bir şekilde dağıtılmıştı. Hâlbuki takibe müsaitti. Kimi atışının uzaklığı dolayısıyla kesin neticeyi Bulgarların da tahmini olarak düşündükleri vecihle kuzeyde aramak lazımdı. Bu takdirde 1. Ordu cephelerini biraz daha büyük tutmakla beraber kuzeyde 3. Orduda uygun bir Tümen daha harbin hattına sokmak ve her Tugaya nihayet bir kilometrelik bir taarruz cephesi vermek ve böylece taarruzun en iyi şekilde oluşmasını sağlamaya çalışıldı. Bulgarlar, bizim hakkımızda oldukça doğru malumat

almışlardı. Yolda gelirken Çatalca istasyonunda birçok emirler ele geçirmişlerdi. Avrupa yoluyla da İstanbul'dan mühim haberler almışlardı. Nitekim bizim mevcudumuzu gerçekten de garip bir şekilde 80-100 bin olarak tahmin ediyorlardı. Tabyaları ve tahkimatı da yeterli derecede biliyorlardı.

Ancak; harp nizamına akıl erdirememişlerdi. Nitekim ordumuzda da akıl erdiremeyenler hala pek çoktu. Lüleburgaz muharebesinde ismini işittikleri 17-18. 23-24. Kolorduları hala mevcut zannediyorlar ve şaşırıyorlardı.

Çatalca Muharebesinde Osmanlı Ordusunun Durumu

3. Kolordu: 8. Tümen sağ taraf- Lazar Köy (dahil) cephesinde

9. Tümen Lazar Köy (hariç) Asım Paşa tabyası (hariç) cephesinde

7. Tümen Asım Paşa (dahil) Orcunlu (dahil) cephesinde

2. Kolordu: 4. Tümen Orcunlu- Mahmudiye tabyası (dahil) cephesinde

5. Tümen Mahmudiye Tabyası (hariç) Ahmed Paşa tabyası (hariç) cephesinde

12. Tümen Mahmud Paşa tabyasında ihtiyatta

1. Kolordu: 3. Tümen Ahmed Paşa tabyası (dahil) Bahşayiş Tabyası (dahil) cephesinde F 2 Bahşayiş Tabyası (hariç)

Bir müfreze Büyükçekmece Köprüsü üzerinde

1. Kolordudan müretteb: 29. Tümen ve Ereğli Kurukavak'ta

2. Kolordudan müretteb: Hadımköy kuzeybatısında Yassıviran ile Sancaktepe arasında

Amasya- Yozgat

3. Kolordudan müretteb: Karahisar- Fatih- Selimiye- Hacı Elmaslar Köyünde.

Süvari Tugayı Çilingir Köyünde

Birinci hat Tümenlerinin mümkün olanları 2-3 ü birinci hatta geri kalan Tümen ihtiyatında idi.

3 ve 1. Kolorduların kolordu ihtiyatları yoktu. Buna mukabil geride iki kolordu vardı.

Tertibat karşılıklı dakik ilerlerse;

Bulgar 1. Tümen, 2. Tümen ile 1.-2. 3. Tümen yani 16 taburla 18 tabura

6. 1.-2. Tümen F 3, 5. Tümen, 1. 3. Tümen, 4 Tümen yani 19 taburla 24 tabura

3. ve 9. Tümen, yani 24 taburla 17 tabura taarruz edecekti.

Bulgarların 5 Tugay yani 40 taburu ihtiyatta: Buna mukabil bizim de 12. Tümenden den müretteb 1-2 kolordu olarak 53 taburumuz ihtiyatta idi.

30. Tümen, Samsun Tümeni de gelmek üzere idi.

Bununla birlikte; durum aleyhimizeydi. Kesin netice mahallinde Bulgarlara karşı epeyi zayıf bulunuyorduk.

Çatalca Muharebesi

Osmanlı Karargâh-ı Umumiyesi muharebe hazırlığını az çok ifa etmiş olmakla beraber, evvelce de arz edildiği üzere en büyük meşkuliyeti barış dedikodusu olduğundan ruh ve kanaati itibariyle muharebeye tam manasıyla ısınamamıştı. Kendisi istemediği için düşmanın da muharebe etmek istemeyeceğini kabul etmek istiyordu.

Bununla birlikte, 16-17 Kasım gecesi huzursuz geçmiş ve 17'sinde büyük bir muharebe başlayacağı hiç tahmin edilmemişti. Bu sebeple, 4 Teşrinisani 1328 (17 Kasım 1912) sabahı bizim saatlerimize göre saat 6.30 öncesinde birden bire şiddetli bir top sesi başlayınca hepimiz birden gafletten uyandık. Bu ana kadar Karargâh-ı Umumi ne yapacağını şaşırdı. İlk defadır ki; muharebe heyecanı içinde kalıyordu. Bunun için ilk tesir Karargâh-ı Umumi üzerinde çok tesirli bir panik havası oluşturdu. Hepimiz sağa sola çarpmaya başladık. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi de kendini şaşırmış bir halde don- gömlekle kompartımandan vagon koridoruna fırlamış trenin 5-10 adım uzağındaki muhafız süvari bölüğüne hitaben avazı çıktığı kadar; bölük borazanları, çabuk çabuk umum ordu silah başı çal! Emrini tekraren vermeye başladı.

Gerçekten de akabinde borazanlar bu havayı çalmaya başlamıştı. Karargâh-ı Umûmînin 1 km kadar uzağında olan 2. Kolorduda da büyük telaş başladığı görülüyordu. Nihayet ortam biraz yatıştı. Akşama kadar Karargâh-ı Umûmînin cereyan eden muharebeye müdahalesi hemen mümkün olmadı. Yalnız, Üçüncü Kolordu birkaç gündür kendisine 19. Tümenin verilmesini istiyordu. Ama bu istekleri dikkate alınmadı. Muharebe başladıktan sonra; 1. Kolordu da kalan kuvveti alabilmesine müsaade edildi ve akşama kadar, Karargâh-ı Umûmî Sancaktepe'ye yukarı hattın gerisinde bir trende çalışmaya devam etti. Münferit zabitlerin bile bir iki km ileriye giderek muharebeyi hiç olmazsa seyretmesine dahi müsaade edilmedi. Telefon başında mütemadiyen makamlar meşgul olundu. İstim üzerinden bir lokomotif gelmiş, Karargâh trenine takılmış bizi Hadımköy'üne ve İstanbul'a çekmek için emre hazır bekliyordu. Muharebenin oluş tarzına gelince;

Cephede Bulgar 10. Tümen müfrezesi Büyükçekmece'ye doğru ilerliyorken bilhassa donanma atışı karşısında durdu. Muharebe sabit bir vaziyet aldı.

Cuma'da Bulgarların rivayetine göre saat 5:30 öncesinde bize göre saat 6:30 öncesinde şiddetli bir topçu düellosu başladı. Ve 9'a kadar devam etti. Bulgar topçusu bol cephane sarfıyla Fransız usulü derin teneşirlerle (Raffel endahtı) Osmanlı topçusunu aramak mağlup etmek istiyordu. Fakat suret-i umumiyede iyice bir surette Mestor mevziisine tayin edilmiş olan Osmanlı topçusunun yalnız olduğunu gören ve ekseriyetle mahkûm mevziide ve pek uzakta mevzii almış olan Bulgar topçusu hemen hiçbir tesir gösteremiyordu. Yapılan topçu atışında büyük çaplı bir kayıp olmuyordu. En büyük tesiri gelen şarapnel parçaları gösteriyordu. Bunun haricinde topçu düellosu Osmanlı topçusuna hemen hemen hiçbir zarar vermemiştir.

Saat 9'dan itibaren piyade taarruzu başladı. Bulgarlar uzun ve 2-3 adım aralıklı avcı hatlarını yakın mesafelerle birbirleri arasından kademeli olarak sevk etmek suretiyle karşıki sırttan itmeye ve Çatalca ovasından ilerlemeye başladılar. Geceden gerektiği gibi istifade edilmemişti. Münferit bataryalarda piyade hatları arasından süratli bir şekilde ilerleyerek yakın mesafelerde mevziiye girmek maksadıyla geliyorlardı. Bu vaziyet Osmanlı topçusuna pek müsait hedefler gösterdi. Birkaç gündür, münferit Tümenler çatal teşkil suretiyle kendi mıntıkaları dahilinde oldukça iyi bir surette taktir mesafeler kat etmiş olan Osmanlı bataryaları bu hedeflere şiddetle atış yapmıştır. Bulgar bataryalarının bir kısmı birçok zayiat vererek geriye döndü. Gazaleddin civarında Karasu vadisine kadar sokulan bir batarya açıkta mevziiye girerek ancak birkaç mermi atabildi. Daha sonra şiddetli atışa maruz kalınca birçok zayiat vermeye başladı. Bundan dolayı birliklerin topları bırakıp kaçtığı görüldü. Ve bu batarya akşama kadar bir daha tesir gösteremedi.

Bu şartlar altında, Bulgar piyadesinin ilerlemesi çok müşkül ve zayiatlar oldu. 1. Tümen piyadeleri kendi cephesindeki bataklığa gömüldü kaldı. Hedef hattına 6-7 yüz metreden ziyade sokulamadı. Çekmece körfezindeki bataryaların uzun atışı bunun sağ tarafını oldukça hırpalamıştı.

6. Tümen başlangıçta daha ziyade muvaffak oldu. Mahmud Paşa tabyasının daha ilerisinde kâin olup işgal edilmemiş olan Otluk tabyaya girdi ve fakat ön tarafından ve bilhassa sol taraftan tesadüf eden şiddetli topçu piyade atışları karşısında tabyayı tahliye ederek birkaç yüz metre uzağa çekilmek mecburiyetinde kaldı ve burada durdu. Bu suretle 1. Ordunun taarruzu durmuştu. Akşama kadar; mevzii münferit ilerleme teşebbüsleri olduysa da her şeyi kanlı surette kırıldı. Bundan dolayı terk etmeye muvaffak olamadı.

Osmanlı 1. Kolordu kendi yağıyla kavruldu. Takviye edilmedi. Hatta muharebe son bulduğu zaman sol taraf Tümeninin ihtiyat Alayı sağındaki Tümenin bir iki taburu muharebeye girmemiş bulunuyordu.

2. Kolordu sol tarafı da bu taarruz karşısındaki 4. Tümen 5. Tümen muayyenli 12. Tümen ile takviyeye lüzum görmemişti.

Bununla birlikte, mütareke faslını tehdit vazifesiyle gizlediği zaman görüldü ki; açık araziden uzun mesafeler kat'ına mecbur olan Bulgar piyadesi hafriyata pek büyük ehemmiyet vermişti. En ileriki hatlarda bile münferit yere yatmış avcı çukurları halinde silsile hafriyatlar vardı. Bunların daha gerisinde 30-50-100-1000 metre mesafe kademeli olarak geriye doğru gidince tedricen diz siperleri haline gelmiş birçok münferit çukurlardan oluşmuş Bulgar piyadesi hatları her takviyeye mecbur oldukça kazma-küreğe müracaat etmiş, arkadan gelenlerde önde buldukları çukurları tedricen takviye etmişti. Buna rağmen birinci ordu piyadesi çok ağır zayiata uğramıştı. Bir müstahkem hatta açık araziden ve evvelce belirlemek mümkün olduğu kadar yakına sokulmadan uzak mesafeden başlamak suretiyle yapılacak bir sahra taarruzunda cephe muharebesinde muvaffak olmak düşüncesi karşısında atılacak adımın daha dikkatli olması gerekiyordu. Bu durumun mümkünatı anlaşılmıştı. Topçu düellosu esnasında piyade ilerlememiş, yani

piyade ile topçu ortak hareket etmemiş olduğundan bu düello neticesi esasen pek müşkül olan Bulgar tarafına vaziyetini daha ziyade düzeltmesine imkân sağlamıştı. Gerçekten, yalnız Mahmudiye civarındaki Mestor bir bataryamıza 17 ve 18 Kasım'da Bulgarlar 4.000 den fazla mermi sarf ettikleri halde zayiatımız bir şehitle 4 yaralıdan ve bir kırık tekerlekten ibaret kalmıştı.

3. Ordu cephesine gelince; burada da mukavemet aynı suretle devam ediyordu. 9 evvelde piyade taarruzu ile daha da büyük bir boyut kazandı.

Tümen 9: sağ tarafıyla iki Tugayıyla Mekteb-i Harbiye tabyasına- Peyker Paşa tabyasına bir Tugayıyla Asım Paşa tabyasına taarruz etti. Tugaylarda ikişer Alay ve Alayların üçer taburu cenahvari birinci hattında her Alayın bir taburu ihtiyatta idi.

Mekteb-i Harbiyeye doğru ilerleyen kuvvetleri başlangıcı terk edemedi. Saat 4:30 sonrasında gayet donanımlı bir kesif topçu atışı tabyaya denk geldiği sırada ki hakiki bir trampet atışı halinde idi- piyade bir daha taarruza kalktıysa da ilerlemeler geriye; Gazaleddin'e doğru çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Tabyanın önünde 2.000 kadar ölü ve yaralı kalmıştı. (Alman Erkân-ı Harbiye eseri bu taarruzun 6. Tümen sol tarafıyla yapıldığını yazıyorsa da Bulgar emirlerine nazaran 9. Tümen sağ tarafının yapmış olması lazımdır.) Peyker Paşa üzerinde taarruz yapan Tugay Orcunlu toplama hattına sıkışmış atışlar altında zor bela tutunmuştu.

Asım Paşa'ya ilerleyen Tugayın sağındaki 17. Alay aynı surette Asım Paşa - Peyker Paşa tabyaları arasındaki toplanma hattında elim bir vaziyete düşmüş, durmuştu. Tekrar eden taarruz teşebbüsleri nihayetinde saat 3 sonrasında hücuma mecbur olmak ve dere batısına atışmıştı. Alay 3.200 mevcudunun 1000 den fazlasını kaybetmişti. Fakat Osmanlılar, bir mukabil taarruz yapmadığından dere boyunda tekrar durmaya muvaffak olmuştu. Bu Tugayın solundaki Alay 4 Bulgar topçusunun müteessir toplanması altında Asım Paşa tabyasının 2-3 yüz metre önüne gelmiş, burada hafriyat yaparak yerleşmiş ve kalmıştı. Bu suretle akşam oldu. 9. Tümen cephesinde de hiçbir netice elde edememişti.

3. Tümene gelince; Dağyenice ve Lazar Köyünden bir Tugayıyla taarruza kalkmıştı. Fakat bunlarda Osmanlı tahkimatının karşısında ve sınır mesafesinden ziyade terk edemeyerek tahkimat yapıp kalmaya mecbur olmuştu. 3. Ordu taarruzu karşısında 2. Kolordu sağ tarafını 12. Tümenden bir miktar kuvvetle takviye etmiş, 3. Kolordu da akşama doğru gelen 29. Tümenin birer Alayını 8. 9. Tümene vermek suretiyle cepheye kadar ithal etmişti. Diğer ihtiyat kuvvetleri olduğu gibi duruyordu.

Bu suretle; gün Bulgarlar lehine hiçbir muvaffakiyet kaydetmeden son buldu. Saat 4 sonrasında başlayan şiddetli fırtına ve yağmurda harekâtın gevşemesine sebep olmuştu.

Akalan civarında yüksek Çatal Kayadan muharebeyi seyretmekte olan Savof, Radko Dimitriyef vaziyetten her halde memnun değildiler. Eğer maksat keşifse; anlaşılmıştı. Düşman kuvvetliydi. Müessir piyade ve topçu atışını cephe önünde teksif ediyordu. Hattın müdafaasına karar verilmişti. Ve hücum etmek niyetinde değildi. Yok,

maksat ciddi bir taarruz ise; ilk adım muvaffak olmuştu. Bununla birlikte yeni bir karar alınması gerekiyordu.

Ya vaz geçilecek veyahut yeni bir taarruz için daha planlı ve etkili kararlar alınacaktı. Bir aralık kıtalar olduğu yerde tutularak ve geceden istifade edilerek sistematik bir müstahkem oluşturup sahra taarruzu düşünülmüş, fakat bundan vazgeçilmişti.

Savof ise; yeni bir emir vermeden yeni bir karar kesinleştirmeden geceleyin trene binerek Kırkkilise'ye çekilmiş gitmişti. Osmanlıların bugünkü zayiatı toplam; 3-4 yüz arasındaydı.

4-5 Teşrinisani Gecesi [17-18 Kasım 1912]

Fırtınalar ve yağmurlar gece düşmana yaklaşmak için pek müsaitti. Fakat Bulgar orduları böyle bir emir almamıştı. Henüz çekilmek emri de verilmemiş olduğundan kıtalar kendi hallerine bırakılmıştı. Yapacakları davranış kendi teşebbüslerine kalıyordu.

Bu sebeple Asım Paşa önündeki 4. Alay'ın bir taburu karanlık bastıktan sonra taarruz ederek tabyanın ileri siperlerini zapt etmişti. Fakat cephanesini bitirmiş ve yardımsız kalarak münferiden bulunurken bir mukabil taarruzla hemen tekmil rabıtanını kaybetmek suretiyle atışmış, fakat yine tabyanın birkaç yüz metre mesafesinde tutunarak sabahı beklemeye başlamıştı. 3. Tümenin sağ tarafında ileri tabya karşısında bulunmakta olan Alay 9 un bir taburu sabaha karşı sessiz sedasız ilerleyerek bu tabyaya girmiş ve buradaki redif Alaiye taburunu süngü ile imha etmişti. (650 den fazla zayiat). Fakat bu zayiatı geriye haber vermemiş veya verilmişse bile geriden Alay ve Tugaydan bir teşebbüs yapılmamış olduğundan sabah olduğu sıralarda bu tabura burada münferiden bulunmakta idi.

Bugünün muharebesi Osmanlı Karargâh-ı Umûmîsinde "düşman keşif taarruzu yaptı, asıl taarruz yarın icra olunacaktır" hissini uyandırmıştı. 17-18 Kasım'da verilen ordu emrinde hareket ve muharebe hakkında esaslı hiçbir şey söylenmiyor, gece baskınından ihtiraz edilmesi zikrediliyordu.

Sabah olunca, Karargâh-ı Umûmî, Muhtar Paşanın Karargâhıyla beraber yaralandığını düşmanın geceleyin hattı yarmış olduğu ve zayiatın sağ tarafta fenalaştığı vesaire hakkında birbirini müteakip birçok haberler aldı. Fakat Karargâh-ı Umûmî bu sabah erkenden yeni bir unsur ilave etmişti.

Ahmet İzzet Paşa hazretleri bu haberi aldıkları zaman zarfına büyük bir tesir kendilerinde ortaya çıkmıştı. Abuk Ahmed Paşa'ya sağ tarafın kumandası muvakkaten tevdi olundu.

Vakanın mahiyetine gelince;

Muhtar Paşa, 17 Kasım muharebesinin neticesinden kendi hesabına ve kendi cephesi için memnun olmuştu. Cephenin çeşitli kısımlarında zayiatın aslında sanıldığı gibi çok olmadığını öğrenmişti. Bunun üzerine 18 Kasım sabahı kendi kolordusunun kısımlarıyla bir karşı taarruz yapmaya karar vermiş ve hazırlık emrini vermişti.

Geceleyin savaş hattını dolaşan ve sabaha karşı Karargâha gelen Erkân-ı Harbiye zabitanı her tarafta vaziyetin muvaffak olduğunu söylemişti. Bunun üzerine 18 Kasım sabahı Muhtar Paşa, Karargâhıyla beraber vaziyeti yerinde görmek ve taarruz emrini vermek üzere yola çıkmış ve ileri tabyaya giderek araziyi dolaşmaya başlamıştı. Gece sabaha karşı olup durumdan kimsenin haberi yoktu. Tabyaya yaklaşırken geriye doğru birçok firariler gitmekte olduğu görülmüş bunlar bir taraftan çevrilmekle beraber diğer taraftan bir şey anlaşılmamıştı.

Tabyaya 3-5 yüz metre yaklaşınca tabya dâhilinde ehemmiyeti meçhul bir takım harekât görülmüş bunun üzerine Erkân-ı Harbiye reisi ile bir Erkân-ı Harp zabiti fırlayarak ileriye gitmişti. Bunlar tabyanın 20-30 metre mesafesine gelince içinde Bulgarların olduğunu görmüş aynı zamanda atış almışlardı. Bu atış, üzerine Karargâh hemen geriye dönmüşse de Muhtar Paşa, Erkan-ı Harbiye reisi, bir Erkan-ı Harp zabiti ve bir emir zabiti yaralanmıştı.

Alaiye [Alanya] Taburu

Alaiye taburuna gelince; bu tabur 17 Kasım günü akşam olduktan sonra bu mıntıkadaki kumandanlar tarafından ileri tabyanın ilerisinde de kıtalarımız var zannıyla- ki en mühim nokta budur. Kıta kumandanları kendi kıtasına hâkim değilmiş- bunu oraya göndermişler. Bu tabur da ilerimizde bizim asker var diye buraya gelmiş ve zaten yorgun olduğundan bir nöbetçi bile çıkarmayarak alaturka tabur kumandanından itibaren herkes uykuya dalmış. İşte bu uyku esnasındadır ki; sabaha karşı Bulgar taburu gelmiş ve cümlesini süngü ile şehit etmişti. Vak'a o kadar sessiz olmuş ki; tabyanın birkaç yüz metre ilerisindeki kıtalar bile bunu sabaha kadar duymamıştı. Sabah olduktan sonra araya Bulgar girmiş olduğu görülünce tedricen durumlarını kontrol etmeye başlayınca bir panik havası oluşmuş. İşte bu sırada Muhtar Paşa yetişerek durumdan haberdar olmuş.

Muhtar Paşa ağır surette yaralanmakla beraber kendine güveni kaybetmeyerek, hemen ihtiyattaki 29. Tümen'nın bir Alayına Ayvatlı tabyadaki topçuya lazım gelen emirleri vermiş ve biraz sonra bu münferit Bulgar taburuna amansız bir taarruz yapılmıştı. Bu taarruz karşısında saat 10 sıralarında Bulgar taburu da bilmukabele vahim zayiatı vererek perakendeleri geriye çekmiş boşluk kapanmıştı. Daha garibi bu perakendeler meydana çıkınca Bulgarlar bunları düşmandır diye top atışına tutmuş, sabah boyunca sis olduğundan Bulgarlarda vaziyeti görememiş ve bir şey yapamamışlardı. Yoksa bu taburu bir Alay bir Tugay derhal takviye etseydi yüzde 99 hüküm edebilirim ki; Çatalca Hattı gayet parlak olarak yarılmış ve sükût etmiş bulunurdu. Düşmanın irtibatsızlığı, teşebbüssüzlüğü vaziyeti kurtarmıştı.

Bulgarların diğer kıtaları geceden istifade ederek suret-i umumiyede geriye çekilmiş, müessir atış menzili haricine çıkmışlardı. İleri de yalnız, ileri tabyadaki taburla, Asım Paşa önündeki Alayı 4 kalmıştı. Sis açıldıktan sonra bu Alay 4 de rastlayan şiddetli atışlar altında mahvolurcasına zayiata uğramış ve panik halinde Tümenlerine can atmıştı.

Bunun üzerine ihtiyattaki Tümen 4 Tugayı derhal ileri sürmüşse de bu Tugay 3. Tümen ile 9. Tümen arasında, Alay 4 ve Alay 29 un felaketiyle tahsil eden boşluğu kapamakla iktifa etmiş bir taarruz teşebbüsü yapılmıştı.

Akşama kadar aralıklarla şiddetli topçu atışları olmuş, suret-i umumiye de muharebe takviye alır olmuştur. Bulgarlar bir şey yapmadığı gibi biz de büyük küçük mukayesede bir şey düşünmemiş, emir etmemiş, yapmamıştık.

Bulgarların bu iki günlük zayiatı kendi ifadeleriyle 10.000 i geçmişti. Bizimki ise Alaiye taburu dâhil olarak 1.200- 1.300 arasında idi.

Bulgar muvaffakiyeti kendi psikolojik durumları üzerinde pek müessir olmuştu. Yakın bir zamanda vaziyeti düzeltmek için ümitleri yoktu. Açlık, yorgunluk, hastalık en yüksek mertebesine varmış, ikmal imkânları büsbütün ortadan kalkar olmuştu.

Harbin başlangıcına nazaran muharip mevcutları yüzde 50, hatta yüzde 30'a düşmüş olduğu görülüyordu. Şimendifer işlemeye başlamışsa da pek az hasılat veriyordu.

Bu sebeple Bulgar Ordusu evvelce görüldüğü üzere mütarekeden kaçarken ileri de arz edileceği üzere derhal mütarekeye yanaştı ve 19 Kasım'dan itibaren bir hazırlık durumu ortaya çıktı.

18 Kasım akşamı, kıtalara dere batısına çekilmek emri verildi. Zaten dere doğusunda pek az kalmış olan kıtada çekildi.

19 Kasım'da Çanakça ve Lazar köyünden bazı taarruz teşebbüsleri olduysa da püskürtüldü. Bugün Gazaleddin doğusundaki tepede birleşen Bulgar taburu da 19-20 Kasım'da 2. Kolordudaki bir taburu ve Alay 35 in bir taburu tarafından süngü hücumuyla ve ağır zayiatla tard edilerek bu kıtalar dere batısında bu ufak tepeye yerleşti.

Bu esnada bir de Dar Boğaz muharebesi cereyan etmişti.

Çatalca Hattına ordu çekildiği zaman Denizli Tümeninden gelmiş olan 4 tabur Tümen kumandanı Erkân- ı Harp kaymakamı Tevfik Bey burada durmaktan korkmuştu. Deniz yakın ve ancak takviye ve himayeye hazır Harbiye sınıfının mevcut bulunmasına rağmen; 14 Kasım'da Sadarete; Harbiye Nezaretine, Bahriye Nezaretine, dâhiliye Nezaretine hatta meşihat makamına gayet telaşlı feryatnameler Terkos- İstanbul telgraf hattı vasıtasıyla iblağ etmiş ve bunlar toplanarak Karargâh-ı Umûmî gelmişti; "Allah aşkına, kuvvet ve top istiyoruz. İstanbul'un tehlikede olduğunu" söylüyordu.

Karargâh-ı Umumi, buna canı sıkılmış kendisini azlederek Alman kaymakam Lufusi, Denizli Tümeni kumandanlığına tayin etmişti. Bu kuvvetin karşısında ormanın doğusunda bir Bulgar Alayı vardı. Ve bu Alaya güneydeki topçu yardım ediyordu.

17 Kasım'da burada mevzii çapında bir işgal muharebesi oldu. Fakat 17-18 Kasım'da Muhtar Paşa'nın 18 Kasım için taarruz maksadına ve emrine vakıf olan Lusufi,[129] 18 Kasım sabahı kendi taarruza geçti. Filo ile ortak hareketi temin etti. Tevfik Bey emrinde yerinde durmaya aciz olan arslan askerimiz Lusuf'un müessir, pederane ve vakıfane sevk ve idaresi altında Bulgarlara taarruz etti.

Bulgarların 600 metre mesafesine kadar sokuldu. Bulgarlar bundan çok mütessir olduklarından hemen Midye'deki Alayın iki taburunu yola çıkarmışlardı. Ve 19 Kasım'da bu taburla da buraya yetişmişti.

Vaziyete vakıf olmayan ve hiçbir taraftan emir almayan Lusuf bugün de taarruza devam etmiş iki misli Bulgarlara 150-200 metre kadar sokulmuştu. İşte bu vakayı Karargâh- I Umumiye bugün Lusuf'un İstanbul üzerinden gelen bir telgrafla anlamış, Muhtar Paşa'nın taarruz maksadına da ancak bu suretle vakıf olmuş; derhal geri çekilmek emrini göndermişti.

---

[129] Özellikle II. Abdülhamid döneminden itibaren Osmanlı Devletinde Almanlar birçok konuda kendilerini net bir şekilde göstermeye başladılar. Bu durum askeri alanda daha somut bir hale geldi. Pek çok Alman komutan Osmanlı devletinde Türk askerlerini eğitmeye başladı. Osmanlı ve Almanya konusunda detaylı bilgi için lütfen bakınız. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş, İstanbul:2008

Lusuf, 19-20 Kasım'da eski mevziiye çekilmiş. Dar Boğaz muharebesi de böyle son bulmuştu. 20 Kasım'da Tümen 30 ile Alay 9 da gelmiş ve orduya katılmıştı.

Çatalca muharebesi bu suretle menfi bir Osmanlı muvaffakiyeti olarak son bulmuş oldu. Acaba bunu müspet bir muzafferiyete tahvil etmek mümkün olabilir miydi? Elde henüz mühim taze ihtiyat kuvvetleri vardı eğer bu kıtalar itimada değer olsa 18 Kasım'da yapılacak büyük bir mukayese de bir mukabil taarruz hassaten Bulgar 3. Ordusunu belki fena vaziyete sokabilirdi. Fakat elde ne böyle hazır bir kıta nede bu işin başına çıkacağına inanmış bir kumandan vardı. Bununla birlikte yapılamazdı, yapılsaydı şayet; Muhtar Paşa yaralanmayarak taarruz maksadını hayata geçirseydi ben öyle zannediyorum ki o zamanki maddi- manevi vaziyet neticesi bu ancak felaketi mucip olurdu. Türk ordusunu taarruz ordusu haline getirmek için yapılacak çok şey vardı.

Bununla birlikte iş doğal haline girdi. Ve bir surette mütareke akt edildi. Kırkkilise Lüleburgaz'da mağlup olan ya da daha doğru bir tabirle mevkiiyi terk eden Osmanlı ordusu Çatalca Hattında ne gibi çabayla düşmanın taarruzunu kırmıştı?

Önemli sebeplerin büyük kısmı düşman ordusunda saklıdır. Daha öncekileri dikkate almak bile; Bulgaristan prensliğinin teşkilinden itibaren Türk ve Müslüman aleyhine Bulgar efkârı mütemadiyen tahrik, bu babda her türlü propaganda ile ezmeye çalışmış olmakla beraber Bulgaristan'da Türkler aleyhine henüz kâfi derecede nefse emniyet ve itimat husule gelmemişti. Hala Bulgaristan'da Büyük Osmanlı Devleti'nin azamet ve gücünü gözünde büyüten, büyük Osmanlı Devleti'nin tabiliğini unutamayan münferit Türkün kahramanlığını ve iyi bir sevk ve idare altında nasıl kolaylıkla Plevne harikasını vücuda getireceğini bilen insanlar vardı. Ve bütün yeni nesil hiçte teşvik amiz miras terk etmemişti.

Balkan harbi kitabının birinci cildinde seferberlik devrinde, Bulgar süvari Tümeninin de psikolojik durumunu gösteren satırlar bize bu hususu kâfi surette gösterir. Bununla birlikte Bulgar neferi Türk neferi karşısında kolayca cüretkâr, müteşebbis olamıyordu. Türkün ağır kahramanlığına, aleyhte her hangi bir durum zuhur ederse hemen karşılık verileceği muhakkaktı.

Süloğlu savaşlarında sevk ve idaresiz bir Türk taarruzu karşısında kalır kalmaz geceleyin soluğu ta Sarı Taşlıyan'da almalarına her halde bu psikolojik durum pek ziyade etki etmiştir. İçinde nihayet zayıf iki seyyar Tümen çıktığını gözleriyle gören Bulgar başkumandanlığı Lüleburgaz'a yürürken Edirne karşısına tam 72 taburu bu psikoloji ile terke mecburiyet görmüştü. Lüleburgaz muharebeleri bu psikolojik durumu değiştirmeye bir faktör olamamıştı. Bulgar 5. Tümeni birçok defa hayat ve memat arasında kalmış, karşısındaki İzmir Tümeni panik yapıp kaçarken Bulgar Birinci ve Onuncu Tümenleri kendilerini mağlup ad etmişlerdi. Karaağaç'ta bir Alay hücuma kaldırmak için Radko Dimitriyef'in sancak elde meydan muharebede görünmesi lazım gelmişti. Bununla birlikte, Çatalca önüne gelen Bulgar neferi karşısında birçok tahkimatla bezenmiş bu istihkâmı görünce derhal manevi kuvvetinde birkaç derece daha kayıplar olmuştu. Taarruz ederken kendisinde hâkim olan his; biz bu hatta olacağız, fakat geçemeyeceğiz,

kanaati idi. Nitekim Radko Dimitriyef'de Savof'ta bir türlü bu hatta bir taarruz kararını verememiş, kumandanların psikolojik durumu elbet efrada yansımıştı. 2. olarak, Bulgar Ordusu maddi olaraktan sarsılmıştı. Bir aylık seferin zayiatı hemen ikmal edilmemiş, artan açıklık, kuru ekmek günleri birlikleri bedenen düşürmüş, yağmur, soğuk, çamur hastalık en nihayet kolera elim tesirini göstermişti. Müslüman ahalinin muhacereti yüzünden değişik bir arazi halini alan Trakya, ucu bucağı bitmez ve görünmez gibi yapılan yürüyüşler insanlar üzerinde durgunluk meydana getirmişti.

Herkes artık barışı bekliyordu. Bulgarlar arasında tabandan sıkıntı belirten sesler yükseliyordu. Örneğin; "şimdiye kadar çok sıkıntı çektik, artık yaşayarak güzel günler görmek hakkımız" demeye başlamışlardı. Barış ise bir türlü olmuyordu. Çünkü Bulgarlar için uygun fırsat ve şartlar henüz sağlanamamıştı.

Zayıf orduların yapacağı istila harplerinde kendisini pek çabuk gösterecek bedeni ve fikri adalet, Bulgar Ordusunda da kendisini tamamen göstermeye başlamıştı. Bunların hepsinin fevkinde olan bir sebepte; Bulgar kumandanlığının itimat zaferi kaybolmuş olmasıydı. Mevcut kuvveti topu (Çatalca) hattın taarruza kâfi görmüyordu. Bu psikolojik durum sonunda sevk ve idarede gördüğümüz yarım tedbiri doğurmuştu Bu şartlar altında Bulgar Ordusunun muvaffak olması cidden pek büyük bir başarı olurdu.

Osmanlı Ordusu

Osmanlı ordusuna gelince, Kırkkilise muharebesinden beri Osmanlı ordusu henüz seferberliği, toplanmayı ve ikmalini tamamlamamıştı. Nizamiye taburları 100-150 raddesine düşmüş, mevcut boşlukları dolduran birlikler ve bunların zabitleri birbirini öğrenemeden, birbirine ısınamadan, birlikler silahını doldurmasını bile anlayamadan en zor harp şekli olan tesadüfi muharebede taarruza sevk edilmişti. Doğal olarak ilk temasta dağıldı. Hiç silahaltına gelmemiş zabit ve asker ile karakteri zayıf birliklerin mühim bir kısmı kaçtı ve ortadan kayboldu.

Kırkkilise'den daha zayıf mukavemet göstermesi lazım gelen bu ordu Lüleburgaz'da 3-5 gün dayandığını ve hatta taarruza geçerek düşmanı sarsmış olduğunu görüyoruz. Fakat bu netice birliklerin itibarını düşününce hiçte tesadüfi değildir. Kırkkilise'de 700-800 mevcutla muharebeye giren taburlar bu defa 3-4 yüz mevcutla muharebeye girmesine rağmen bu birlikler Kırkkilise'ye nazaran biraz daha süzülmüş bir kısmı da terk etmişti. Talim ve terbiye görmüş veya fıtraten metin olanlar barış altında kalmış 4-5 gündür zabitleriyle birbirlerine daha iyi kaynaşmışlardı. Bununla birlikte mevcutlarının az olmasına rağmen sanıldığı maddi manevi yönden sarsılmış zannediliyordu. Ancak gerçekte, Kırkkilise'den daha ziyade vurucu bir kuvvete sahipti. Kırkkilise Lüleburgaz paniği orduyu ilk olarak tasfiyeye maruz bırakmıştı.

Çatalca'da ise, tasfiye doğal olarak daha esaslı surette ortaya çıkmıştı. Gerek bedenin, gerek kalben ve ruhen talim ve terbiyece zayıf olan birlikler kaçmak, dağılmak suretiyle büsbütün orduda uzaklaşmış geride en ziyade güvenilebilir ve dikkate değer unsurlar kalmıştı. Bir buçuk aydır zabitanın etrafında bulunan birlikler artık kâfi derecede el altına girmiş bulunuyorlardı.

Bununla birlikte, Çatalca'daki birlikler Kırkkilise'ye ve Lüleburgaz'dakine nisbetle yüksek bir kıymet-i ferdiyeye sahipti. Yalnız, şu nokta dikkate değerdir. Bir panik, bir hücum orduyu manen sarsacak mühim bir müessir olduğu halde bu husus Osmanlı ordusu üzerinde neden imhakâr bir tesir göstermemiştir. Bu bendenizce; sırf Türklere, Müslümana mahsus olan yaratılış ve ruhi bir özelliktir. Herkesin ruhunda mahiyetini tahlil ve idrak edemediği bir durum vardır. Buna ilaveten kaza ve kadere tevekkül ve itimat Türk askeri üzerinde tesirini göstermiştir. Diğer ordularda olmayan bu durum Balkan savaşlarında kendisini göstermiştir.

Diğer taraftan Çatalca muharebesinde birliklerin başarısı kolay olmadı. Kırkkilise'de kendisinden, taarruz ne demektir, nasıl yapılır, bu öğretilmeden bu babda hiçbir fikri olmadan taarruz etmek istenmişti. Doğal olarak istenileni beceremedi. Burada ise vazifesi basitti. "şurada oturacaksın, ölünceye kadar elindeki silahı kullanacaksın" denilmişti. Bu vazifeyi ise nefer ruhu pekiyi anlamış ve kavramıştı. Diğer taraftan kendisi bir buçuk aydır görmediği ve daha fazlasını istemeye alışmamış olduğu derecede birkaç gündür rahat etmiş, dinlenmiş, az çok karnı doymuş, düşman atışının tesirini görmüştü. Gözünde büyüttüğü tahkimat ve tabyaları görmüş arkasında birçok topların ve kayıtlı cephane sandıklarının yığıldığını anlamış düşmanı ayağı altında mahkûm bir halde

görmüş, sağında soluna bakınca diğer arkadaşlarıyla dirsek dirseğe olduğunu ve Lüleburgaz'da Kırkkilise'de ki gibi münferit kıtalar halinde olduğunu anlamış ve el birliğiyle bir iş yapılacağını kavramıştı. Neferin maddi manevi gözü doymaya başlamıştı. İşte bunlar nefse, silaha itimadını vazifesini kâfi surette takviye etmişti.

Kolera ise; tevekkül ve mukadderata iman edilmesinden dolayı askere çok fazla darbe vurmamıştı. Ve "kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş" sözü bu defa kuvvet teşkil etmişti.

Küçük sevk ve idareden istenen vazifede bu defa zayıf talim ve terbiye ve vukufla mütenasipti. Sebat, takviye kişisel teşebbüsler halinde kendini gösteriyordu.

Bununla birlikte Osmanlı ordusu bu defa düşmanın gücüne mukabil daha yüksek bir vaziyet alması lazımdı. Bu hem ruhi hem de ferdi olması gerektiği gibiydi. Güçler tesirini ister istemez gösterecekti. Netice buna muvaffak çıktı. Bu münasebette şu hususlarda dikkat değer.

Osmanlı ordusu öteden beri diğer devletlerin hemen hemen hepsine karşılık gelecek bir askeri teşkilat kurmuştu. Meşrutiyetin ilanından sonra da bu esasa sadık kalındı. Balkan Harbi ve seferberliği ilan edildiği sırada askeri teşkilat kadrosu 1.100 taburu geçiyordu. Hâlbuki bu teşkilatı faal hale getirmek imkânı yoktu. Bu teşkilat düşman karşısında aynen muhafaza edilmek istenirse düşmana yalnız bir iskelet çıkarılmış olacaktı. Nitekim öyle de oldu.

Çatalca'da ise 300 den fazla taburdan ancak 160 tabur teşkil edilmiş ve bu taburları kâfi zabit ile iyi efradla teşkil etmek ve silahlandırmak mümkün olmuştu. Yani özetle şunu söyleyebiliriz. Ordunun güçlü ve başarıya ulaşması için illaki sayılarının ve teçhizatının fazla olması gerekmiyor. Sayıları ve teçhizatı donanımlı ve fazla olmasına rağmen, maddi manevi çöküntü içinde olması ve her an kaçar pozisyonda bulunması ordunun yapısını bozmaktadır. Oysaki sayı ve teçhizat bakımından zayıf ama maddi manevi yönden kuvvetli disiplin altında kalabilen güçlü orduların olması, muharebede zaman zaman başarıya ulaşmada çok daha etkili olmaktadır.

Çatalca'da muvaffakiyet sevk ve idare itibariyle; bendenizce şu hususta bir kere daha ispat edilmiştir.

Harekât bölgeleri üzerinde hareket mecburiyetinde kalan küçük ordular, harbi ancak manevra kuvvetiyle kazanmayı ümit edebilirler. Böyle bir vaziyette bulunan ordu bilhassa hareket edeceği takdirde bir cephe üzerinde kuvvetini taksim ederek ve her tarafta aynı kuvvette taksim ederek her tarafta aynı kuvvette veya aynı zafiyette olarak birinci hatta beklerse düşmanın taarruzunda her tarafta düçar felaket olması tehlikesindedir. Hâlbuki bu ordu düşmanla ilk andan itibaren yeterli kudretle temasta olursa ve düşmanın ilerlemesi esnasında bu kuvvetlerle onu keşif ve tehir ederse ve bu esnada bütün kuvvetler gerilerde hazır bulunursa hemen düşmanın daha hareket esnasında zayıf kalacak tarafından taarruzu indirmek imkânına sahip olacaktı. Hem

nihayet müsait bir mevzide muharebeyi kabul suretiyle başarıyı kazanmak mümkün olacaktır.

Kırkkilise'de ordunun düşman hakkında hiçbir gerçek fikri yokken, ordunun düşman ve muharebe fikriyle taarruzu tesadüfi muharebede taarruza sevk edilmişti. Lüleburgaz'da da düşmanla temas kaybedilmiş, harekât takip olunamamıştı. 26 Kasım'da tesadüfi muharebe de müdafaa vaziyetinde geçilmişti.

Çatalca'da ise ta Lüleburgaz meydan harbinden Çatalca önüne kadar düşmanın harekâtı, adım adım takip edilmiş, hazırlanmış ve beklenen bir netice olarak muharebeye tutuşulmuştu.

Nitekim istiklal mücadelemizde bu esas yalnız teyit edilmişti. İnönü ve Sakarya müdafaa ordusunun harekâtı ve vaziyeti açısından bu babda olduğu gibi son taarruzda Yunan ordusunun felaketi de kuvvetle ağır münasebet darülharekatlar da muharebe birinci hatta kabul etmenin ne kadar vahim olduğunu gösteren diğer parlak bir misaldir. "Kesin muharebe hattını kâfi kuvvetle işgal ederim, geride kuvvetli ihtiyatlar tutarım, düşmana taarruz etmeye başlayınca zerreden icap ediyorsa oraya ihtiyatları göndererek kesin darbeyi vururum, demek kolaydır. Fakat kabiliyet tatbikiyesi pek azdır. Halbuki böyle bir ordu, düşman temasında yalnız kesif kıtası bulundurur. Bütün kuvvetleri geride toplayarak tutarsa düşman harekâtının inkişafına nihayet hasmı mağlup etmeye emin surette muvaffak olabilir (Sakarya)

Diğer taraftan, şu hakikat bir kere daha tezahür etmiştir. Zabitan heyetinin vazifesi için henüz yetişmemişti. Ve milletin kendisine verdiği birliklerin kıymetine layık bir seviyede değildi. İstibdat devrinden sarf-ı nazar edersek, Meşrutiyetin ilanından sonra zabitleri yetiştirmek için epeyi şeyler yapılmıştı. Mekteb-i Harbiyenin ıslahı, Erkan- ı Harp mektebinin keşadı, muhtelif izahat ve tatbikat mektepleri, konferanslar, manevra ve tatbikatlar, birçok resmi askeri neşriyat vesaire. Fakat bunlar zamanen ve birden tutulan sistem neticesi henüz semere verecek bir hale gelmemişti.

Cemal Bey, Muhtar Paşa ve bilhassa Lusuf Bey gibi tek tük zatların elinde hattı taarruz kudreti gösteren, değil nizamiye, redif birlikleri, ekseriyet çeşitli zabitlerin elinde pek kolayca bir makine halini almıştı. Tamamen tahkik etmemişti ki; Balkan harbi felaketlerinin sebeplerinden birlikte tertip edeni ya pek azdır veya hiç yoktur. Birlikler, ne zaman kendi maddi manevi ihtiyaçlarını, bedenen ve ruhen telafi edebilirse ve kendisinden gerçek ve emin hattı bir dereceye kadar öğrenildiği bir şey istenirse bunu vermekten ve yapmaktan ve azami derecede semere ita etmekten hiçbir an geride kalmamıştı. Bununla birlikte, bu harp iyi bir zabit heyeti yetiştirmenin memleket müdafaası için ne derece ehemmiyete haiz olduğunu ve bu zabitler heyetinin ancak pek büyük himmetlere maddi ve manevi fedakârlıklara nailiyetiyle orduya sarf edilen milyon ve milyarların semeresini alması mümkün olacağını ve zabitler heyetinin yetiştirmek emrinde gösterilecek en ufak lakayt ve ihmal veyahut ağır muvaffakiyet bir fikir ve tasrifin tekmil himmet ve fedakârlığı haline getirecek orduyu kendisine ihtiyacı hâsıl olacak ancak kırık bir makine haline indireceğini en bariz surette göstermiştir. Herhalde,

bir ordunun teşkilat ve müesseselerinin en mühimlerinin ameli ve nazari mektep ve tahsil olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum uzun soluklu başarıların ve mücadelenin anahtarıdır.

Mütareke

Öncelikle, devletin dışişlerinde cereyan eden durumlar karşısında ilgili birimlere gereken talimat verilerek, bazı yazışmalarda bulunulmuştur. Sadarete yazılan yazı mucibince ise şu cevap alınmıştır. “. Düşmanı mütareke teklifine kabul ettirmeye çalışmak için mukavemete ve müstahkem mevziilere yeni ve güçlü birlikler haline getirmek suretiyle mümkün olduğu kadar yürümek doğru olacaktır. Ancak bu zaman zarfında mutlaka dikkat edilmeli ve ani baskına uğranılmamalıdır.

Bu suretle eski asker olduğu rivayet edilen Sadrazam Kamil Paşa, ordu benim diyen erkân ve ümerasına birde askeri ders veriyordu. Ordu Erkan-ı Aliyesi burada muharebe edemeyiz demişken Sadrazam “haber edebilirsiniz ve etmelisiniz” demiş olmasına rağmen ve bunun doğru çıkışına nazaran bu ders tam yerinde idi.

Karargâh-ı Umumî hala emin değildi. Değil bu günler, mütarekeden sonra dahi uzun müddet düşmanın 17 Kasım’da ancak keşif taarruzu yaptığı ve kesin taarruzun henüz olduğu fikrinde idi. Nefsine itimadı hiçte yükselmemişti. Bu sebepledir ki; 17-18 Kasım’da yazılan bir şifrede cephane mevcudundan bahsederek “bu miktar cephane ile 3 günden fazla mukavemet mümkün olmadığından bu müddet zarfında barışın vücuda gelmesi ve istikmali” arz edilmişti.

Fakat bu iş zaten doğal cereyanına girmişti. Siyasetle askerliği bizden çok büyük muvaffakiyetle tevhit edebilmiş olan Bulgarlar bir kere olayı tecrübe etmeden mütarekeye oturmaya yanaşmamışlardı. Öncelikle kendi çıkarlarını doğal olarak koruma yoluna gitmişlerdir. İlk başlarda mütarekeye yanaşmamış olmalarına rağmen, daha sonra başarılı olacaklarını kestirmişlerdir. Bulgar Vükela reisi, ansızın mütareke müzakeresini kabule hazır olduklarını 19 Kasım’da Rus Sefareti vasıtasıyla Sadrazama iblağ etmişlerdi… Telgrafın sureti şudur; telgrafın tercümesi; “istenilen şartlar altında mütarekeyi müzakere etmek ve kesin bir barış sağlamak için müzakere yapmak üzere padişah ordusunun başkumandan Vekilinin kumandanımızla telakkisi hakkındaki teklifi, Bulgaristan hükümetinin mütareke hususunda müttefikleriyle görüştükten sonra kabul ettiğini Zat-ı Şahanelerine âcizane iletirim.

21 Kasım’da gelen mütareke projesi pek vahimdi. Mütarekenin 24 saat önce feshi kabul olduğu Edirne, Çatalca, Yanya, İşkodra, Debre ve Draç mevkilerinin derhal muhafız teslimi tekmil Balkanların tahliyesi, her türlü tahsilatın ve gelirlerin kendiliğinden ve koşulsuz bir şekilde feragati talep olunuyordu.

Karargâh-ı Umûmî 21-22 Kasım’daki cevabında bu şartların çok ağır olduğunu ve bu şartlarla müzakereye girişemeyeceğini bildirdi. İzzet paşa, şifahi izahat vermek üzere İstanbul’a hareket etti.

Sadaret ise; 22 Kasım tarihli cevabında “Şartların ağırlığına ehemmiyet vermeyiniz, adet böyledir. Her halde müzakereye girmemek nezaketsizlik olur” diyor ve müzakerenin suret-i icrası hakkında bir takım talimatlar veriyordu. 23 Kasım tarihinde de

Sadaret, murahhasların Kırkkilise'den hareket ettiğini ve bizimkilerle Bağce Köy'de birleşmelerinin mukarrer olduğunu söylüyordu.

Bulgar murahhasları Meclis-i Mebusan reisi Danef, General Savof ve Ficef idi.

24 Kasım'da Yüzbaşı Edip Bey, Bağçe Köy bizim haritalarda olmadığından Bahşayiş köyü zannıyla oraya gönderilmişse de nihayet bunun (Pilaya) olduğu anlaşılmış ve 25 Kasım'da görüşülmesi sağlanmıştı.

25 Kasım'da Nazım, Mustafa Reşid paşalarla Albay Ali Rıza Bey Pilaya'da Bulgarlarla görüştü. Yunan ateşimiliteri de beraberdi. Çatalca'da görüşülmesini yazdı.

26 Kasım'da köprünün bozuk olduğu anlaşıldığından köprü üzerinde trende müzakereye başlandı.

27 Kasım'da müzakere esaslı safhaya girdi. Bulgar murahhasları, bizim izzet-i nefs ve milli şahsımızı okşayarak ağzımızdaki peyniri almak için mahirane pek güzel sözler söylüyorlardı.

28 Kasım - 3 Aralık arasında müzakerelere devam olundu. Yunanlılar, 20 de kendi şartları kabul edildiğinden müzakereyi bırakarak çekildiler. (Yanya'nın teslimi) Bulgarlar da Edirne'den kendi ordularına uzak geçirmek talebinde ısrar göstermişlerdi. Bizimkiler her nedense itiraz etmeksizin müzakereyi imzaladılar.

Mütarekenin sureti şudur;

> Bir mütareke imzalanması için Sadrazam fehametlü ve devletlü Kamil Paşa hazretleri tarafından teklife binaen bir tarafın hazret-i padişahiden mezuniyet ve salahiyet almış bulunan Osmanlı ordusu başkumandan Vekili ve Devlet-i Aliye-i Osmaniye'de Harbiye Nazırı olup birinci rütbeden Mecidi nişan zişanını hamil bulunan Ferik Nazım Paşa ile Devlet-i Aliye-i Osmaniye Ticaret ve Ziraat Nazırı olup Osmani nişan- alisini haml bulunan Mustafa Reşid Paşa ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye-i Osmaniye dairesi şube müdürü olup ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmaniye hamil bulunan Albay Ali Rıza Paşa katılmıştır. Diğer taraftan Bulgar Ordusu başkumandanı bulunan haşmetü Bulgaristan kralı hazretleri canibinden mezuniyet ve salahiyet almış ve Sırp ve Karadağ ordularına icra- yı vekalete memur olan yazarın imza Bulgaristan'da Meclis-i Mebusan reisi olup netülkisander nam Bulgar nişasının birinci rütbesini hamil bulunan Doktor Şoyan Zanef ile Bulgar Ordusu başkumandan Vekili olup meritmilter nam Bulgar nişanının birinci rütbesini hamil bulunan Ferik General Mişel Savof ile Bulgar Ordusu Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi olup meritmilter nam Bulgar nişanının birinci rütbesini hamil bulunan Tuğgeneral General Fiçef arasında zikredilen durumlar kararlaştırılmıştır.

Evvela muharip tarafın arasında barışın sağlanması için müzakerelere daha sağlıklı başlanabilmesi adına; bir taraftan Büyük Osmanlı Devleti'nin elde mevcut ve hazır kuvvetleri, diğer taraftan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ kuvvetleri nazarı dikkate alınarak bir mütareke akt olunmuştur.

İkinci olarak bu mütareke müzakereleri barışın bütün devamı müddetince ve adı geçen müzakerelerin müsait bir neticeye varana kadar geçerli bir şekilde ortaya çıkması için akt olunmuştur.

Üçüncü olarak barış yapanların akdine mahsus müzakereler Londra'da cereyan edecek ve iş bu protokolün imzasından 20 gün sonra başlayacaktır.

Dördüncü olarak, iş bu müzakereler neticelenmediği takdirde muharip taraflardan her biri görüşmeler için başlanacak tarih ve saati beyan ederek mütarekenin ne durumda gerçekleşeceğini 4 gün önce ilan etmeye mecburdurlar. Bu dört gün taraflardan birinin başkumandanı tarafından diğer tarafın başkumandanına icra-yı tebligat eylediği zaman müteakip günün akşamında saat birden itibaren uygulanmaya başlanacaktır.

Beşinci olarak, muharip tarafların hazır askeri mevziilerini müteakiben işgal ve muhafazaya devam edeceklerdir. Muharip tarafların başkumandanları maksatını sure-i mahsusa da tayin edilecek olan zabitler tarafından bitaraf bir mıntıka tesis edilecektir.

Altıncı olarak mütareke iş bu protokolün imza tarihinden itibaren işleme konulup uygulanacaktır. Eğer muharip taraflardan birinin askeri iş bu mütarekenin akdinden sonra hattı tecavüz ederse önceki mevziilere tekrar geri dönülecektir.

Yedinci olarak Osmanlı Hükümeti, Karadeniz limanlarından ablukayı kaldıracak ve adı geçen limanlara serbestçe dolaşılmasına müsaade edecektir. Diğer yandan Bulgar askerine Karadeniz yoluyla uzak veya yakın yerlere gidişinde her hangi bir uygulama yapmayacaktır. Bulgaristan'dan gelen veya oraya geri dönen Bulgar askeri trenlerinin Edirne istasyonu dâhil olduğu halde Edirne kalesinin mıntıkasındaki demir yolundan serbestçe mürur etmelerine müsaade etmeyi dahi taahhüt eder.

Sekicinci olarak, mütareke 1912 senesi Teşrinisani-i Rûmînin sekizinci günü [Miladi: 21 Kasım 1912] akşam saat 7'den itibaren başlayacaktır.

İş bu protokol 1912 senesi Teşrinisani-i Rûmînin 28'inde [Miladi: 11 Aralık 1912] Çatalca'da 4 nüsha olarak tanzim ve imza olunmuştur.

İş bu protokolün takip eden maddesinde mevzubahis olan Bulgar askerine uzak ve yakın bulunan mekânın zamanı gerçek müzakereleri kabul ettikten sonra, o günden itibaren başlayacaktır.

S. Danef	Birinci Tümen Nazım
General Savof	Mustafa Reşid
General Fiçef	Albay Ali Rıza

4 Aralık'ta tarafsız bir mıntıkada komisyon; Cevat Bey riyasetinde Asım ve İhsan Beylerden teşkil etmiştir.

5 Aralık'ta bu heyet vazifeyi ifaya başlarken, Karargâh-ı Umûmî İstanbul'a geri döndü. Ordunun başında Çatalca ordusu kumandan Vekili namıyla Abuk Ahmed Paşa, 4. Kolordu Karargâhıyla kaldı.

Mütareke esnasında Karargâh-ı Umûmî İstanbul'a mevcut mesai dâhilinde geri dönmüştü. Müzakereler sırasında görüşmeler sürerken her ne pahaya olursa olsun barışın akdini temin etmek istiyor, yeniden başlayacak bir muharebeye kesinlikle taraftar olmuyordu. Buna rağmen Karargâh-ı Umûmî'de fikirler küçük zevat arasında ikiye ayrılmıştı.

Zatlardan bir kısmı yukardaki fikirde bulunuyor, kuvvetli olmayan diğer kısım ise orduyu bu fırsattan istifade ile gençleştirmek, tanzim etmek ve derhal taarruz eder bir hale getirmek istiyordu. Bu şekilde yapılmasının amacı ise; Bulgarları Trakya'dan kovmak, barışı yeniden düzene koymak ve şartları Osmanlı lehine çevirmekti. Bu düşüncelerin başında ise haber zabiti namıyla dolaşmakta olan Nafiz Hakkı Bey idi. Nihayet, Karargâh-ı Umûmî 1 Kanunisani 1328 (14 Ocak 1913)'te Bâb-ı Âlî'ye bir mukayese muhtırası vermiş ve bunda Midye- Enez hattına muvafakat ederek barış anlaşmasını teklif etmişti. Bu sırada Karargâh-ı Umûmî orduda muharebe isteyen büyük bir kısım olduğunu Midye-Enez hattının orduda kabul edilmeyeceğini ve ihtilal olacağı hakkında bir takım haberler almış olacak ki; 20 Ocak 1913'te Karargâh-ı Umûmî'deki 5-6 Erkan-ı Harbiye zabitine gizli bir vazife verildi.

"Her birimiz, bu kolorduya gidip zabitlerin fikirlerini anlayacak ve bunlara barıştan başka çare kalmadığını telkin edecek, vaziyeti Karargâh-ı Umûmîyr bildirecektik. Bu gizli vazife bir bakıma istihbarat ve casusluk mahiyetindeydi. 20 Ocak 1913'te hareket ettik; ben 2. Kolordu Karargâhına Ayayorgi'ye geldim. Nihayet 23 Ocak 1913'te Nazım Paşa Vak'ası[130] olduğunu işitince hepimiz vazifemizin kendiliğinden son bulduğunu anlayarak geri döndük.

[130] Bab-ı Ali Baskını. Bu Baskın sonrasında Nazım Paşa öldürülmüştür. [Kasım Bolat]

Mütarekeden sonra Cereyan eden Hal

31 Ocak 1913'de İzzet Paşa Başkomutan vekâletine tayin edildi.

1 Şubat da Karargâh-ı Umumi trenle Hadımköy'e geldi.

2 Şubat'ta Karargâh-ı Umumi erkânı bütün cepheyi teftiş ettiler. Uygulamalar 5 [Şubat]'ta başlayacaktı.

3-4 Şubat'ta Bulgar mıntıkasında zaman zaman işgal sesleri duyuldu. Herhalde tahribat var zannedildi.

4 Şubat'ta sükûnet devam etti.

5 Şubat'ta nihayet Bulgarların Çatalca Hattından oldukça uzağa çekilmiş olduğuna kanaat getirildi.

Mütareke esnasında İstanbul'da 10. Kolordu teşkil edilmiş, Gelibolu'daki kuvvet iki kolorduya iblağ edilmiş ve mütarekenin akabinde Şarköy'e çıkarma tekrar etmiştir. Bu çıkarma 8 Şubat 1913'de meydana geldi. Aynı günde Alsamilde'de bir muharebe cereyan etti. İkisi de neticesiz kaldı. Ve 10. Kolordu İstanbul'a geri döndü.

Mütareke sonunda Çatalca Hattında;

3 önde 3 arkada 6 kolordu vardı.

1. Kolordu: 26-1-22 Karaağaç civarında

2. Kolordu: 32-4-28 Mahmud Paşa civarında

3. Kolordu: 35-3-33 sağ tarafta

1. Kolordudan müretteb: 18-3-0 sağ tarafta

2. Kolordudan müretteb: 27- 5-6 Ayayorgi'de

3. Kolordudan müretteb: 21-1-0 Kalfa Köy

Ordu ihtiyatı: 7-0-0

Süvari Tugayı: 0-15-1 İstanbul Davut Paşa'da

Ağır topçu: 0-0-66 top

166-32- (86 batarya+66 ağır top)

Karargâh-ı Umûmî'de geri kalan kuvvetler ise;

26-3-12 Bandırma ve Pendik'te

Aşiret: 0-30-1 Selimiye'de

Akdeniz Boğazı kuvvetleri

54-7-9

İzmit 30-6-1

Dersaadet: 4-2-0

Çatalca ordusu kumandanlık vekâletine uygun görüldü.

8 Şubat 1913'de süvari Tugayı Çekmece'ye sevk edildi. Aynı gün Kumburgaz'da Halil Bey kumandasında bir eşkıya taburu çıkarılarak Tugay ile birlikte Kaladina çiftliğine geldi.

10 Şubat 1913'de Çatalca işgal edildi. Bütün cephede ileri müfrezeler sürülmüştü. Ordu Çatalca'dan çıkmak fikrinde değildi. 11 Şubat'ta Çatalca ordusuna verilen emirde;

1- Düşman önümüzdeki akşam kesin bir muharebeye girişmeksizin çekilmekte ve fakat daima teması muhafaza etmekte olduğundan bizi uzak bir yere kadar asli mevziiden çıkarmak fikrinde oldukları anlaşılıyor.

2- Çatalca ordusu bir kısımdan asli mevkiden çıkmayacaktır.

3- Yalnız, ormanlı- Sivas Köy – Kalfa Köy – Çatalca- Bigadüs hattında ve 1. Hat kolorduları tarafından tespit olunacak mevkide her kolordudan 1-2 kuvvetli müfreze ikame edilecek, mevzii taksim edilecektir. Toplamda mevzii hazırlanacaktır.

Yalnız 1. Kolordu Büyükçekmece köprüsünün ilerisinde Serköprü makamında olarak gayet kuvvetli bir mevzii işgal ve tahkim edecektir. Süvari Tugayı, sol tarafta bulunacaktır" deniyordu.

Bu suretle ilk defa olarak Serköprü meselesi meydana çıkmış oldu.

10. Kolordu'nun arkasında kalan 2. Kolordu da Gelibolu'ya gitmişti. Şimdi hep beraber geriye gelmek emrini aldılar.

Düşmanın Çatalca karşısında 8. Tümen ile Çorlu ile Çatalca arasında kademeli olduğu anlaşılıyordu. Serköprü olarak doğu hattı intihap edilmiş bunun gerisinde de Arnavud köy mevzii tahkime başlanmıştı.

Şubatın ilk haftasında

2. Kolordu'dan müretteb ve 10. Kolordu tekrar İstanbul civarına çıkarmaya başlandı.

22 Şubat'ta Nizam-ı harp te yeni bir tadilat başladı. 1. Kolordu'da kalanlar lağvedilerek 4. Kolordu teşkil edildi.

Müretteb 4. Kolordu 4. 29. Tümenlerden 2. Kolordu Ankara, 12,5. Tümenlerden 3. Kolordu, 7-8,9 Aydın ve Ereğli Tümenlerinden oluştu.

Bu günlerde keşif taarruzu namı altında zayiatlı, maksatsız ve bir semere vermeyen bir sürü irili ufaklı muharebe çatışmaları devam ediyordu.

17 Mart'ta büyük Makayıs' ta tekmil cephede bir keşif taarruzu daha yapıldı. Her tarafta birkaç kilometrelik arazi kazanıldı ve geri dönüldü. Bu keşif taarruzları bir hayli zayiaatlı oluyordu. Bu kayıplar hoşnutsuzluk meydana getirmişti. Bu durumda ortaya çıkan emirler şunlardı.

"Son keşif taarruzları da zabitlerin ve efrattan bir hayli şehit ve yaralı meydana getirdi. Diğer taraftan gazetelerden hükümetin büyük devletler teklif edilen barışı kabul edeceğine zabitlerinin kanaati olması hasebiyle bu harekâtın beyhude olduğu hakkında zabitlerin arasında bir fikir mevcut olduğu anlaşıldı. İki tarafı deniz müstenit bir mevzuda bulunduğumuzdan malumatın düzeltilmesi için keşif taarruzundan başka çare olmadığı herkesçe bilinen bir durum haline gelmeye başladı. Nitekim bu defa da cidden mühim malumat elde edilmiş ve karşımızda düşmanın 1. ve 3. Ordularının bulunduğu anlaşılmıştır"

4 Şubat - 24 Mart günlerindeki cereyan-ı hal ikinci safhanın birinci devridir. Bu 50 günlük devirde Bulgar Ordusu Çatalca önünde tamam menfi kalmış, geriye çekilmiş, bizim keşif taarruzu teşebbüslerimizin sadece ret etmekle iktifa etmiştir. Düşmanın bir intizar devrinde olduğu ve ordunun sükûtunun beklendiği görülüyor. Bir taraftan da müzakereler barışa meyilli olduğu ve bunun artık kutsal bir vazife zannedildiği dile getiriliyordu.

Nazım Paşa vak'asıyla iktidar mevziisine geçen zihniyet başlangıçta derhal taarruza geçmeyi istemişti. Bu husus İstanbul gazeteleri ve efkârına da yansıtılmıştı. Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'da böyle düşünmeye başlamıştı. Fakat Karargâh-ı Umûmî bilhassa, bu kış kıyamda vesait nakliyesi yeterli olmadığından ve perişan olduğundan talim ve terbiyesi zayıf bir ordu ile taarruza kalkmanın zafere ulaştırmayacağını düşünüyordu. Nihayet, Mahmud Şevket Paşa, şubat ortasında cepheye gelmiş, bir gün sabahtan akşama kadar Kurukavak'a gidip gelmekle durumun vahametini görmüş ve gerçekten de bu ordu ile taarruza kalkmanın mümkün olmadığını görmüş ve bu gürültünün de artık arkası kesilmişti.

Eğer düşman taarruz etmek durumu gösterse işimiz pek yolunda olurdu. Fakat ordu da bu fikirde değildi. Bizim çıkmamızı bekliyordu. Bu suretle Çatalca'da bir devre-i tevkif ve intizar açılmıştı.

Mütareke esnasında Karargâh-ı Umûmî düşmanın gerisine Şarköy'e bir çıkarma yapmak istemiş, neye yarayacağını düşünmeden ve layıkıyla tartışılmadan yapılan bu

hareket zayıf Bulgar kuvvetleri karşısında püskürtülmüş ve iki kolordu boş yere gidip gelmiş, bununla birlikte birçok ta kayıplara neden olmuştu.

Psikolojik durum şöyleydi; orduya itimat yok ve bir şey yapamaz deniyordu. Hâlbuki böyle 200.000 kişi silahaltında tutulduktan sonra her halde bir şey yapılabilirdi.

İşte o şey; nihayet keşif taarruzu olmuş, bu 50 günlük zamanda birçok keşif taarruzu tekraren yapılmaya çalışılmış ancak hiç birinde olumlu sonuç alınamamıştı. Hiçbir sonuç alınamadığı gibi daha öncede söylediğimiz gibi ordunun maneviyatı başarısızlık yüzünden zayıflıyor ve zayiatlar meydana geliyordu. Bütün büyük küçük çaplı keşif taarruzları sonuca ancak 8-10 km kadar öne geçilmiş oldu. Bu hat ise zaten bu taarruzlar sonucunda geri alınmış değildi. Bu alanı bize Bulgarlar bırakmıştı. Bulgarların da taarruz etmesi ihtimaline karşılık Serköprü tahkim edilmişti. Fakat 24 Mart'tan itibaren harbin vaziyeti değişti. Şimdiye kadar atıl ve serbest hareket etmeği bize bırakmış görünen Bulgarlar Edirne'yi bugün zapta hazırlanmışlardı. Bugün sabahtan sonra ileri müfrezeler hattına her taraftan düşman taarruzları başladı. Şimendifer hattıyla Marmara arasında kuvvetleri daha keşif idi. Bunun üzerine ordu Çatalca Hattında ileri mevziide, mevzii esasına göre tahkimat yaparak müdafaaya hazırlandı ve ileri müfrezelere duruma göre çekilmek emri verildi. İhtiyatların sol taraf gerisinde büyük bir canlanma olmaya başladı. Düşman aynı günde Edirne'ye taarruza başladı.

Bugünün savaş özetini şu şekilde yapabiliriz.

Sağ tarafta düşman iki taburla taarruz etmişse de Aydın Tümeni Dar Boğaz'da bu düşman taburunu başarılı bir şekilde püskürttü. 3. Kolordu cephesinde şiddetli topçu düellosu ile birlikte zayıf piyade muharebesi olmuştu.

Düşmanın bir Tümeni mütecaviz kuvveti İnceğiz ve Kadıköy istikametlerine ve bir Tümeni daha güneyde 1. Kolordu ileri karakollarına taarruz etmişti. Akşama kadar muharebe olmuştur. Düşmanın kuvvetli surette taarruz harekâtına başladığı tahmin ediliyor. İleri mevziimiz her tarafta sebat etti. Edirne doğu cephesinde muharebeye başladı.

25 Mart'ta harekât daha ziyade inkişaf etti. Elbasan sırtlarındaki tabur panik yaparak çekildi ve müfrezeler hattı çözüldü. Merkez sukut etti. Gerçek mevziiye 25-26 Mart gecesi girildi.

26 Mart sabahı telaş ziyadeleşti. Cephede yeni bölümler oluşturuldu. Çatalca Hattında 3, 2 ve 3. Kolordudan kalanlar bunun arkasında 29 ve Selimiye Tümenleri tertip edildi.

1. ve 10. Kolordular ve süvari sol tarafı namıyla Hurşid Paşa kumandasında Ser Köprü tahsis edildi. Geriden Samsun, Amasya, Harput Tümenleri ileri sürüldü.

Sağ taraftaki ileri müfrezeler zayıf topçu muharebesi yaptı. Sol tarafta düşman takip ettiyse de şiddetli top atışından dolayı durdu, kısmen de geriye çekildi. Edirne bugün saat 3 ten sonra sükût etti.

27 Mart'ta mühim bir hareket olmadı. Serköprü'de 23 batarya toplanmıştı.

28 Mart'ta sol tarafa karşı düşmanın faaliyeti ziyadeleşti. 15-16 da şiddetli bir gece muharebesi yapıldı. İleri mevzii sükût etti. Fakat asıl mevzii sebat ederek düşman hücum etti.

29 Mart 1913 sabahında bir mukabil taarruzla ileri mevziide kalındı. Cephe önünde yeniden fazla düşman ölüsü kalmıştı.

30 Mart'ta düşman hücum ediyor zannıyla bu taraftan büyük mukayese de bir taarruz hareket emri verildi. Fakat bilhassa süvari Tugayının ağır zayiata uğramasına mukabil düşmanı Polus kuzeyindeki mevzii ile Çakal Köy deresi güneyindeki mevziilerinden çıkarmak mümkün olmadı.

Bundan sonra muharebe burada da mevzii bir şekil aldı ve tedricen sürdü. Bu sırada esasen siyasi müzakereler cereyan ediyordu.

22 Mart'ta Bab-ı Ali Bulgarlara kesin barış için bir nota göndermişti. Buna 23 de yani bu defa da taarruzun ikametinden sonra cevap geldi. Birkaç gün daha müzakerelerden sonra nihayet 1 Nisan 1329 [14 Nisan 1913] da yalnız Bulgar Ordusuyla 10 günlük bir mütareke akt edildi. Ve bu mütareke birkaç defa onar gün uzatıldıktan sonra barışın akdine kadar belirtilmeksizin uzatıldı. Böylece ikinci denilen Çatalca muharebesi son buldu.

30 Mayıs 1913'de Londra'da barış anlaşması imza edildi.

Bu sırada 2. Balkan Harbi hazırlanıyordu. Bulgarlar Trakya'daki ordularını büyük bir faaliyetle Makedonya'ya nakle başlamışlardı. Nihayet Osmanlı hükümeti bu defa ordunun ve İzzet Paşa'nın ihbarıyla kişisel teşebbüslerin de sonucuyla canlanma başladı. 13 Temmuz 1913'de ileri yürüyüş başladı. Bütün Trakya'da yalnız bir koruyucu Tugayının mevcut olduğu anlaşıldı. Midye - Enez hattında birkaç gün tereddütte kalındıktan sonra tekrar ilerlenerek 22 Temmuz'da Edirne'ye girildi ve orada Kırkkilise – Edirne - Dimetoka hattında toplanması emredildi. 29 Eylül 1913'de Bulgarlarla barış Dersaadet'te [İstanbul] imzalandı.

Harp son buldu!

Mayıs 1924'de hazırlanmış ve 27 – 28 Mayıs günlerinde mevzide yazılmıştır.

Erkan-ı Harbiye Mektebi Muallimlerinden

Kaymakam [Yarbay] Bursalı Mehmed Nihad

RESİM 1: Çatalca İnceğiz Köyü. Balkan Harbi Çatalca Muharebesi sırasında ordunun toplandığı bölgelerden. Bu bölgede arazinin biraz düzleşmesi toplanma mıntıkası olarak uygun görülmüştür.

RESİM 2: Çatalca Akalan Köyü.

RESİM 3: Çatalca Akalan Köyü, diğer bir farklı açı. Görüldüğü gibi arazinin çok değişken bir yapısı var. Bu da savaşmak için hazırlanan orduların işini zorlaştırmaktadır.

RESİM 4: Çatalca Kalfa Köy. Çatalca Muharebesinde önemli bir mevkii olan Kalfa Köy'ün coğrafi yapısı da oldukça değişkendir. Ağaçsız ova şeklinde arazisi olmasına rağmen, birden bire sık bir şekilde ağaçlıkta olduğu yerler vardı.

RESİM 5: Çatalca Kalfa Köy. Yakın plandan da görüldüğü gibi, ormanlık arazi doğal bir barikat görevi görmektedir. Böyle olunca manevralar için pıratik ve hızlı çözümler bulmak gerekmektedir. Düşmanı pusuya düşürmek mümkün olduğu gibi aldanıp pusuya düşmekte mümkündür.

RESİM 6: Çatalca Örcünlü Köyü. Osmanlı ordusunu en çok uğraştıran mıntıkalardan biridir. Arazi coğrafi yapı olarak düz olmasına rağmen suya doymuş olması hareket imkanını çok fazla kısıtlamıştı.

RESİM 7: Çatalca Örcünlü Köyü. Arazinin başka bir açıdan görünüşü.

RESİM 8: Çatalca Yasıören. Muharebeler esnasında önemli çatışmaların olduğu bölgelerden biridir. Arazi genelde açık bir alana sahip olduğu için daha çok mevzilenme şeklinde çatışmalar olmuştur.

RESİM 9: Çatalca Dağyenice. Çatalca muharebelerinin en dramatik sahnesinin yaşandığı mıntıkadan bir örnek. Görüldüğü gibi arazi çok değişken ve Çatalca'nın klasik killi toprak yapısı net bir şekilde görülebilmektedir.

RESİM 10: Çatalca Dağyenice. Aynı yerden farklı bir açı. Arazinin değişkenliği daha net görünmektedir.

RESİM 11: Çatalca Dağyenice. Ormanlık geçit vermez bir duvar oluşturmaktadır. Askerin savaşta moral olarak bozulmasına en büyük neden hiç şüphesiz arazi şartlarıdır.

RESİM 12: Çatalca Nakkaş Köy'deki "Gazilertepe Şehitliği". Balkan Savaşları sırasında şehit düştükleri tahmin edilen Yedi isimsiz şehit mezarı vardır.

RESİM 13: Çatalca Nakkaş Köy. Gazilertepe Şehitliğindeki Yedi isimsiz şehitin mezarları.

RESİM 14: Dağyenice ile Çanakça arasında tamamı şehit olan Alaiye [Alanya] Taburu için yapılmış şehitlik. 17-18 Kasım 1912 tahihinde gece baskını sonrasında 650 fazla asker, Bulgar süngüleri ile tek tek şehit edilmişlerdir.

RESİM 15: Çatalca Nakkaş Köy.

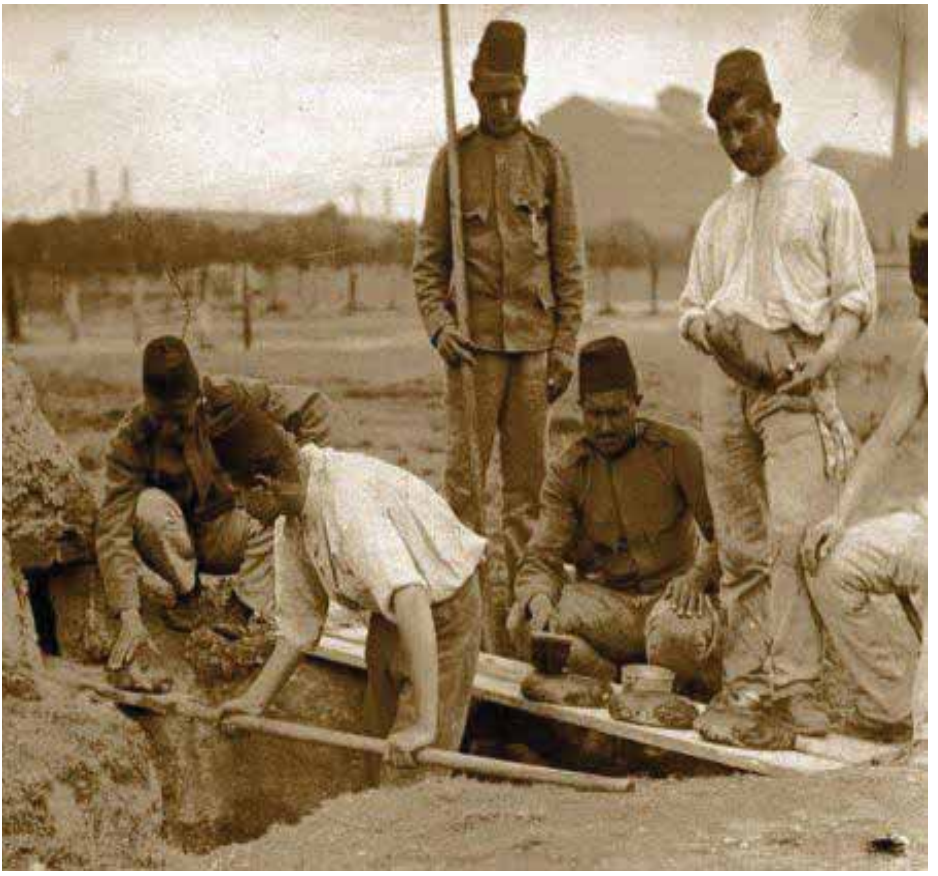
RESİM 16: Çatalca Nakkaş Köy. Uçsuz bucaksız arazi sürekli yürümek zorunda kalan askerleri oldukça yormaktaydı.

RESİM 17: Çatalca Akalan Köyü. Bir savaş için en önemli şey, coğrafi alanın muharebe için uygun olmasıdır. Bu hem askerin morali açısından hem de askeri sevkiyatlar için son derece önemlidir.

RESİM 18: Çatalca Nakkaş Köy. Arazinin killi toprak yapısına bir örnek daha. Yağmurun yağdığı zamanlar, arazinin düzleştiği yerler en amansız bataklıkları aratmamaktadır.

RESİM 19: Cephede kurulan seyyar fırınlardan bir örnek.

RESİM 20: 3. Kolordu ve 2. Doğu Ordusu Komutanı Mahmud Muhtar Paşa

RESİM 21: Osmanlı Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa

RESİM 22: Bulgar Ordusu Komutanı Radko Dimitriev

Bulgar Harbiye Bakanı Savof

RESİM 23: Türk Ordusunun Lüleburgaz'dan çekilmesi.

RESİM 24: Türk ordusunun Lüleburgaz'dan ayrılması.

RESİM 25: Çatalca'da killi toprağın neden olduğu bataklıkta Türk ordusunun topları taşımaya çalışması.

RESİM 26: Bulgarların hayvanlarla toplarını Çatalca'ya taşımaları.

RESİM 27: İstanbul'da seferberlik ilanı.

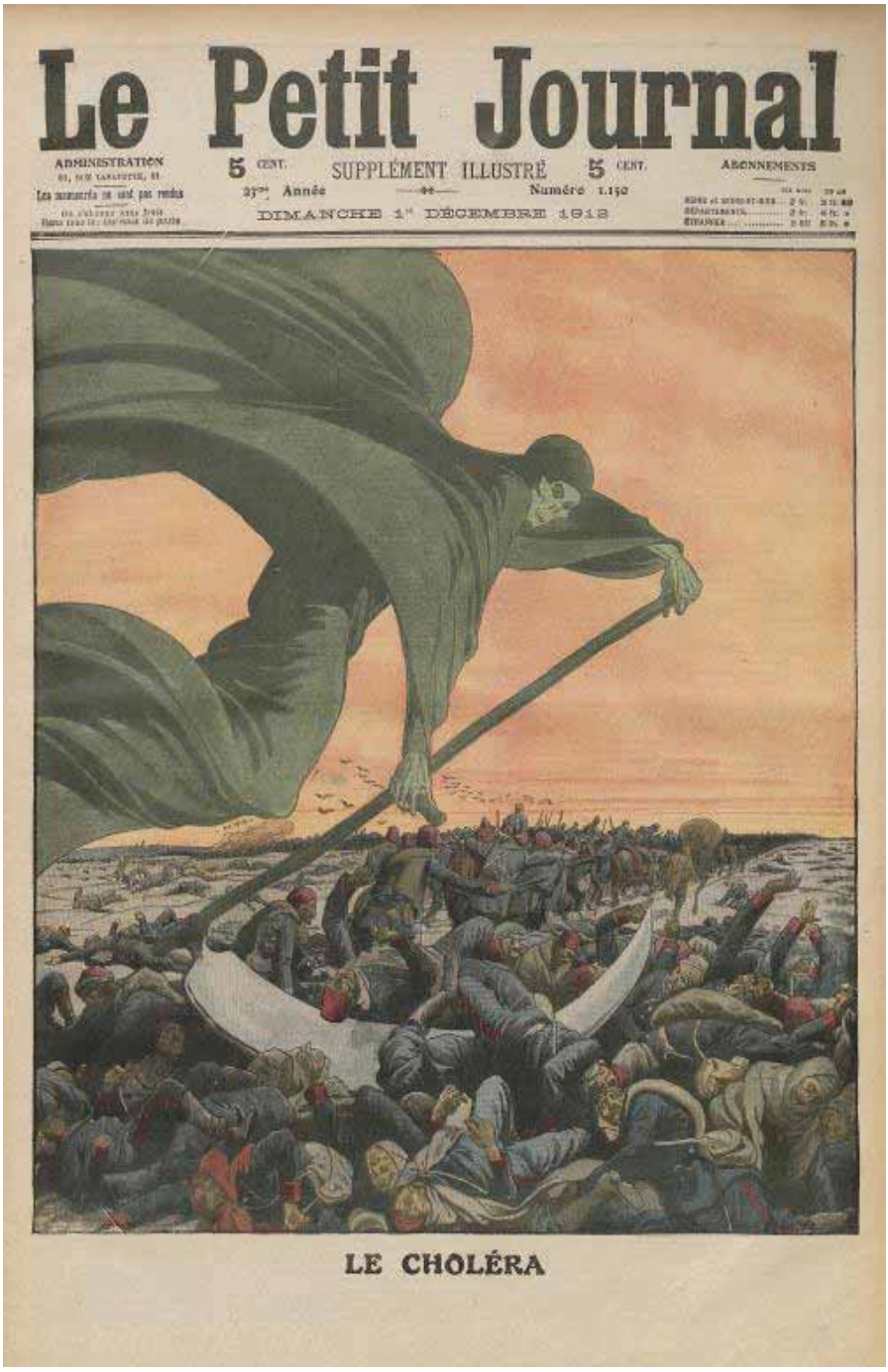
RESİM 28: Balkan Savaşları sırasında Bulgarlar tarafından katledilen bir imam ve köy halkı.

RESİM 29: Koleraya yakalananların İstanbul'a dönüşleri.

RESİM 30: Koleraya yakalananların taşınması.

RESİM 31: Kolerayı en iyi anlatan resimlendirme.

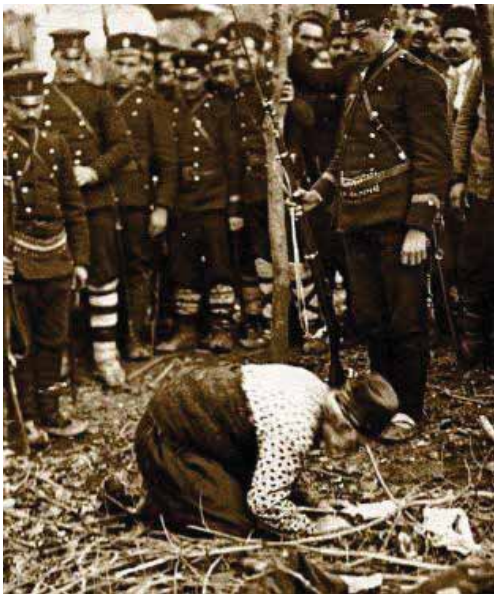
RESİM 32: Çatalca Hattındaki Türk siperleri

RESİM 33: Evini ve vatanını savunmak için silaha sarılmış bir Türk kadını.

RESİM 34: Zaman zaman meydana gelen kazalar, ulaşımı ve iletişimi büyük oranda etkiliyordu.

RESİM 35: Bulgarlar tarafından yaşına bakılmadan idam edilecek Türk köylüsünün son namazı.

GENERAL SAVOFF AND NAZIM PASHA AT THE CHATALJA CONFERENCE.
(One of the last photographs of Nazim Pasha before his assassination.)

RESİM 36: General Savof ve Nazım Paşa Çatalca Konferansı için hazırlanırken.

RESİM 37: Çatalca Müzakeresinin İmzalanması.

RESİM 38: Türk Süvari birliklerinden bir örnek.

Çatalca istasyonuna girmek üzere bekleyen muhacir ve yaralı dolu bir tren.

RESİM 39: Çatalca İstasyonuna girmek üzere bekleyen muhacir ve yaralı dolu bir tren

RESİM 40: Muharebe meydanından bir yaralıyı taşıyan Türk askerleri

RESİM 41: Osmanlı Süvari birlikleri savaş öncesinde.

RESİM 42: Balkan Savaşlarının en klasik fotoğrafı. İki asker de yaralı. Ancak daha az yaralı ya da hali olan asker yanındaki silah arkadaşının koluna girmiş ve güvenli bir yer arıyorlar. Belki de yeni tanıştılar. Belki de hiç birbirlerinin adlarını öğrenemediler. (Kaynaklarda Lüleburgaz'dan çekilen askerler olarak söylendiği gibi yerin Çatalca olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır.)

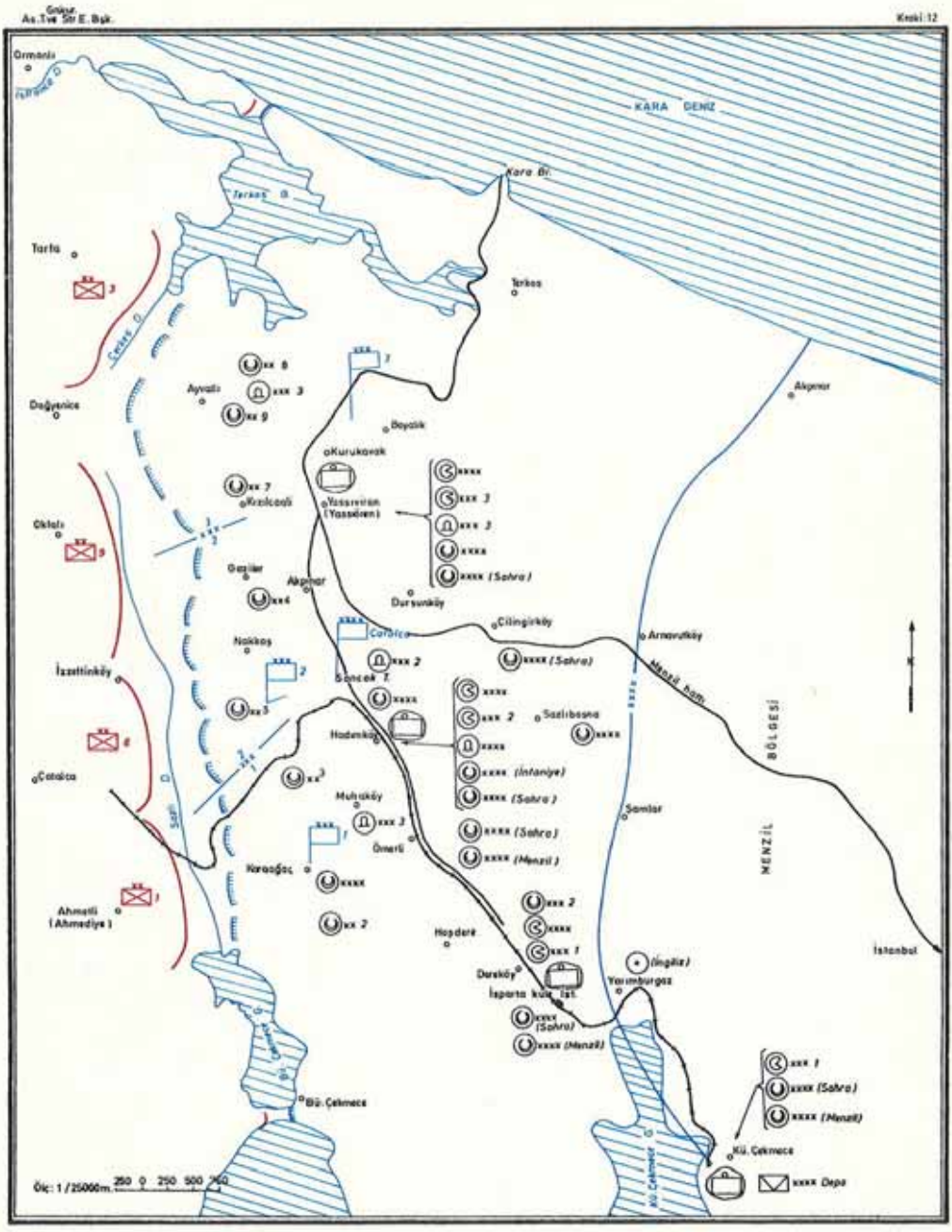

Resim 43: Bulgar askerlerinin Çatalca önlerine kadar geldiğini gösteren bir fotoğraf.

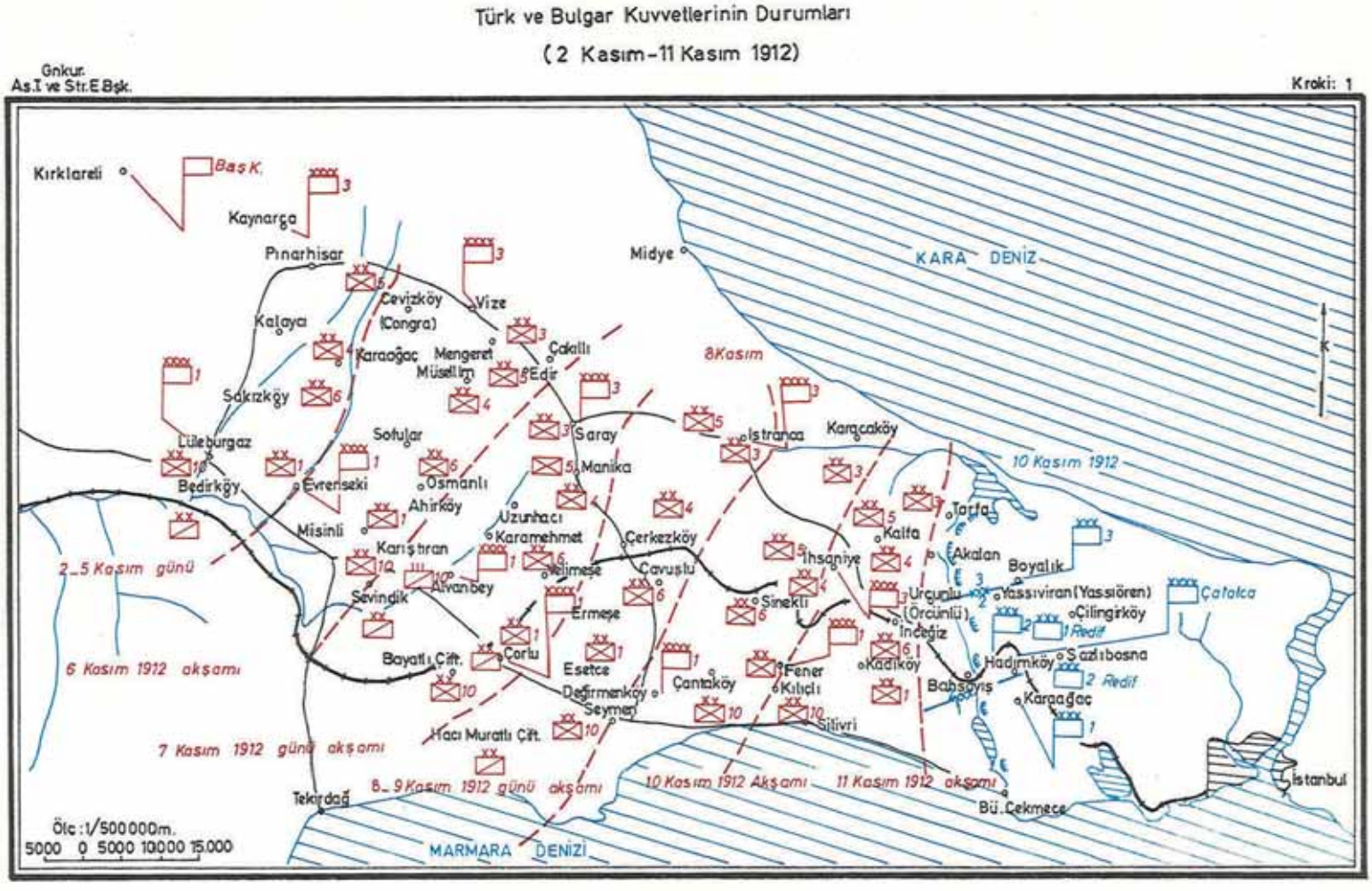
Resim 44: Osmanlı Redif birlikleri

Türk Ordusunun Lojistik Tesisleri

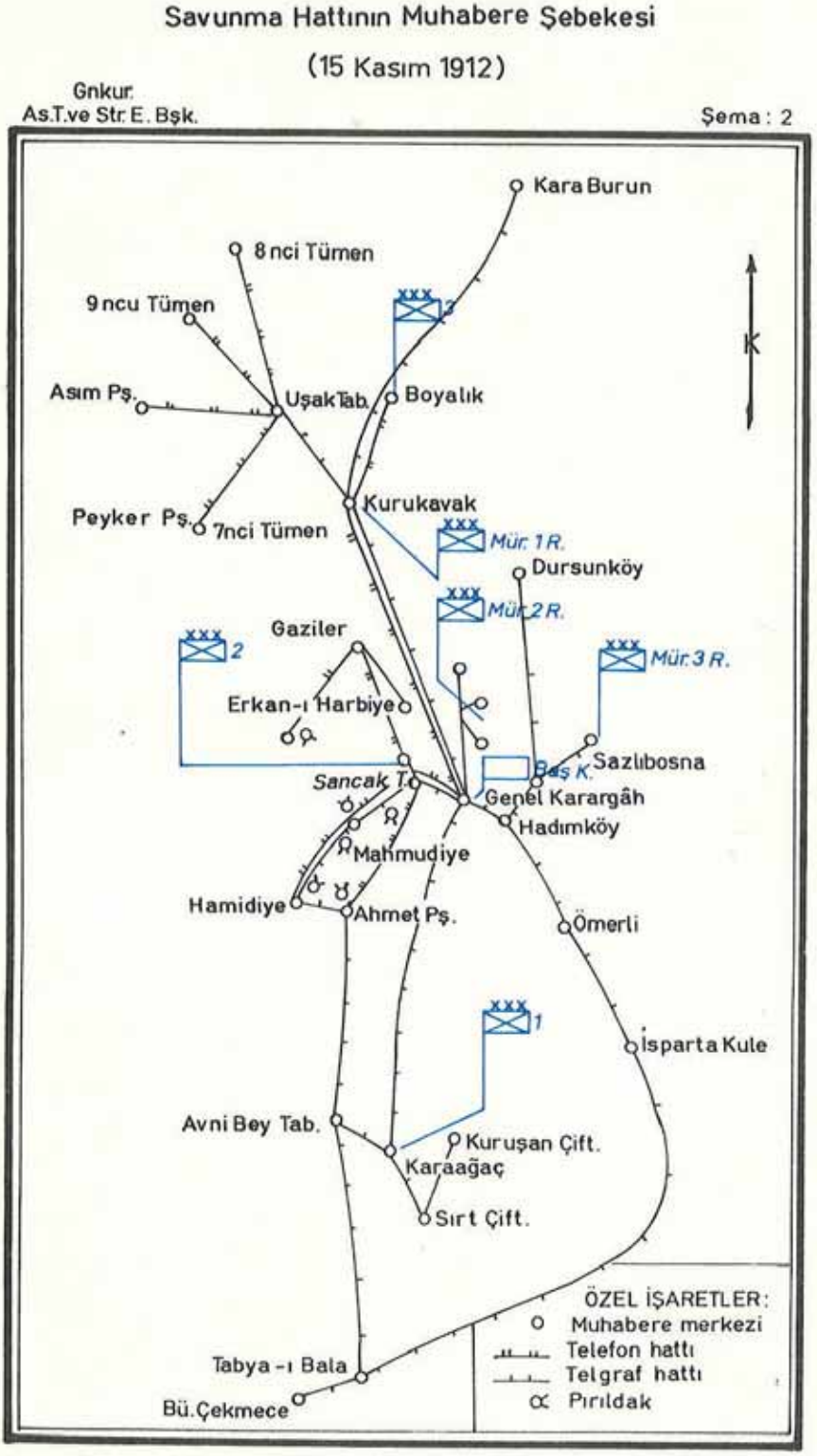
(Kırmızılar: Bulgar Ordusu - Maviler: Türk Ordusu)

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

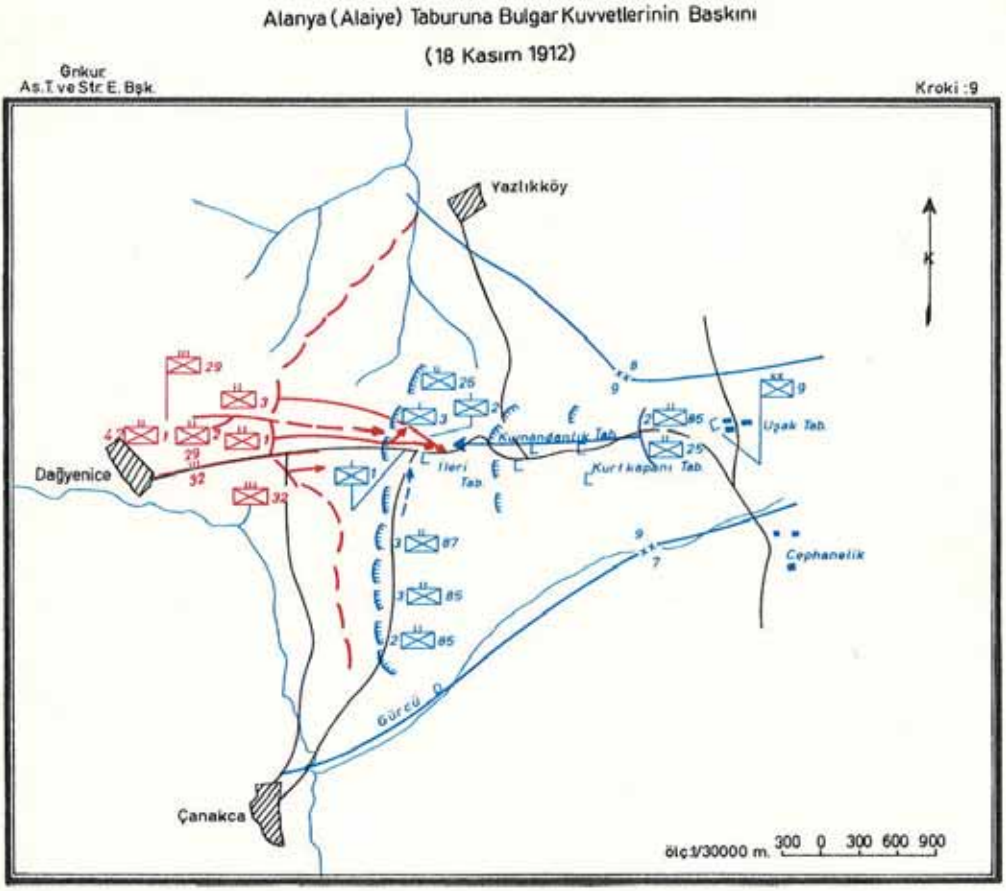

(Kırmızılar: Bulgar Ordusu - Maviler: Türk Ordusu)

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

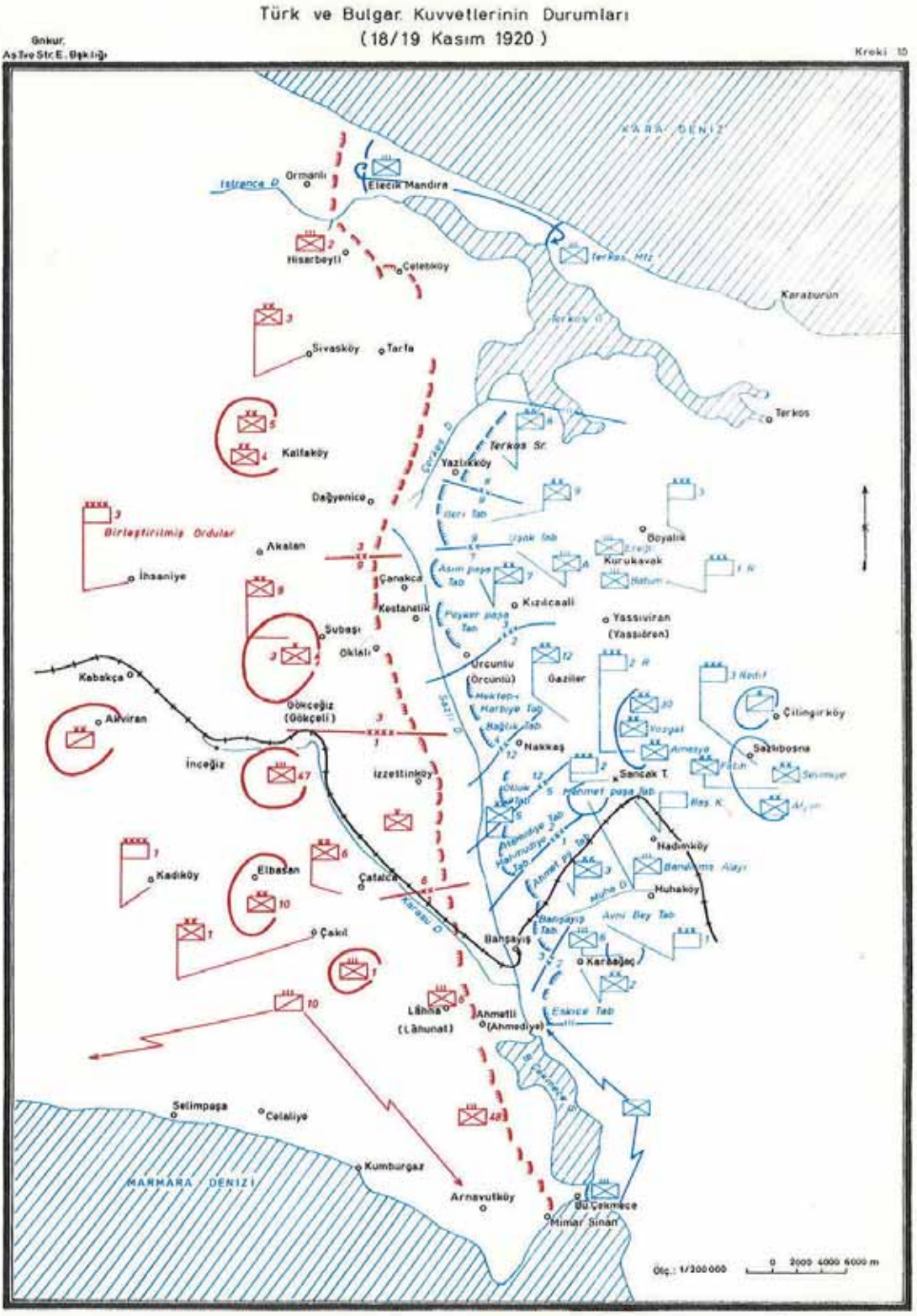

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

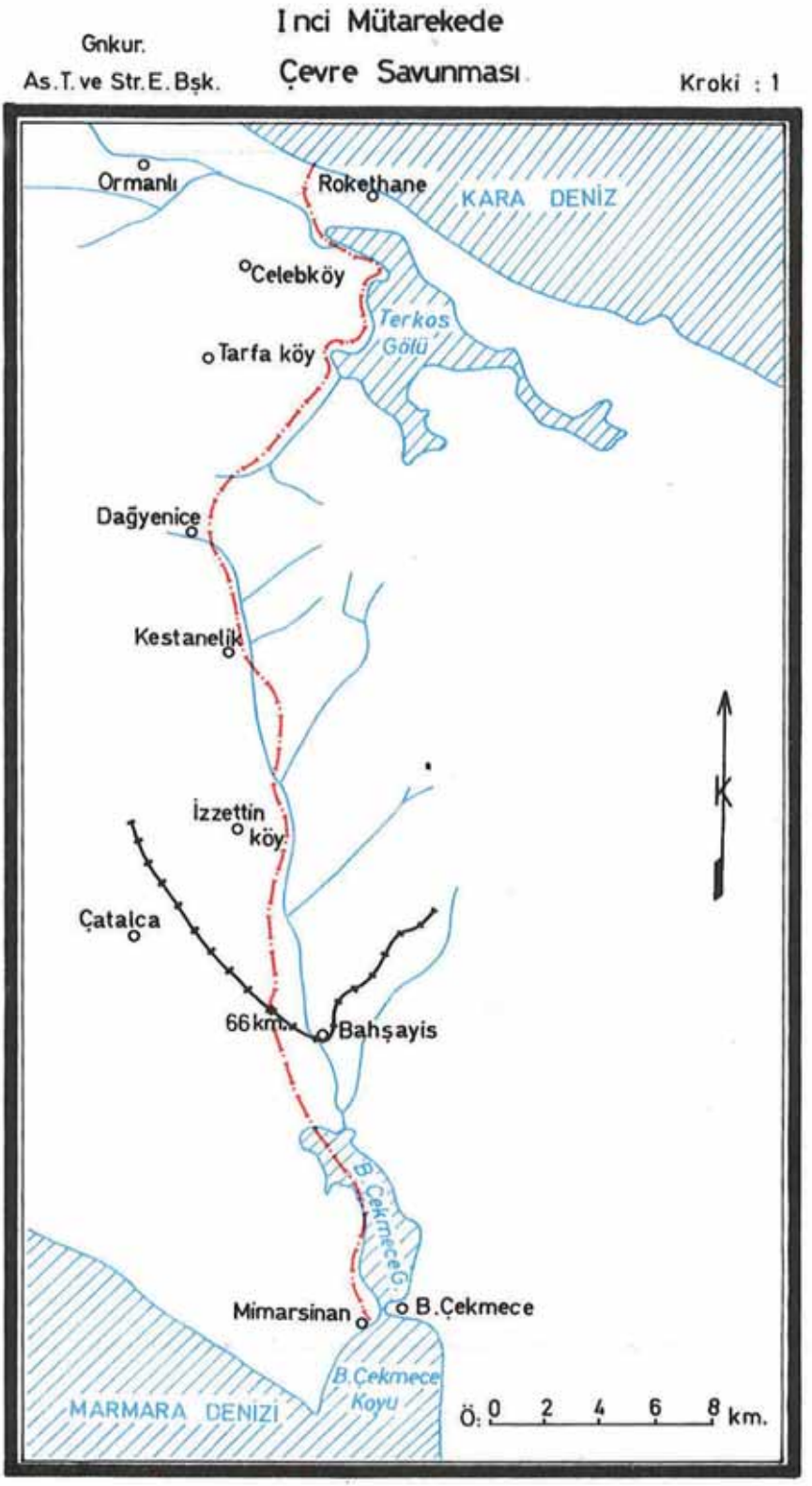
(Kırmızılar: Bulgar Ordusu - Maviler: Türk Ordusu)

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

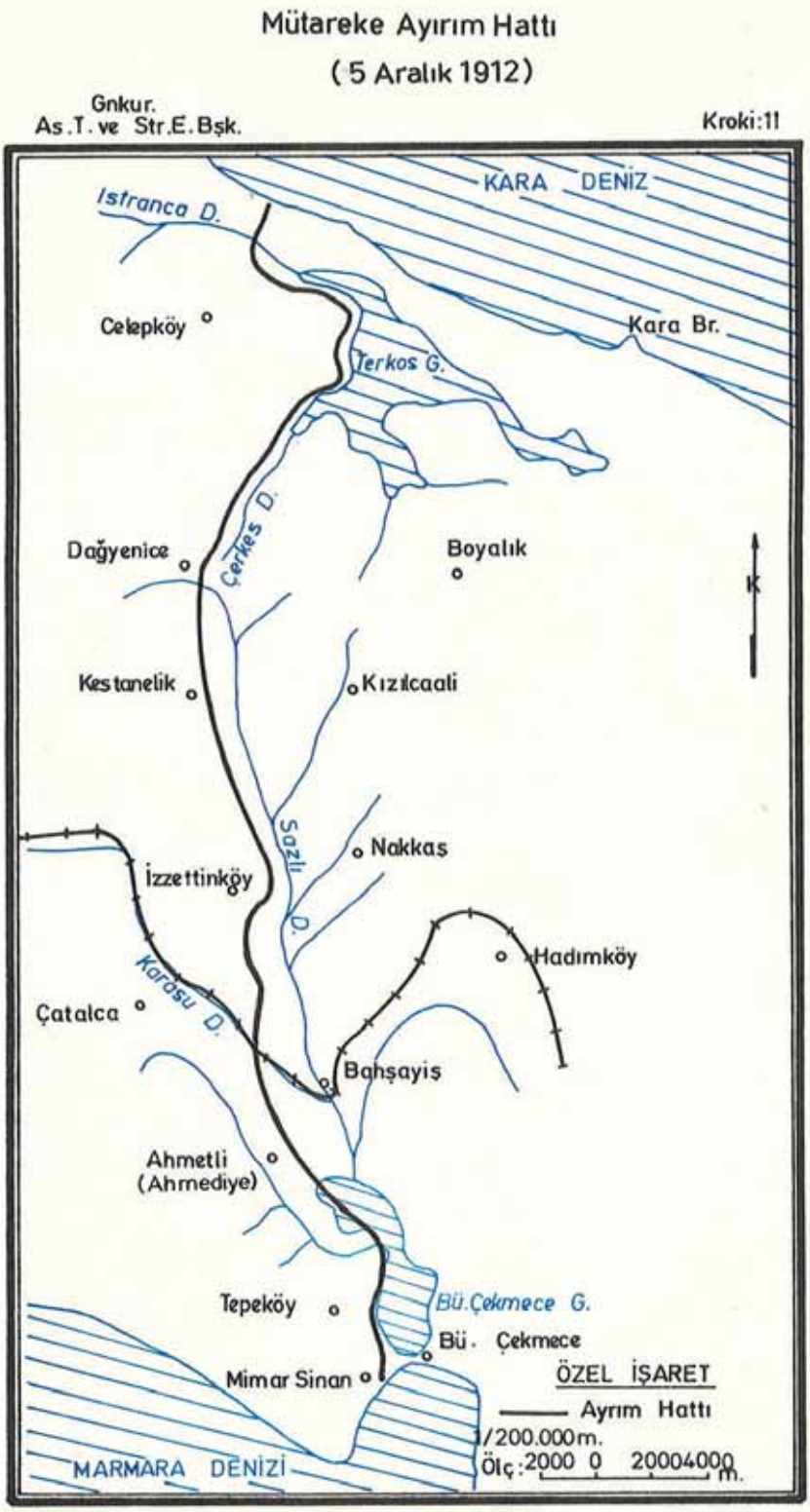
(Kırmızılar: Bulgar Ordusu - Maviler: Türk Ordusu)

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

(Kırmızılar: Bulgar Ordusu - Maviler: Türk Ordusu)

TSK: II. Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması, II. Cilt II. Kısım II. Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara: 1993

Balkan Harbi: 1. Çatalca Muharebesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983

18 inci yüzyıl sonuna kadar

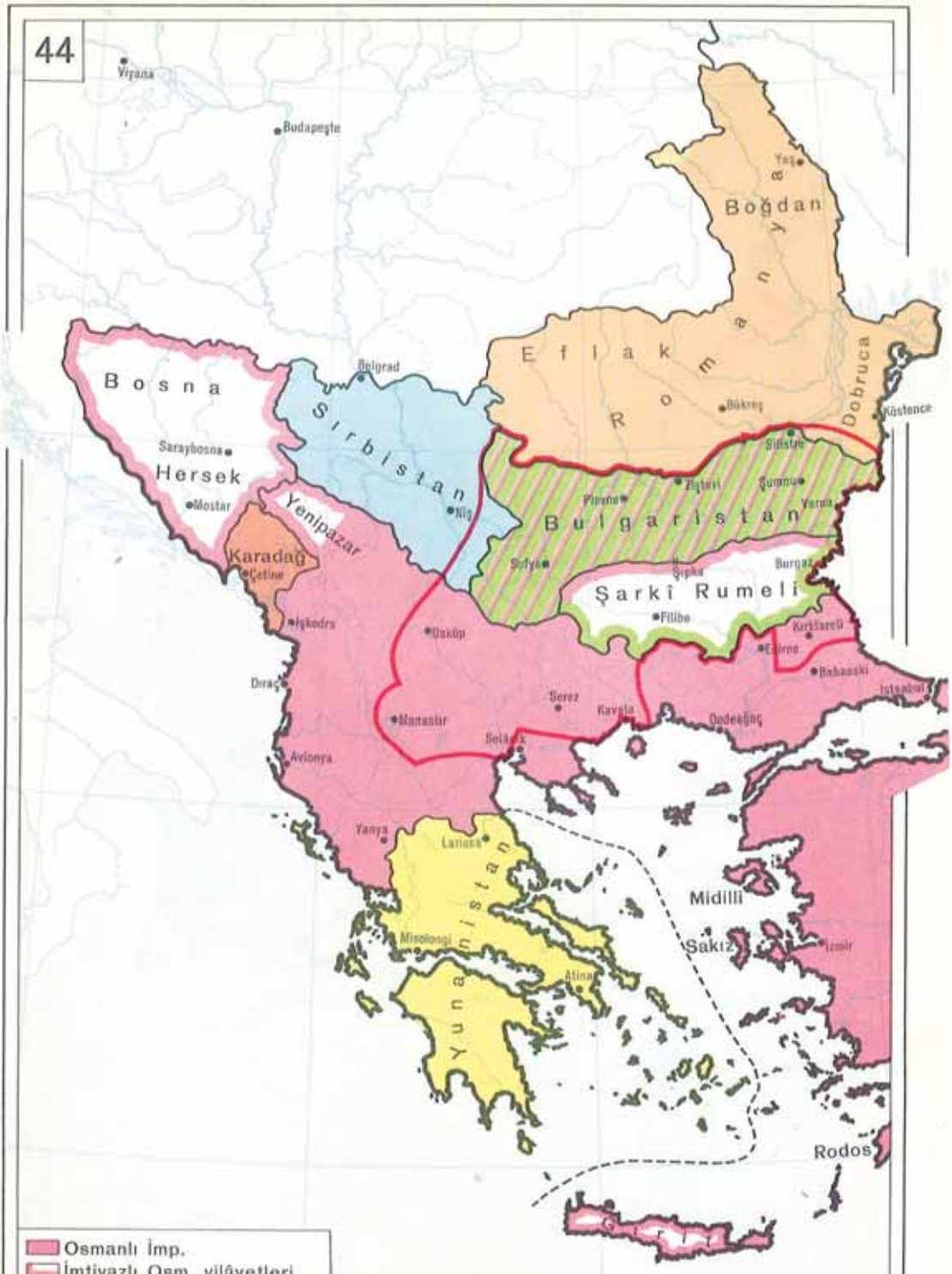
19 uncu yüzyılın ilk yarısına kadar

Berlin Barış Andlaşmasından sonra (1878)

Osmanlıların Avrupada gerilemeleri

Ölçek 1 : 7.500.000

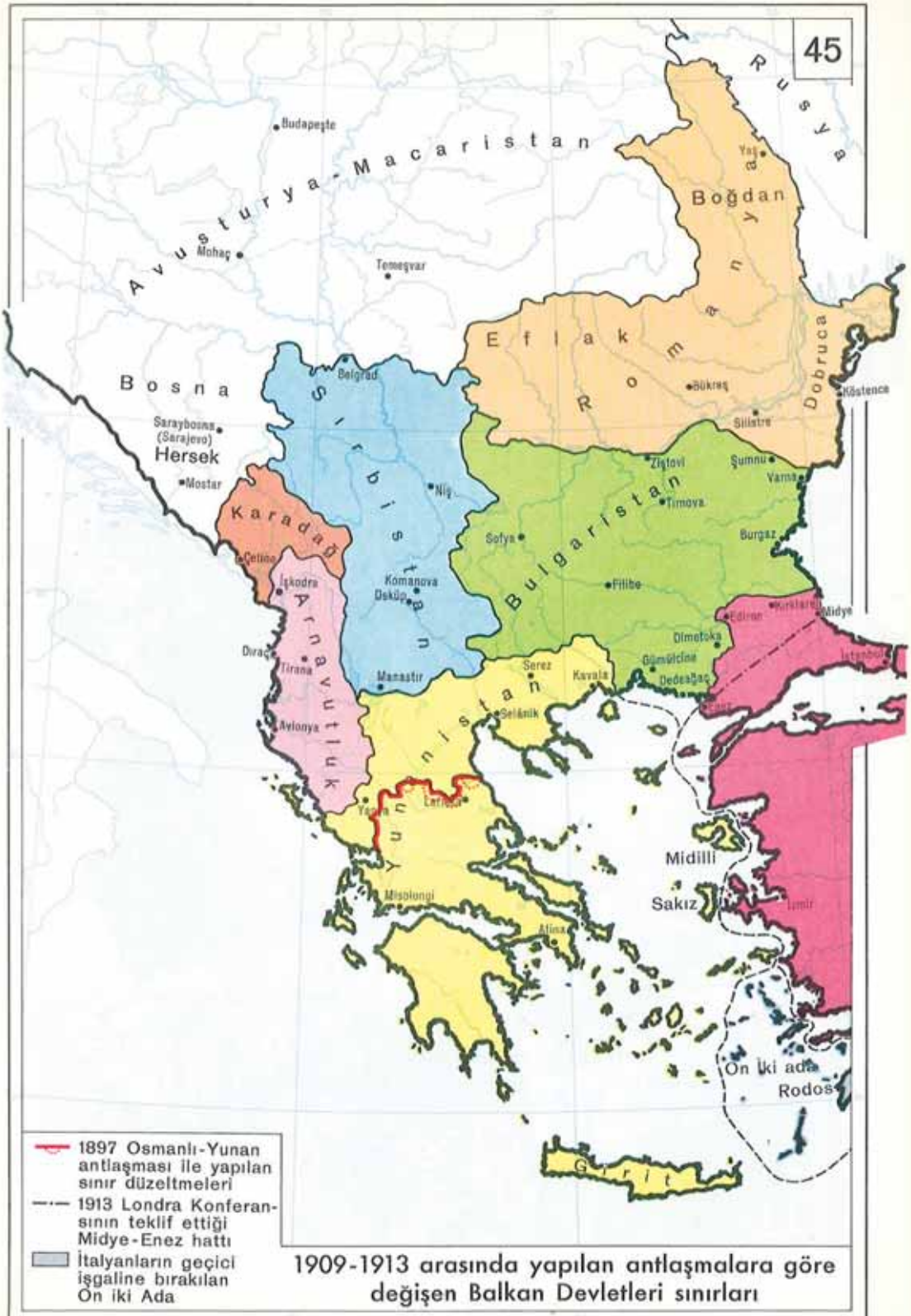
Faik Reşit Unat, Tarih Atlası

Osmanlı İmp.
İmtiyazlı Osm. vilâyetleri
Bulgaristan Beyliği
Ayastefanos antlaşması ile kabul edilen Bulgaristan sınırları

Berlin Antlaşması ve buna bağlı 1878-1881 arasındaki antlaşmalarla tespit edilen Balkan Devletleri sınırları

Ölçek 1:7.500.000

1909-1913 arasında yapılan antlaşmalara göre değişen Balkan Devletleri sınırları

Fotoğraf : Sinan Durmuş

Fotoğraf : Sinan Durmuş